

NATIONAL OPEN UNIVERSITY OF NIGERIA (NOUN)

YOR282: VARIETIES OF PROSE IN YORÙBÁ (Oríṣìíríṣii Ìtàn Yorùbá)

LÁTI QWÓ

**ABÍDÈMÍ OLÚŞOLÁ BÓLÁRÌNWÁ
(B.AHons. M.A. Ph.D (Ìbàdàn))**

**Department of Linguistics and African Languages, University of Ibadan,
Ibadan, Nigeria.**

Course content - Varieties of Prose Written in Yorùbá (3 Credit Units C)

Course title and description – YOR 282: A study of the various prose forms in Yorùbá: novels, romances, short stories, essays, translations, etc.

Course writer: Dr Abidemi O. Bolarinwa

Course Editor: Dr O.O. Adekọla

ÀKÓÓNÚ KỌ̀Ọ̀SÌ

MÓDÚKÍNNÍ:

ÌTÀN ÌGBÀANI

Ìpín Kínní :	Ohun tí Ìtàn Ìgbàani jẹ
Ìpín Keji :	Ìpínsísòrí Ìtàn Ìgbàani
Ìpín Kẹta :	Àwọn Òrìṣà
Ìpín Kẹrin :	Àwọn Aláṣekù
Ìpín Karùn-ún :	Àbùdá Àdání Àwọn Èdá Ìtàn Ìgbàani

MÓDÚ KEJÌ:

ÌTÀN ÀLỌ

Ìpín Kínní :	Ohun tí Àlọ jẹ
Ìpín Keji :	Ìpínsísòrí Àlọ
Ìpín Kẹta :	Kókó tó Maa n jẹyọ Nínú Àlọ
Ìpín Kẹrin :	Ọgbón Ìsòtàn Àlọ
Ìpín Karùn-un :	Ìwúlò Àlọ

MÓDÚ KĘTA:

ÌTÀN ÀRÒSỌ YORÙBÁ

Ìpín Kínní :	Ìdìdèlẹ̀ àti Ìdàgbàsókè Ìtàn Àròsọ Yorùbá
Ìpín Keji :	Ìpínsísòrí Ìtàn Àròsọ Yorùbá
Ìpín Kẹta :	Ìfìwàwèdá Nínú Ìtàn Àròsọ Yorùbá
Ìpín Kẹrin :	Ọgbón Ìsòtàn Nínú Ìtàn Àròsọ Yorùbá
Ìpín karùn-ún :	Àgbéyẹ̀wò Àsàyàn Ìwé Ìtàn Àròsọ Yorùbá

Ìfáàrà Sí Kòṣì Yìí

Ìfáàrà

Àwọn Yorùbá jẹ èyà pàtàkì tí kò ṣe é fi ọwọ rọ séyìn ní orílẹ̀ -èdè Nàìjíríà . Tí a bá tilẹ̀ sọ pé kò sí ni ijọ, ijọ kò kún ni èyà Yorùbá jẹ , a kò jẹ ayọ pa . Gbogbo èyà kòòkan tó wà lárùjọ ni itàn kó ipa pàtàkì nínú ìgbésí ayé wọn , torí pé kò sí èyà kan tí kò ní itàn tí ó n sọ tàbí ṣe àfihàn wọn. Ohun tí ó dá jù sáká ni pé itàn kii dédédé lalẹ̀ hù , àmọ̀ ihùw àsí àti isesí àwọn èdà èniyàn ní àwùjọ kan pátó ni ó máa n parad à di itàn àwùjọ bèè . Fún idí èyí , ó ṣe pàtàkì kí àwọn èniyàn mò nípa itàn à wọn baba nílá wọn , èyí ni àwọn Yorùbá ṣe máa n pa òwé pé bí ọmọ kò bá bá itàn yóò bá àróbá, àti pé àróbá ni baba itàn .

Orúkọ kòṣì yìí ní oríṣííríṣí itàn Yorùbá . Ọkanòjòkan itàn ni àwọ n onímò tí tókasi gégé bí èrò wọn torí ohun tó kojú sí enikan , èyìn ló kọ sí èlòmíràn bí ilù gáangan ni ọrò itàn jẹ . Fún kòṣì yìí ọ̀nà mèta gbòdòrò ni a pín itàn sí lárùjọ Yorùbá . Ìpín kinní í ni Ìtàn ìgbàani , èyí tí a ṣe àtúnpin rẹ̀ sí itàn ọ̀rìṣà àti itàn Aláṣekù . Ìpín kejì ní Ìtàn àlọ , èyí tí a tún pín sí itàn àlọ , àti itàn àrò . Ó yé kí o mò pé a lè pín itàn àlọ sí ọ̀nà mé jì - àlọ àpamò èyí tí o ní ṣe pèlú ewi àti àlọ àpagbè èyí tí ó ní ṣe pèlú ọ̀rò geere . Bákan náà ni a ni àrò tó jẹ eléwì àti èyí tí ó jẹ onítàn . Ìpín keta tí a pín itàn Yorùbá sí ni itàn àròsọ , a tún lè pín èyí náà sí ọ̀nà méjì bákan náà . Ìpín kinní nínú itàn àròsọ ni itàn àròsọ onílàna Fágúnwà èyí , tí ó jẹ mó itàn mér fíri, nìgbà tí ipín kejì jẹ itàn àròsọ abáyemu , èyí tí ó n sòrò nípa itàn àwùjọ ọ̀de-òní. Gbogbo àwọn itàn tí a pín sí isòrí mètèèta yìí ló ṣe pàtàkì tí o sì n sòrò nípa iwà ọ̀mólúàbí àti ìgbé ayé èdà tó ṣe itéwógbà lárùjọ Yorùbá . Ohuntí ó dájú ni pé ni ọ̀pin kòṣì yìí , a ó le ṣàlàyé ní èkúnrèrè nípa oríṣííríṣí itàn ni àwùjọ Yorùbá láì fi ìgbà kan bọ ọ̀kan nínú .

Módù mèta ni a pín kòṣì yìí sí , bèè ni a pín módù kòò kan sí ipín márùn -ún ọ̀tọ̀tọ̀. Nínú módù kinní , ipín kinní ni a ti wo ohun tí itàn ìgbàani jẹ . Gégé bí a ti sọ , itàn ìgbàani jẹ akitiyan àti ìgbòkègbodò àwọn akíkanjú èdà tí wọn ṣe iṣe takunt akun fún idàgbàsókè àwùjọ wọn . Nínú itàn ìgbàani ni a ti máa n gbọ nípa àwọn ọ̀rìṣà àti Alá ṣekù, ìgbé ayé wọn, iwà wọn, isesí, ihùwàsí, àrimó àti àwòmó àwọn èdà itàn wònyí lárùjọ títí di ìgbà tí wọn ju awà sílẹ̀. A tún ṣàlàyé pé itàn ìgbàani kii ṣe itàn àgbélẹ̀rọ , ṣùgbón ó jẹ itàn ọ̀títọ̀ tí ó kún fún irírí àwọn akòni èdà tí wọn tẹ̀ ilù , iletò tàbí agbègbè kan dó . Ní ikàdì í módù kinní , ipín kinní yìí , a sọ nípa pàtàkì itàn ìgbàani pé ó jẹ idánilékò ọ̀ àti ipèníjà fún ọ̀pò èniyàn ní ìgbà tí wọn bá gbọ nípa ìgb é ayé àwọn akòni yìí , wọn yóò le fi ṣe ọ̀diwòni tiwọn .

Nínú ipín kejì módù kinní yíí , isòrí méjì gbòòrò ni a pín itàn igbàani sí . Ìsòrí kinní ni àwọn òrìṣà , ní igbà tí isòrí kejì jẹ àwọn alaṣ ekù. Àwọn òrìṣà yíí ni a tún pín sí ọ̀nà mé jì miiran . Èkinní ni àwọn òrìṣà atẹ̀wònrò, èyí tí wọn ti isálú ọ̀run rọ̀ wá sí orilẹ̀ ayé . Àwọn kejì ni Ìbọ , àwọn wònyí ni àwọn tí ó gbé ayé wón gégé bí ẹ̀dá èniyàn tí wón kó ipa ribiribi gé gé bí ẹ̀dá èniyàn ní igbà tí wón wà lókè eèpẹ̀, ti àwọn èniyàn sì sọ̀ wón di òrìṣà àkúnlẹ̀bọ̀ lẹ̀yìn ikú wón . Àwọn aláṣekù ní tiwọn jẹ̀ baba-ńlá tàbí iyá ńlá àwùjọ̀ kan tí wón kó ipa ribiribi láà̀ rin ilú tàbí àwùjọ̀ , èyí tí ó mú kí àwọn tí wón fi sílẹ̀ máa rántí tàbí bu ọ̀lá fún wón lẹ̀yìn ipapòdà wón .

Nínú ipín kẹ̀ta módù kinní yíí ni a tún ti ẹ̀ ẹ̀gbéyẹ̀wò díẹ̀ lára àwọn òrìṣà ilẹ̀ Yorù bá. Àwọn òrìṣà tí a sì jíròrò nípa wón ni Ọ̀rúnmílà, Ọ̀bátálá, Ọ̀gún, Sànpònná àti Yemoja.

Ní ipín kẹ̀rin módù kinní ni a ti jíròrò lóri àwọn aláṣekù tí wón gbé igbé ayé wón bí èniyàn. Nípasẹ̀ àwọn ohun ribiribi tí wón ẹ̀ àti iwà akoni wón , wón di málegbàgbé lánwùjọ̀ lẹ̀yìn ikú wón . Àpẹ̀rẹ̀ à wón aláṣekù tí a sòrò nípa wón ni Ẹ̀fúnróyè Tinúubú , Mọ̀rẹ̀mi Àjàsorò , Ẹ̀fúnṣetán Aníwúra, Basòrun Ọ̀gúnmọ̀lá àti Adélabú Pẹ̀nkelemẹ̀ṣì .

Ní ipín karùn -ún tí ó parí módù kinní yíí ni a ti wo àwọn àbùdá àdání tí ó ya àwọn ẹ̀dá itàn igbàani sọ̀tò sí àwọn ẹ̀dá yòókù ní àwùjọ̀ . Àwọn àbùdá wònyí ni Àbímó/Àjẹbí, Ipò-tó-léwu, Àrímo, Bíborí isòro, Ẹ̀bùn àtinúdá, Ọ̀kíkí, Kíkú ikú akoni àti Ọ̀ògùn àti agbára .

Ní ipín kinní módù kejì èwẹ̀ , a sòrò lẹ̀kúnrẹ̀rẹ̀ nípa àlọ̀ onítàn ní ilẹ̀ Yorùbá . A ṣàlàyé pé àlọ̀ jẹ̀ ọ̀nà kan pàtàkì tí àwọn Yorùbá máa ń gbà láti kọ̀ ọ̀modé lẹ̀kọ̀ó , èyí tí ó ń fi ogbón , imò, ọ̀ye, igbàgbọ̀ àti iṣesí àwọn Yorùbá hàn . Bákan náà ní a ẹ̀ ẹ̀gbéyẹ̀wò àwọn àbùdá pàtàkì tí àlọ̀ ní. Ní àkókó àwọn ohun tó wà ní àrọ̀wótó tàbí àyíká ni ó máa ń jẹyọ̀ nínú àlọ̀ . A máa ń bá èniyàn , eḡe, eranko, iwin àti àkúdááyá pàdé nínú itàn àlọ̀ . Èyí nikan kọ̀ , àwọn ohun abẹ̀mí àti alálẹ̀mí náà máa ń ní àjọṣepò nínú àlọ̀ . Nínú itàn àlọ̀ , a kí lo orúkọ̀ abáyemu fún àwọn ẹ̀dá itàn torí èyí lè dá rúgúdu sílẹ̀ láàrin ẹ̀ni tí ó ń pa àlọ̀ àti ẹ̀ni tí orukọ̀ rẹ̀ bá papọ̀ . A tún sòrò nípa orísun àlọ̀ pé Inú ẹ̀ṣẹ̀ ifá ni àlọ̀ ti jáde .

Ní ipín kejì módù kejì ni a ti pín àlọ̀ sí isòrí . Ọ̀nà mẹ̀rin tí a pín àlọ̀ sí ni àlọ̀ àpamò , àlọ̀ àpagbè, àrọ̀ àti imọ̀ . Ipín kẹ̀ta módù kejì ni a ti sòrò nípa àwọn ọ̀kanòjọ̀kan kókó tó má ń jẹyọ̀ nínú àlọ̀ bí ẹ̀kọ̀ iwà àti idí abájọ̀ . Ipín kẹ̀rin módù kejì ni a ti jíròrò nípa àwọn onírúurú ogbón isòtàn tí ó máa ń jẹyọ̀ nínú àlọ̀ bí i , ọ̀gbón isòtàn ojú -mi-ló-ṣe, ibánisòrò tààrà , àwàdà, igbénìlọ̀kànsókè àti orin . Ní ipín karùn -ún tí ó jẹ̀ ikádíí módù kejì a ẹ̀ ẹ̀gbéyẹ̀wò àwọn oríṣíriṣíí iwúlò tí àlọ̀ ní, ní ilẹ̀ Yorùbá.

Módù kẹta dá lé ìtàn àròsọ Yorùbá . Ìpín kínní módù kẹta ni a ti sọrọ nípa ìdìdelẹ àti ìdàgbàsókè ìtàn àròsọ Yorùbá . A tún se àgbéyẹwò àhunpọ ìtàn nínú ìtàn àròsọ Yorùbá . Èyí nikan kọ, a jíròrò lórí àwọn fọnrán tí ònkòwé ìtàn àròsọ máa n ló láti jẹ kí ìtàn rẹ se ìtẹwọgbà . Àwọn fọnrán náà ni ijọnilójú , àwàdà àti ikóláyàsókè .

Ìpín kejì módù kẹta ni a ti se ì pín sí sọrọ ìtàn àròsọ Yorùbá . A pín ìtàn àròsọ Yorùbá sí ọ̀nà méjì gbòòrò . Ìtàn àròsọ mér fírí àti ìtàn àròsọ abáyému . Ìpín kẹta módù kẹta dá lórí ifiwàwèdá nínú ìtàn àròsọ Yorùbá . A sọrọ nípa oríṣiíríṣií èdá ìtàn àti igbékálẹ èdá ìtàn nínú ìtàn àròsọ Yorùbá.

Nínú ipín kẹrin módù kẹta ni a ti se àgbéyẹwò àwọn asọ̀tàn àti ọ̀gbọ̀n isọ̀tàn tí a máa n bá pàdé nínú ìtàn àròsọ Yorùbá bí i: ọ̀gbọ̀n isọ̀tàn ojú-mi-ló-se, ọ̀gbọ̀n isọ̀tàn arínúróde, ọ̀gbọ̀n isọ̀tàn àlá,, ọ̀gbọ̀n isọ̀tàn onilétà , ilò àpèjúwe , igbékálẹ̀ ajẹmọ̀ -iran , ìtàn nínú ìtàn , ọ̀gbọ̀n pípàdàsẹ̀yìn àti isọ̀nìsókí.

Ìpín karùn -ún módù kẹta ni a ti se àgbéyẹwò àwọn àsàyan iwé ìtàn àròsọ mérin . Àwọn iwé ìtàn àròsọ tí a yẹwò ni *Ọmọ Olókùn Èsin, Ọ̀bàyéjé, Àjà ló lẹ̀rù àti Ìtàn Èmi Sẹ̀gilọ́lá Èlẹ̀yinjú Ègẹ̀ Èlẹ̀gbẹ̀rín Ọkọ Láyé.*

ÀFOJÚSÙN KỌỌSÌ YÌÍ

Àfojúsùn Kọọsì yìí ni láti rí i pé àwọn akékọọ wònyí mọ nípa oríṣìrìṣìí ìtàn tí a lè bá pàdé ní àwùjọ Yorùbá tí ó sì jẹ mọ isèdá lẹ àwọn baba -ńlá Yorùbá . Èyí ni yóò le jẹ kí wọn lè sọrò ní àwùjọ àwọn onímò níbí kíbì tí wọn bá bá ara wọn lójó iwájú .

Èyí nìkan kó , akékọọ yóò le ní ìmò kíkún nípa àwọn baba-ńlá Yorùbá tí a mọ sí aláṣekù bẹ̀è ní yóò rọ̀rùn fún wọn láti walẹ̀jìn nípa àwọn ìbọ tí wọn gbé ìgbé ayé wọn gégé bí ẹ̀dá èniyàn tí wọn sì kó ipa ribiribi ní ìgbà tí wọn wà lókè èpè , wọn yóò tún ní ànfààní láti jíròrò nípa àwọn irúnmòlẹ̀ atẹ̀wònrò .

Àwọn akékọọ yóò le mọ pàtàkì àṣà Yorùbá àti bí àwọn oríṣìrìṣìí ìtàn Yorùbá tí a mẹnubà ̀̀ se níyì tó ní àwùjọ àgbáyé gégé bí ó se jẹyọ nínú àwọn onírúurú ìtàn tí a yèwò . A tún fẹ́ kí akékọọ mọ àwọn iyàtò péé pè pé tí ó wà nínú onírúurú ìtàn kọ̀ọkanláu wùjọ Yorùbá

Wọn yóò mọ nípa àwọn àbùdá àdání pàtàkì tí àwọn oríṣìrìṣìí ìtàn Yorùbá ti a gbé yèwò ni àti bí wọn ti gbilẹ̀ tó láàrin àwùjọ Yorùbá láti ìgbà iwásè tí tí di àkókò tí a wà yìí .. Akékọọ yóò le mọ pé oríṣìrìṣìí ìtàn ni àwọn Yorùbá ni àti pé àwọn ìtàn tí a ń sọ wònyí ní í se pèlú idàgbàsókè àti ìgbé ayé àwọn Yorùbá ni.

OJÚŞE AKÉKÒÓ

Bí olùkó ẹ̀ se ní ojúşe tirẹ̀ láti fi yé akékòó yékéyéké , kí wọn sì ní ìmò tí ó péye lórí ìtàn onírúurú tí a lè bá pàdé lààrin àwọn Yorùbá, bẹ̀ẹ̀ ni akékòó gbòdò fi ara balẹ̀ láti gba ìmò kún ìmò lódò àwọn aṣaájú wọn nínú ìmò ìtàn , àṣà, àti ìse Yorùbá.

Akékòó gbòdò múra láti ka àwọn ìwé tí olùkó tò ka sí nínú ìwé iléwọ̀ yí àti pé wọn ní láti máa wá idáhùn sí gbogbo àwọn ibèèrè tí a gbé síwájú wọn . Akékòó kò gbòdò ẹ̀ ọ̀lẹ̀ nínú akitiyan rẹ̀ láti ní ìtèsíwájú nínú ìmò ìtàn Yorùbá pàápàá ní àkókò ọ̀lájú tí a wà yí.

Akékòó gbòdò fi ara balẹ̀ láti gbọ̀ ìtòsónà àwọn olùkó rẹ̀ kí o lè ẹ̀ kóríyá nínú ẹ̀kọ̀ rẹ̀ . Akékòó kò gbòdò rojú láti sisẹ̀, ó gbòdò jẹ̀ ẹ̀ni tí ó setán láti wá ìmò kún ìmò kò sì gbòdò jí ịṣẹ̀ oníṣẹ̀ wò tàbí kí ó da ịṣẹ̀ oníṣẹ̀ kọ̀.

Ojúşe mǐràn ní pé akékòó ni láti wá àwọn ìwé tí wọn kọ̀ fún un , kí ó sì kà wọn dáadáa. Bí kò bá le fi owó rẹ̀ rà wọn , kí ó máa lọ sí ilé iyáwèé kàwé tí ó ti le rí àwọn ìwé wònyí kà . Torí Yorùbá bọ̀, wọn ní: “Ogbón ọ̀lọgbón ni kí jẹ̀ kí á pe àgbà ní wèrè” .

Akékòó gbòdò máa dá ịṣẹ̀ àmúrelé tàbí ịṣẹ̀ à múṣe rẹ̀ padà ní àkókò tí ó yẹ̀ , bẹ̀ẹ̀ ni akékòó gbòdò fi ara hàn ní àsikò idánwò àṣekágbá láìṣe àwáwí kankan .

Ní iparí, kí akékòó máa bèèrè àwọn ibèèrè tí kò yé e nípa bíbá olùkó rẹ̀ sọ̀rọ̀ lóòrèkóòrè

ÌGBÉLÉWỌN

Oríṣii ọ̀n à igbéléwọ̀n méjì ló wà ; iṣẹ́ ṣiṣe ti olùkọ́ yóò fi ọ̀wọ́ sí àti idánwò alákoṣílẹ̀ .Èyí dá lórí iṣẹ́ àmúṣe tí yóò jẹ́ dídájọ ní ibámu pèlú àsikò àdápàdà .Iṣẹ́ àmúṣe jẹ́ idá ọgbọ̀n nínú ọgọ̀rùn-ún.Ìrètí wà pé ìmọ́ tí o bá gbà nínú ẹ̀kọ́ yìí yóò wúlò fún iṣẹ́ àmúṣe àti idánwò fún àṣeyege.

ÌGBÉLÉWỌN TÍ OLÙKỌ́ YÓÒ MÁÀKÌ (TMA)

Iṣẹ́ ṣiṣe wà ní ọ̀pin ipín kọ̀ọ̀kan .À ní fọ̀kànsí pé kí akẹ̀kọ̀ọ́ wá idáhùn sí gbogbo àwọ̀n ibèèrè tó wà níbẹ̀ . Gbogbo àwọ̀n iṣẹ́ ṣiṣe yìí ni a ó yẹ̀ wò tí máàkì yóò sì wà fún mọ̀ta tó bá dára jù. Yóò jẹ́ ẹ̀yọ kan ni módu kan . Módu kìn-in-ní dá lórí Ìtàn Ìgbàani, ikeji dálórí Ìtàn Àlọ́, nígbà tí ikeja dá lórí Ìtàn Àròṣọ.

Iṣẹ́ ṣiṣe àti igbéléwọ̀n yìí ni o máa fi ọ̀wọ́ papọ́ sí olùkọ́ ṣáájú ọ̀jọ́ tí a bá dá . Bí idí pàtàkì bá wa láti má ẹ̀ dá iṣẹ́ náà jọ́ kí ọ̀jọ́ yìí tó pé, ó nílátí fi tó olùkọ́ létí ẹ̀ni tí ó le pinnu láti sún ọ̀jọ́ náà síwájú. Ídì pàtàkì ni ó lè mú kí olùkọ́ ẹ̀ bẹ̀.

ÌDÁNWÒ ÀŞEKÁGBÁ ÀTI ÒŞÚNWỌN

Ìdánwò àşekágbá fún kòòsì yíi ‘ oríşííríşíi ìtàn Yorùbá ’ jẹ àádòrin máàkì (70%) láàrin wákàtí méjì. Àwọn işé şíşe àti igbéléwọn olùkọ yóò jẹ ifòyegbe irú ibéèrè tí o máa ba pàdé nínú ìdánwò. Gbogbo ìpín kòòkan kòòsì yíi ló yẹ ní gbígbọn yẹbẹyẹbẹ . O lè lo ànfààní àsìkò tó wà láàrin iparí kòòsì yíi sí igbà tí ìdánwò yóò bèrè láti şe àtúnnyèwò èkọ . Wíwá idáhùn sí àwọn ibéèrè lábẹ işé şíşe àti èyí tí olùkọ yóò yèwò yóò şe irànlọwọ dáadàa fún ọ gégé bí akékọ.

ÌLÀNÀ MÁÀKÌ GBÍGBÀ

Àtẹ̀ isàlẹ̀ yíì ṣàlàyé bí máàkì gbígbà yóò ṣe wáyé .

Ìgbéléwòn	Máàkì
Iṣẹ́ àmúṣe 1-3 Mẹ̀ta tó ba dára jù ni a ó ṣe àkọ̀sílẹ̀ máàkì rẹ̀ .	Ogójì (30%)
Ìdánwò àṣekágba	Ogóta (70%)
Àròpò	Ogórùn-ún (100%)

MÓDÙ KÌNNÍ:ITAN ÌGBÀANÌ

Nínú módùlù kinní yí ni a ó ti máa sòrò ní kíkún nípa ìtàn ìgbàani èyí tí ó jé irúfẹ itan kan láàrin àwọn èyà Yorùbá . A o sòrò nípa ohun tí ìtàn ìgbàani jé, bẹ̀ẹ̀ ni a ó ̀ se ipinsísòrí ìtàn ìgbàani. Lẹ̀yìn èyí , ni a o ̀ se atótónu nípa àwọn òrìṣà àti àwọn aláṣ ekù gégé bí oríṣíí èyà ìtàn ìgbàani. Àwọn kókó ọ̀lọkanòjọkan tí ó máa n jẹyọ nínú ìtàn ìgbàani ni a ó tún ̀ se àlàyé kíkún nípa wọn. Ní iparí, a ó jíròrò lóri àwọn àbùdá adáni tí àwọn ẹ̀dá ìtàn ìgbàani ni .

ÌPÍN KÌNNÍ: OHUN TÍ ÌTÀN ÌGBÀANÌ JẸ

Àkòónú

- 1.0 Ìfààrà
- 2.0 Èròngbà
- 3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú
- 4.0 Ìdánilẹ̀kọ̀
- 4.1 Ìtàn Ìgbàani
- 4.2 Pàtàki ìtàn ìgbàani
- 5.0 Ìṣonísókí
- 6.0 Iṣẹ̀ Sṣe
- 7.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ìfààrà

Nínú ipín k inní, módù kinní yí ni a o ti máa sòrò nípa ohun tí ìtàn ìgbàani jẹ , bakan náà ni a ó tún ̀ se agbéyèwò àwọn ohun tó mú ìtàn ìgbàani ̀ se pàtàki láàrin Yorùbá .

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

Lẹ̀yìn idánilẹ̀kọ̀ yí , akẹ̀kọ̀ yòò lè:

1. Sọ ohun tí ìtàn ìgbàani jé
2. Jíròrò lóri pàtàki ìtàn ìgbàani

3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú

1. Sọ ìtàn ìgbàani kan tí o ti gbọ̀ rí
2. Se agbéyèwò àwọn ẹ̀kọ̀ tí ó wà nínú ìtàn ìgbàani tí o sọ

4.0 Ìdánilẹ̀kọ̀

4.1 Itàn Ìgbàani

Itànìgbàani jẹ akitiyan àti i gbòkègbodò àwọn akíkanjú èdá tí wọn se işe takuntakun fún idàgbàsókè àwùjọ wọn. Nínú itàn ìgbàani ni a ti máa n gbó nípa àwọn òrìşà àti Alá şekù. A máa n gbó nípa ìgbé ayé wọn tí tí di ìgbà tí wọn fi ayé silè . A máa n gbó nípa iwà , işesí, ihùwàsi, àrímó àti àwòmó àwọn èdá itàn wònyí lówùjọ . Itàn ìgbàani kí şe itàn àgbélẹ̀rọ , şùgbón ó jẹ itàn òtító tí ó kún fún irírí àwọn akoni èdá tí wọn tẹ ilú , iletò tàbí agbègbè kan dó.

Ìjìnlẹ̀ èdè tí ó tayo èdè ojoojúmọ̀ ní a máa n lo láti şe àgbékalẹ̀ itàn ìgbàani . Itàn ìgbàani kò ní àjòşepò kankan pèlú awo , ètùtù tàbí ohun mérífirí. Ohun tó jẹ pàtàkì nínú itàn ìgbàani ni ètò mòlẹ̀bí, ọ̀rò-ajé ilú, ètò amúlùúdùn àti ọ̀rò nípa işe ọ̀wó àti okòwò. Itàn ìgbàani jẹ işèlẹ̀ tí ó bá ojú ayé mu tó sì máa n dání lẹ̀kọ̀ọ̀ tààrà. Àwọn èdá itàn ìgbàani pín sí oríşii méjì , ní ìgbà tí àwọn èdá itàn kan jẹ èyí tí a dá mò tí a sì mò àsikò tí a bí wọn , àwọn miiran jẹ èdá itàn tí a kò dá mò t àbí mò ìgbà tí a bí wọn . Bóyá a dá àwọn èdá itàn ìgbàani yí mò tàbí a kò dá wọn mò , ohun tí ó dájú sáká nipé akoni àti alágbára ni àwọn èdá itàn ìgbàani .

4.2 Pàtàkì Itàn Ìgbàani

Itàn ìgbàani máa n fún àwọn èniyan ni ànfààní láti mò nípa àwọn òrìşà ilẹ̀ Yorùbá àti àwọn baba-ńlá wọn ti wọn ti kú . Ní ìgbà miiran , àwọn àgbà tó sì wà lókè èepè yòò máa fi itàn àwọn akoni ìgbàani wò nyí gbe ọ̀rò wọn lẹ̀şè àti nípa işe bẹ̀ , mú wá sí irántí işe àwọn akoni wọn.

Ìdánílẹ̀kọ̀ọ̀ ni ọ̀pọ̀ àwọn itàn ìgbàani yí jẹ fún ọ̀pọ̀ èniyan ní ìgbà tí wọn bá gbó nípa ìgbé ayé àwọn akoni yí , wọn yòò fi ìgbé ayé wọn şe ọ̀diwọn ti wọn , wọn yòò sì lẹ̀kàkà láti rí i pé àwọn kò şe irúfẹ̀ àşişe tí wọn bá şe , Yorùbá bọ, wọn ni ọ̀rò Olórò la fi í şe àrìkọ̀gbón , ọ̀gbón ọ̀lọ̀gbón la fi í kọ̀ ara ẹnì .

Itàn ìgbàani tún jẹ itaniji fún àwọn èniyan àwùjọ . Àwọn àgbà máa n sọ itàn ìgbàani fún àwọn ọ̀modé láti gún wọ̀ ní kẹ̀şé àti láti ta wọn jí . Şe Yorùbá bọ, wọn ni, “Esin iwájú ni tẹ̀yìn n wò sáré. Íwúrí tí kò şe é fọ̀wọ̀ rọ̀ sẹ̀yìn ni itàn ìgbàani máa n fún àwọn tí ó bá gbó ọ̀ ní ilẹ̀ Yorùbá .

Itàn ìgbàani máa n jẹ kí imò àwọn èniyan tí ó bá gbó ọ̀ gbòòrò sí i nípa àwọn òrì şà àti akoni tí wọn ti papòdà . Èyí ni pé bí imò èdá èniyan bá şe gbòòrò sí bẹ̀ ni ọ̀ye yòò yé e sí nípa ìbágbépò èdá lówùjọ .

Nípa síşọ̀ itàn ìgbàani wònyí fún àwọn ọ̀modé t ó sẹ̀şé n did elẹ̀, idánílọ̀jú wà pé işe àwọn akoni wònyí ti ní àkọ̀silẹ̀ , nípa bẹ̀ , irántí wọn kò le parun , torí àwọn ìràn tí ó n bọ̀ pèlú yòò kà

nípa ipa ribiribi tí wọn ko nínú idàgbàsókè àti itèsíwájú àwùjọ wọn , èyí yóò si jẹ àwòkòṣe rere fún wọn, torí àwọn Yorùbá yóò bá àróbá, àróbá sì ni baba itàn .

5.0 Ìṣòníṣókí

Nínú ipín kínní , módùlù kínní , a ti jíròrò nípa ohun tí itàn ì gbàani jé , a pe itàn ìgbàani ni akitiyan àti igbòkègbodò àwọn akíkanjú èdá tí wọn ṣe iṣẹ takuntakun fún idàgbàsókè àwùjọ wọn . Bákan náà a sòrò nípa àwọn ohun tí ó mú itàn ìgbàani ṣe pàtàkì . Ohun tí ó dájú ni pé ni báyii o tí mò ohun tí itàn ìgbàani jé àti pàtàkì rẹ .

Ní ipín kínní , módù kínní yíi a ti k èkòṣé pé:

- Akitiyan àti igbòkègbodò àwọn akíkanjú èdá tí wọn ṣe iṣẹ takuntakun fún idàgbàsókè àwùjọ wọn ni itàn ìgbàani jé .
- Itàn ìgbàani kíi ṣe itàn àgbélẹrọ
- Itàn ìgbàani kún fún irírí àwọn akoni èdá tí wọn tẹ ilú iletò tàbí agbègbè kan dó .
- Ìjìnlẹ̀ èdè tí ó tayo èdè ojoojúmọ̀ ni a máa n ló láti ṣe àgbékalẹ̀ itàn ìgbàani
- Àwọn ohun pàtàkì tí ó máa n jẹyọ nínú itàn ìgbàani ni ètò mọ̀lẹ́bí , ọrọ̀ ajé ilú , ètò amúlùúdùn àti ọrọ̀ nípa iṣẹ̀ ọwọ̀ àti okòwò.
- Itàn ìgbàani jẹ̀ èyí tí ó bá ojú ayé mu , tí ó sì n dání lẹ̀kòṣé , tààrà
- Akoni alágbára ni àwọn èdá itàn ìgbàani
- Itàn ìgbàani máa n jẹ̀ kí àwọn èniyàn mò nípa òrìṣà ilẹ̀ Yorùbá àti àwọn bàbánlá wọn tó ti papòdà.
- Ìdánílẹ̀kòṣé ni itàn ìgbàani jẹ̀
- Itàn ìgbàani máa n tanjì
- Itàn ìgbàani jẹ̀ àwòkòṣe fún àwọn tó n didèlẹ̀

6.0 Iṣẹ̀ Sṣiṣe

- i. Ṣe ọrínkínniwín àlàyé lóri ohun tí itàn ìgbàani jẹ̀
- ii. Kí ní láríjà itàn ìgbàani
- iii. Kọ itàn ìgbàani kan tí o mò

7.0 Ìwé Ìtókasi

Ládélé, T.A.A et. al (2006). Àkójopò Ìwádíí Ìjìnlè Àṣà Yorùbá . Ìbàdàn: Gavima Press Ltd.

Dáramólá, O. àti Jéjé, A. (2014). Àwọn àṣà àti òrìṣà Ilẹ̀ Yorùbá. Ibadan: Oníḅon-Òjé Press & Book Industries (Nig) Ltd.

Adéoyè, C.L. (1979) Àṣà àti ìṣe Yorùbá. Ibadan: O.U.P

ÌPÍN KEJÌ: ÌPÍNSÍSÒRÍ ÌTÀN ÌGBÀANÌ

Àkòónú

1.0 Ífààrà

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

3.0 Ìbéèrè Ìṣaájú

4.0 Ìdánilékòò

4.1 Ìpínsísòrí Ìtàn Ìgbàani

4.2 Àwọn Òrìṣà

4.3 Àwọn Alásekù

5.0 Ìṣonísókí

6.0 Ìṣé Ṣíṣe

7.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ífààrà

Ní ipín keji m ódù kinní yí, a ó máa ṣe ipínsísòrí fún ìtàn ìgbàani láti lè jẹ kí o yé ọ pé àwọn isòrí kan wà tí a lè pín ìtàn ìgbàani sí .

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

Léyìn idánilékòò yí o lè :

- Pín ìtàn ìgbàani sí isòrí tí ó yẹ
- Ṣàlàyé kíkún nípa isòrí kòòkan
- Ṣe àfiwé àwọn isòrí ìtàn ìgbàani
- Pààlà láàrin àwọn isòrí ìtàn ìgbàani

3.0 Ìbéèrè Ìṣaájú

1. Ṣàlàyé kíkún nípa isòrí kòòkan tí a lè pín ìtàn ìgbàani sí
2. Ṣe àfiwé àwọn isòrí ìtàn ìgbàani tí o mò

4.0 Ìdánílékòó

4.1 Ìpínsísòrí ìtàn Ìgbàani

Ìtàn ìgbàani gégé bí a se sọ saájú ní ipín kinní idánílékòó yí jé akitiyan àti igbòkègbodò àwọn akikanjú èdá tí wón se işe takuntakun fún idàgbàsókè àwùjò wón . Ìsòrí méjì gbòòrò ni a lè pín itàn ìgbàani sí . Ìsòrí kinní ni àwọn òrìşà ní igbà tí isòrí keji jé àwọn aláşekù.

4.2 Àwọn òrìşà

Àwọn òrìşà yí ni a tún lè pín sí ọ̀nà méjì miiran ikinní ni àwọn òrìşà atẹ̀wò nrò èyí tí wón ti isálú ọ̀run rò wá sí orilẹ̀ ayé . Àwọn keji ni Ìbọ , àwọn wònyí ni àwọn tí ó gbé igbé ayé wón gégé bí èdá èniyàn tí wón kó ipa ribiribi ní igbà tí wón wà loke eèpè , léyìn ikú wón , àwọn èniyàn tí wón se ohun pàtàkì kan tàbí òmiràn fún sọ wón di òrìşà àkúnlẹ̀bọ .

4.3 Àwọn Aláşekù

Àwọn aláşekù tàbí ò kú ọ̀run ni àwọn baba -nlá tàbí iyá nlá àwùjò kan tí wón ko ipa ribiribi láàrin ilú tàbí àwùjò , fún àwọn işe takuntakun tí wón se nínú ayé , àwọn tí wón fi silẹ̀ máa n rántí tàbí bu ọ̀lá fún wón léyìn ipapòdà wón .

Diẹ̀ lára àwọn òrìşà ilẹ̀ Yorùbá ni iwònyí Şàngó , Ọ̀bátálá, Ọ̀rúnmilà, Ọ̀gún, Èsù, Yemoja, Şanpònná àti àwọn miiran . Àwọn àpeere diẹ̀ lára àwọn aláşekù ni Efunsetán Animwúra , Mọremí ajásóro, Efunróyè Tinúubú , Basòrun ọ̀gúnmólá , Ọ̀gèdèngbé Agbógungbórò , Adélabú Penkeleméşì àti àwọn miiran . Àwọn èniyàn ilú Ìbàdàn kò gbàgbé Efunsetán , bẹ̀ẹ̀ ni Basòrun Ọ̀gúnmólá náà kó ipa mánigbàgbé nínú itàn Ìbàdàn . Tinúubú se bebe ní ilú èkó , èyí tí ó jé kí wón se gbàgede kan ni irántí rẹ̀ .

5.0 Ìşoníşókí

Ní ipín keji m ódù kinní yí a ti se ipínsísòrí fún itàn ìgbàani léyìn tí a ti fún itàn ì gbàani ni oriki. Kò sí àniàni pé o ti lè se ipínsísòrí tó péye fún itàn ìgbàani . Èyí nikan kọ , ó tún ti lè fun itàn ìgbàani ni oriki .

Ní ipín kejì , módù kinní yíí a ti rí:

- Akitiyan àti igbòkègbodò àwọn akíkanjú ẹ̀dà tó ẹ̀ ẹ̀ ẹ̀ takuntakun fún àwùjọ wọn ni itàn igbàani .
- Ìsòrí méjì gbòòrò ni a lè pín itàn igbàani sí . Àwọn òrìṣà àti Aláṣekù
- A lè pín àwọn òrìṣà sí ọ̀nà méjì m̀íràn : àwọn Irúnmoḷè atẹ̀wònrò àti àwọn Ìbọ.
- Àwọn irúnmoḷè rọ̀ láti ọ̀run wá sóde ayé ni
- Àwọn Ìbọ gbé igbé ayé wọn bí èniyàn léyìn ikú wọn , a sọ wọn di òrìṣà àkúnlẹ̀bọ torí ẹ̀ ẹ̀ takuntakun tí wọn ẹ̀.
- Àwọn aláṣekù ni babańlá tàbí iyá -ńlá wà ti wọn ti kú sùgbón tí a ń ẹ̀ ẹ̀ irántí wọn lójó gbogbo fún ohun ribiribi ti wọn ẹ̀ nígbà t í wọn wà láàyè.

6.0 Iṣẹ̀ Síṣe

- i. Se ipínsísòrí tó gbòòrò fún itàn igbàani
- ii. Jíròrò nípa àwọn ijọra àti iyàtò tó wà nínú oríṣí itàn igbàani
- iii. Sọ itàn nípa aláṣekù kan nínú idílẹ̀ rẹ̀

7.0 Ìwé Ìtókasi

Ládélé, T.A.A et. Al (2006). Àkójopò Ìwádii Ìjinlẹ̀ Àṣà Yorùbá . Ìbàdàn: Gavima Press Ltd.

Dáramólá, O. àti Jéjé, A. (2014). Àwọn àṣà àti òrìṣà Ilẹ̀ Yorùbá. Ibadan: Oníḃon-Òjé Press & Book Industries (NIG) Ltd.

Adéoyè, C.L. (1999) Àṣà àti ẹ̀ ẹ̀ Yorùbá. Ibadan:O.U.P

ÌPÍN KẸTA: ÀWỌN ÒRÌŞÀ

Àkòónú

1.0 Ìfáàrà

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

3.0 Ìbéèrè Ìṣaájú

4.0 Ìdánilékòó

4.1 Àwọn òrìṣà

4.2 Òrúnmilà

4.3 Ọbátalá

4.4 Ògún

4.5 Sànpònná

4.6 Yemoja

4.0 Ìṣonisókí

7.0 Iṣé Síṣe

7.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ìfáàrà

Nínú ipín kẹtà, módù kinní yíí, a máa kékòó nípa diẹ lára àwọn òrìṣà ilẹ̀ Yorùbá. Àwọn òrìṣà tí a ó sì máa jíròrò nípa wọn ni Òrúnmilà, Ọbátalá, Ògún, Sànpònná àti Yemoja.

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

Léyìn idánilékòó yì í, ó lè,

- Şàlàyé kíkún nípa àwọn òrìṣà ilẹ̀ Yorùbá kan
- Ìdí tí a fi n pe Òrúnmilà ni Èléríí -ipín
- Pààlà láàrin Òrúnmilà àti àwọn òrìṣà ilẹ̀ Yorùbá mírán
- Şe àgbéyèwò igbésí ayé Òrìṣà-ńlá
- Jíròrò lórí irúfẹ̀ òrìṣà tí Ògún jé
- Şàlàyé kíkún nípa òrìṣà alápadúpé
- Şe ọ̀rínkínniwín àlàyé nípa òrìṣà alágbò -òfẹ̀

3.0 Ìbèrè Ìṣaájú

1. Dárúkọ àwọn òrìṣà tí wọn ní bọ ní agbègbè rẹ.
2. Ìgbà/Àkókò wo, ni wọn ní bọ òrìṣà wònyí?

4.0 Ìdánìlẹ̀kọ̀

4.1 Àwọn òrìṣà

4.2 Ọ̀rúnmilà

Ọ̀rúnmilà jẹ ọkan lára àwọn ọ̀kànlénú irúnmojè atẹ̀wònrọ tí ó rọ̀ láti isálú ọ̀run wá sí ọ̀d ẹ̀ ayé ní ìbèrè pèpè. Itàn fi ìdí rẹ̀ múlẹ̀ pé Ọ̀rúnmilà wà pẹ̀lú Olódùmarè láti ìgbà iwásẹ̀ àti pé ó wà pẹ̀lú Olódùmarè ní ìgbà tí a ní ẹ̀dá ènìyàn àti ìgbà tí ẹ̀dá ènìyàn yan ipín rẹ̀. Ìdí niyí tí a fi máa ní ki Ọ̀rúnmilà bá yí :

Èlérí ipín

Akérefínúsoḡbón

Akónilóràn bi iyekan ẹ̀ni

Òpitàn Ilẹ̀ ẹ̀ fẹ̀

Olódùmarè fún Ọ̀rúnmilà ní ọ̀gbón àti òye èyí tí ó tayo tí ẹ̀dá àti òrìṣà yòókù. Ọ̀gbón, ìmò àti òye yí ni Ọ̀rúnmilà máa ní lò láti fi ran ẹ̀dá ènìyàn àti àwọn òrìṣà lówó ní ìgbàkugbà tí wọn bá wà nínú ẹ̀ro. Àwọn àbùdá Ọ̀rúnmilà yí wà lára ìdí tí a fi fún un ní oríkì tí a fi ní kì í. Ọ̀pòlòpò itumò ni a ti fun orúkọ yí (Ọ̀rúnmilà). Nígbà tí àwọn kan so pé “Ọ̀run ló mọ ẹ̀ni tí yòò là ” ni orúkọ yí tùmò sí , àwọn miiran so pé “Ọ̀run ló mọ àtilà” ni ó jẹ . Sùgbón ju gbogbo rẹ̀ lọ , Ọ̀rúnmilà jẹ ọkan pàtàkì nínú àwọn òrìṣà tí ó wà ní ìbèrè pèpè , òun ni a sì fi ẹ̀ṣe àtimáa wo ojú iwájú ẹ̀dá lé lówó.

Àrìyànjiyàn máa ní wáyé ní ìgbà miiran nípa pé bóyá Ọ̀rúnmilà náà ni à ní pé ni Ifá tàbí òrìṣà miiran . Ohun tí Ọ̀rúnmilà máa ní lò láti mọ ojú iwájú ènìyàn ni Ifá . Ifá yí jẹ èkùrọ̀ àti pé èkùrọ̀ yí ni gbogbo ènìyàn mọ sí Ọ̀rúnmilà . Èyí ni àwọn Yorùbá ẹ̀ máa ní pa òwe pé “Èni tí ó bá fi ojú èkùrọ̀ wo Ọ̀rúnmilà , Ifá á pa á. Ní ìgbà tí babaláwo bá ti dá Ifá tán , odù tí ó bá ti jáde nínú Ifá náà ni ó gbodò rọ̀ fún ẹ̀ni tí a bá dá Ifá fún .

Itàn àtẹ̀nudẹ̀nu miiran tún so pé gbàrà tí a dá ilẹ̀ ayé tán ni àwọn òrìṣà rọ̀ láti isálú ọ̀run sí ọ̀de ayé. Ibi tí wọn rọ̀ sí náà ni a n pè ní Ilẹ̀ -Ifẹ̀ bẹ̀e ni léyìn èyí ni àwọn òrìṣà kòòkan pín yà . Itàn so pé Sàngó lọ sí Kòso , Oya lọ sí Irá , Ọ̀gún lọ sí Ìrẹ̀ , Ọ̀rìṣà-Okò lọ sí Ìràwọ̀ -àgbà ní gbà tí

Òrúnmilà lọ sí Adó . Lẹyìn èyí ni Òrúnmilà bí ọmọ méjọ sùgbón èyí tí ó jẹ àbíkéyìn ẹ̀ ẹ̀ ẹ̀ gbòràn sí bàba wọn èyí ni o sì mú Òrúnmilà padà sí ọrun lójjì .

4.3 QBÀTÁLÁ

Òkan nínú àwọn irúnmoḗlẹ̀ atẹ̀wònrò náà ni Qbàtála jẹ́ . O wà pẹ̀lú Olódùmarè ní ìbèrè pèpè . Òun ni Olódùmarè fún ni ànfààní láti mo ẹ̀dà èniyàn kí ó tó di pé Qlòrun fi èémí sí èniyàn lára. Qpòlopò igbà ni a máa n tọka sí Qbàtála gégé bí olórí àwọn irúnmoḗlẹ̀ yòókù ,èyí ni a fi máa n pè é ní òrìṣà -ńlá, ẹni tí ó ẹ̀ ojú , ẹ̀ imú tí ó sì mo gbogbo ara èniyàn . Itàn àtẹ̀nudénu kan so pé nígbà miiran bí ó bá ẹ̀ wu òrìṣà -ńlá ni ó máa n mo ẹ̀dà èniyàn . Àwọn kan tilẹ̀ so pé ni igbà tí ó bá rẹ̀ ẹ̀ tán, ó lè dá ẹ̀lómíràn kí ó suké , ó sì lè dá ẹ̀lómíràn kí ó rọ̀ lówó rẹ̀ lẹ̀sẹ̀ . Ẹ̀lómíràn lè ya àfin, ẹ̀lómíràn sì lè yo gégé lórùn . Ídí sì niyí tí a fi n pè òrìṣà -ńlá ni “Adánibótirí” . Òun ló dá eléyín gan-ngan tí kò rí ètè bọ̀ ó, sùgbón a kò gbodò fi àwọn ẹ̀dà wònyí sẹ̀fẹ̀ bí a kò bá fẹ̀ rí ibínú Òrìṣà-ńlá. Òrìṣà-ńlá yí kan náà ni itàn so pé Olódùmarè fún ni ànfààní láti sẹ̀dá ilé a yé ti a wà yí ni ìbèrè pèpè . Olódùmarè fún Qbàtála ni ohun èlò láti lọ dá ilẹ̀ gbígbe sùgbón ní igbà tí ó n bọ̀ , ó mu emu yó, ó sì sùn sí ojú ọ̀nà . Ní igbà tí Olódùmarè àti àwọn òrìṣà yòókù retí rẹ̀ tí kò sì dé, wọn rán Oduduwa láti lọ wo ohun tí ó seḗ . Oduduwa bá òrìṣà-ńlá ni ibi tí ó sùn sí ni ojú ọ̀nà tí ó sì ti memu yó . Oduduwa kó àwọn irinṣẹ̀ ọ̀dọ̀ rẹ̀ , ó sì lọ gba iṣẹ̀ náà ẹ̀ mo ọ̀n lówó . Ídí èyí ni àwọn olùsìn Qbàtála kò fi gbodò mu emu títi di òní yí . Iyán àti igbín funfun ni wọn fi máa n bọ̀ Qbàtála. Orìṣíriṣí orúkọ̀ ni a n pe Qbàtála láti agbègbè kan sí òmíràn . Qbalùfón ni a mò Qbàtála sí ní ilú Ifón . Òun ni òrìṣà Itàpá ní Ilé-Ifẹ̀. Òrìṣà Ìkìrè ni àwọn èniyàn ilú Ìkìrè máa n pè é . Òun ni Ògiyán ní ilú Èjìgbò . Ídita ni àwọn èniyàn ilú Ifẹ̀ -Qdàn àti Ògbómòṣọ̀ máa n pè é . Ní igbà tí àwọn ará ilú Ìbàdàn mò ọ̀n sí òrìṣà Gbègbèkún-ẹ̀gbẹ̀.

ORÍKÌ QBÀTÁLÁ

Ikú tí í ba ni gbé ilé f’olá ranni

Aláṣẹ! O so ẹnikan soso di igbà èniyàn

Somí di’run, Somí d’igba

Somi d’otálé-légbèje èniyàn

Òrìṣà eti ẹni olá

O fi gbogbo ojú t’obi

Ó tóbi láìṣeégbé
 Bàntà banta nínú àlà
 Ó sùn nínú àlà
 Ó jí nínú àlà
 Ó ti inú àlà dide
 Baba ñlá, oko Yémowó!
 Òriṣà wù mí ní ibùdó
 Ibi rere l'òriṣà kalè
 Òriṣà ñlá, Òṣèrèmàgbò
 Eni tí wòn bí l'óde Ìgbò
 Tó lọ joba l'óde Ìrànje
 Òriṣà ñlá alàbàláš ẹ
 Òriṣà ñlá atérére k'áyé
 Ò gbe ọmọ rẹ, ó sọ ọ dàjé
 Òriṣà ñlá Àdimúlà
 Olójú kára bí ajere
 Òbàba arúgbó
 Òriṣà gbìngbinnikìn

4.4 ÒGÚN

Òkan lára àwọn irúnmọlẹ atẹwònrò ni Ògún jẹ. Ìgbàgbọ àwọn Yorùbá ni pé Ògún ni a fi iṣẹ irin lé lówọ tí ó sì n ẹ àkóso ohun gbogbo tí ó bá jẹ mó irin. Gbogbo àwọn tí ó bá n ẹ iṣẹ irin ni ilẹ Yorùbá àti àwọn tí ó bá n ẹ iṣẹ tó jẹ mó irin ni ó máa n bọ Ògún. Ògún yí kan náà ni òriṣà àwọn ọde àti àwọn tí ó n kólé. Èyí ni wòn ẹ máa n kíi báyii :

Ògún Lákáayé
 Onílẹ kángunkàngun ọ̀nà ọ̀run
 Òlómí nílẹ fẹ̀jẹ wẹ
 Ò lásọ nílẹ fi imọ̀kímọ bora

Ní igbà tí àwọn irúnmọlẹ rò láti isálú ọ̀run wá sí ilẹ ayé, Òriṣà-ñlá ni itàn sọ pé ó Ẹájú àwọn irúnmọlẹ yòókù tí ó sì la ọ̀nà fún wòn pẹ̀lú àdà bàbá rẹ sùgbón ní igbà tí àdà Òriṣà-ñlá bèrè sí i tẹ, Ògún ni ó bọ síwájú pẹ̀lú àdà irin rẹ tí ó sì la ọ̀nà fún àwọn irúnmọlẹ dé Ifẹ Oòdáyé. Ifẹ

Oòdáyé yíi ni àwọn irúnmoḷè kòòkan ti gba ọ̀nà irinàjò wọn lọ . Ògún ni tirè gba inú igbó lọ láti lọ soḍe. Àkókò yíi ni a gbó pé ó tẹ ilú Ìrè dó . Ògún soḍe títi tí gbogbo aṣo rẹ fi gbó mó ọ̀n lára . Ní igbà tí yóò fi padà sí Ifẹ̀ Oòdáyé ó fẹ̀rẹ̀ jẹ̀ pé ihòhò ni ó wà . Ògún padà sí inú igbó ó lọ wá imò bora, èyí ni wọn ẹ̀ maá n kii ní : “Ò láṣo nílẹ̀ fi imòkímò bora bí aṣo . Ní igbà tí ògún bá n sọ irírí rẹ̀ nínú igbó, lílà tí ó bá la ẹnú rẹ̀ ijálá ni yóò bèrẹ̀ sí í sun , sùgbón ní igbà tí ó bá n sọ irírí rẹ̀ tí kò bójúmu, irèmòjé ni ó maá n sun .

4.5 SÀNPỌ̀NNÁ

Sànpọ̀nná jẹ̀ ọ̀kan lára irúnmoḷè atẹ̀wònrò tí o ti wà láti igbàni . Òrìṣà yíi jẹ̀ èyí tí ó bani lẹ̀rù gidigidi , bèè ni ó maá n fi igbóná àti ọ̀ḍe orí jà ní igbà tí inú bá n bíi tàbí ní igbà tí wọn bá tàpá sí ọ̀fin rẹ̀ . Bíọ̀Sànpọ̀nná kò ní àkókò kan pàtàkì bíkòṣe igbàkígbà tí àisàn Sànpọ̀ nná bá ẹ̀ ẹnikan láàrin ilú . Lẹ̀yìn tí ara aláisàn Sànpọ̀nná yíi bá ti ya, àwọn olùbọ̀ rẹ̀ yóò mu èérún ara aláisàn nàà , aṣo tí ó wò lákòkò àisàn tí wọn yóò ko o sí inú ikòkò dúdú nàà , wọn ó tún wa eku méjì, eja méjì , igbín méjì , obì funfun pupa àti adiyẹ̀ , wọn yóò kó gbogbo wọn lọ sí igbó dúdú mínrínmínrín kan níbi tí wọn o ti ẹ̀ ètùtù nípa aláisàn nàà . Bí ó bá sì jẹ̀ pé àisàn nàà pa èniyàn ni bèè nàà ni wọn yóò ra gbogbo n̄kan tí a tò sí òkè yíi, wọn yóò ko òkú ẹ̀ni tí ó kú yíi pẹ̀lú gbogbo ohun tí wọn ra lọ igbó dúdú tàbí igbó awo tí ó bá wà nítòsí fún isínkú .

Ara àwọn èèwò Sànpọ̀nná ni pé èniyàn kò gbọ̀ḍò wọ̀ aṣo pupa ni agbègbè ibi ti Sànpọ̀nná bá ti n̄ jà . B́akan nàà èni yàn kò gbọ̀ḍò fi ọ̀wọ̀ gbálẹ̀ ní ibi tí Sànpọ̀nná bá ti n̄ jà bí kò ẹ̀ ọ̀ sẹ̀pòtu. Ẹ̀nikéni kò gbọ̀ḍò sun ẹ̀kún níbi tí Sà npọ̀nná bá ti pa èniyàn kan, àwọn ẹ̀bí àti aláduúgbò ẹ̀ni nàà gbọ̀ḍò maá dúpẹ̀ lówọ̀ Sànpọ̀nná n i, wọn kò gbọ̀ḍò fajuro rárá . Èyí ni wọn ẹ̀ n̄ pe Sànpọ̀nná ni “Alápadúpẹ̀”. Sànpọ̀nná lè fi igbóná tàbí wèrè bá èniyàn jà . Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé òrìṣà líle ni Sànpọ̀nná jẹ̀ síbẹ̀ o maá n mú kí irè oko dára , ó sì maá n pèsè fún àwọn olùsin rẹ̀ . Onírúurú orúkọ̀ ni àwọn Yorùbá maá n pe Sànpọ̀nná. Lára àwọn orúkọ̀ yíi ni: Olóde, Ọ̀balúayé àti baba.

4.6 YEMỌ̀JA

Obinrin ni Yemoja , ó sì tún jẹ̀ ọ̀kan lára àwọn irúnmoḷè atẹ̀wònrò . Itàn fi idí rẹ̀ múlẹ̀ pé ọ̀rẹ̀ tímótímó ni Yemoja àti Sàngó ní igbà tí wọ̀ n wà lóde ọ̀run . Ipò asíwájú ni Yemoja wà láàrin àwọn obinrin. Ohun tí itàn sọ̀ ni pé “Yèyè ọ̀mọ̀ eja” ni a gé kúru sí Yemoja . Ní igbà tí itàn miiran sọ̀ pé “Ìká Ẹ̀lẹ̀ja” ni odù ti Yemoja tò wáyé. Òrìṣà yíi jẹ̀ oníwàpèlẹ̀ , onísùurù àti ọ̀logbón. Fún idí èyí àwọn irúnmoḷè yòókù maá n fún un ní iy i àti èyẹ̀. Lẹ̀yìn tí ó dé ilé ayé , ọ̀un àti Sàngó tún padé,

wón sì di tọkọtaya . Ìyàwó méjì , Ọsun àti Yemoja ni Sàngó ti fẹ s aájú Yemoja. Ọriṣà o mi ni Yemoja òun sì ni aláakòóso gbogbo àwọn ẹdà inú omi , itàn fi idí rẹ múlẹ pé ó pèlú àwọn iyá alá rẹ binu wọlẹ, tí wón sì di omi nílá .

Àwọn ohun tí àwọn olùsìn Yemoja fi n bọ ọ ni èkuru funfun , ẹfọ yánrin, ẹgbo, obi ifin, obi ipa aláwé méré méré , wón tún máa n fi ọbẹ ọsinsin bọ ọ . Àwọn ohun tí a fi máa n dá ojúbọ Yemoja mò ni pèrègún , igi iyeyè , aṣọ iyemoja , àti eésan èkùrọ . Etí odò ni wón ti máa n bọ ọ . Ìyáyi ni olóri àwọn tí ó n bọ ọ , ó sì jẹ ẹni tí ó ti kúrò lówó ọmọ bíbí tí kò sì ẹ nńkan oṣù mó . Àwọn olùsìn Yemoja kò gbọdọ jẹ ẹja àti ọkà bàbà , bèè ni wón kò gbọdọ bọ Yemoja pèlú orógbó nítorí ó jẹ ti Sàngó.

Ìgbàgbọ àwọn olùsìn rẹ ni pé ó máa n fi ọmọ dá àwọn tó bá bèèrè lówó rẹ lólá . Ó sì tún máa n ẹ itójú àwọn ọmọ àti òbí wón náà, èyi ni wón ẹ máa n pe Yemoja ni Alá gbo-ọfẹ.

5.0 Ìṣọníṣókí

Nínú ipín kẹta módù kinní yí ni a ti jíròrò nípa àwọn ọriṣà kan ni ilẹ Yorùbá . A sọrò nípa igbé ayé àwọn ọriṣà yí àti àbùdá àdání wón. Àwọn ọriṣà ilẹ Yorùbá pọ, fún idí èyi a kò lè sọrò nípa gbogbo wón tán. Àwọn ọriṣà ti a n sàṣàrò nípa wón ni Ọrúnmilà , Ọbàtálá, Ọgún, Sànpònná àti Yemoja. Ohun tí ó dájú ni pé ó ti lè sọ nípa àwọn ọriṣà wònyí láifepo boyò .

Ní ipín kẹta módùkinní yí ni a ti kọ pé:

- Ọkan lára àwọn irúnmoṣẹ atẹwònrò ni Ọrúnmilà jẹ
- Ọgbón, imò àti ọye tí Èlédàá fún Ọrúnmilà tayo tí àwọ n ọriṣà yòókù
- Ohun tí Ọrúnmilà máa n lo láti mo ọjọ iwájú èniyàn ni a mò sí Ifá
- Ọbàtálá/Ọriṣà-Nílá ni ó mo ẹdà èniyàn
- Orúkọ mիրան fún Ọbàtálá ni Ọriṣà -Nílá, Ọbalùfòn, Ọriṣà Ìtápá, Ọriṣà Ìkirè, Ọgiyán àti Gbègbèkún-ẹgbè
- Ọgún ni aláakòóso ohun gbogbo tí ó bá jẹ mó irin
- Nígba tí Ọgún bá n sọ irírí rẹ tí kò bójú mu , irèmòjé ni ó máa n sun .
- Sànpònná ni a tún mò sí baba tàbí alá padúpé
- Sànpònná máa n pèsè fún àwọn olùsìn rẹ
- “Ìká ẹlẹja” ni odù ti Yemoja tò wá ayé
- Obinrin ni gbogbo àwọn tó n bọ ọriṣà Yemoja .

- Ìyayi ni Olórí fún àwọn tó n bọ Yemoja, ó sì jé eni tí kò se n̄kan oṣù mò, tí ó ti kúrò lówó omo bíbí.

6.0 Iṣé Sísẹ

- i. Se òrínkinniwín àlàyé lórí méta nínú àwọn òrìṣà ilẹ̀ Yorùbá tí o kẹ̀kọ̀ọ̀ nípa wọn
- ii. Se lóòótó ni pé Ọ̀rúnmilà náà ni Ifá ?
- iii. Jíròrò lórí òrìṣà alápadúpé
- iv. Sọ ohun tí o mò nípa òrìṣà alágbo-òfẹ

7.0 Ìwé Ìtókasi

Ládélé, T.A.A et. Al (2006). *Àkọjọpọ̀ Ìwádìí Ìjìnlẹ̀ Àṣà Yorùbá*. Ìbàdàn: Gavima Press Ltd.

Dáramólá, O. àti Jéjé, A. (2014). *Àwọn àṣà àti òrìṣà Ilẹ̀ Yorùbá*. Ibadan: Oníḃon-Òjé Press & Book Industries (NIG) Ltd.

Adéoyè, C.L. (1999) *Àṣà àti iṣe Yorùbá*. Ibadan:O.U.P

ÌPÍN KẸRIN: ÀWỌN ALÁŞEKÙ

Àkòónú

1.0 Ìfáàrà

2.0 Èròngbà àti Àfojúsun

3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú

5.0 Ìdánilékò

4.1 Àwọn Aláṣekù

4.2 Èfúnróyè Tinúubú

4.3 Mọ̀rèmi Àjàsorò

4.4 Èfúnṣetán Aníwúra

4.5 Basòrun Ògúnmolá

4.6 Adélabú Pẹnkeleméèsi

6.0 Ìṣoníṣókí

5.0 Iṣé Síṣe

7.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ìfáàrà

Nínú ipín kẹrin m ódù k inní yíi ohun tí a ó máa kékòò nípa rẹ̀ ni àwọn aláṣekù ní ilẹ̀ Yorùbá . Àwọn aláṣ ekù yíi ni àwọn akíkanjú àti baba -nlá tàbí iyá -nlá àwọn à wùjò kan tí wọ n ti kópa ribiribi kí wọn tó fayé sílẹ̀ . Ohun tí ó dájú ni pé , ó le ṣàlàyé ni kíkún nípa àwọn kan lára àwọn aláṣekù léyìn idánilékò yíi .

2.0 Èròngbà àti Àfojúsun

Léyìn idánilékò yíi, o lè:

- i. Sòrò nípa àwọn aláṣekù ní ilẹ̀ Yorùbá
- ii. Jíròrò nípa igbé ayé Tinúubú
- iii. Sọ irúfẹ̀ èdà tí Mọ̀rèmi Àjàsorò jẹ

3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú

1. Dárúkò àwọn akíkanjú akoni tí wọn gbajúgbajà ní agbègbè rẹ̀
2. Ṣe agbéyèwò aláṣekù kan ní agbègbè rẹ̀

4.0 Ìdánìlẹ̀kọ̀

4.1 Àwọn Aláṣekù

Àwọn aláṣekù ni àwọn tí wọn ti gbé ìgbé ayé wọn bí èniyàn . Tí wọn jẹ akọni àti baba -ńlá àti iyá -ńlá fún àwọn èniyàn kan sùgbón nípasẹ̀ àwọn ohun ribiribi tí wọn ẹ̀ àti iwà akọni wọn, àwọn èniyàn wọnyí kò le gbàgbé wọn ni ìgbà tí wọ́ n kú tán . Sebí Yorùbá bọ̀ wọn ní “Ojọ́ a kú là á dèrè, èniyàn kò sunwọn láà yè.

4.2 Èfúnróyè Tinúubú

Èfúnróyè Tinúubú (eni tí orúkọ àpètán rẹ̀ n jẹ̀ Èfúnporóyè Ọ̀sún tinúubú) ni a bí sí agbègbè Ìjokòdó ni Ègbá, ní ọ̀dún 1805. Olúmòsà ni bàbá rẹ̀ , iyá rẹ̀ sì ni Níjeedé . Ìdílé Ọ̀lọ̀bátálá ni Níjeedé tí ó jẹ̀ iyá Èfúnróyè ti wá , èyí ni ó jẹ̀ kí ó sọ ọ̀mọ̀ rẹ̀ ní Èfúnporóyè. Orúkọ kejì tí a fún un ni Tinúubú èyí tí ó ń ẹ̀ àfihàn pé Ọ̀sun ni ó ti inú ibú wá ẹ̀ iyá rẹ̀ lóore, tí ó sì fún un lómọ̀ , torí inú ọ̀kọ̀ ojú omi ni iyá Tinúubú bí i sí ní ìgbà tí ó ń rin ìrìnàjò . Oníṣòwò ńlá ni iyá Tinúubú , èyí ló sì fà á tí Èfúnróyè Tinúubú fi jẹ̀ oníṣòwò ńlá fúnra rẹ̀ . Gbogbo ohun tí Tinúubú bá dáwólé ni ó máa ń yọ̀rì sí rere nítorí ó já fáfá lẹ̀nu iṣẹ̀ yòowù tí ó bá ń ẹ̀ . Ilú Abẹ̀òkúta ni Tinúubú lókọ̀ sí, ó sì bí ọ̀mọ̀kúnrin méjì fún ọ̀kọ̀ rẹ̀ , sùgbón ó seni láà ánú pé ó pàdánù ọ̀kọ̀ rẹ̀ lẹ̀yìn ọ̀dún diẹ̀ tí wọn ẹ̀ ìgbéyàwó . Tinúubú ń bá kára kátà rẹ̀ ló ní ilú Abẹ̀òkúta lẹ̀yìn ikú ọ̀kọ̀ rẹ̀ , bẹ̀ẹ̀ ní kò pé sí àsikò yìí ni À dèlè wá sí Abẹ̀òkúta ó denu ifẹ̀ k ọ̀ Tinúubú ní ìgbà tí àwọn méjèjèjì sì ti fẹ̀ nukò tan, wọn ẹ̀ ìgbéyàwó , wọn sì lọ̀ sí Àgbádá rìgì. Ibí yìí ni wọ̀ n wá tí àwọn ọ̀mọ̀kúnrin méjèjèjì tí Tinúubú bí fún ọ̀kọ̀ rẹ̀ àárọ̀ fi kú . Ọ̀ba jíjẹ̀ kan À dèlè ni Èkó , òun àti Tinúubú sì kúrò ni Àgbádàrìgì wá sí ilú Èkó . Àdèlè kò pé púpọ̀ lórí itẹ̀ tí o fi wàjà , lẹ̀yìn ikú rẹ̀ Tinúubú tún fẹ̀ ọ̀kúnrin méjì ì mīràn, Yésúfù Badà , tí ó jẹ̀ jagunjagun àti Momoh Bukar Onímò nínú ẹ̀sìn Mùsùlùmí sùgbón kò bí ọ̀mọ̀ kankan fún àwọn ọ̀kọ̀ rẹ̀ méjèjèjì yìí . Lẹ̀yìn ikú àwọn ọ̀kúnrin méjì ti Tinúubú fẹ̀ yìí o pinnu pé òun kò lókọ̀ mó , o sì gbájú mọ̀ iṣẹ̀ rẹ̀ láì fààyè gba idíwó kankan . Oníṣòwò pàtàkì ni Tinúubú , bẹ̀ẹ̀ ní lára àwọn nńkan tí Tinúubú ń tà ni iyò , tábà, ẹnì. Èyí nikan kọ̀, bí o ẹ̀ ń ra ilẹ̀ bẹ̀ẹ̀ náà ni ó ń ta ilẹ̀ . Ojoojúmọ̀ ni òwò rẹ̀ ń gbèrú sí i tí o sì di gbajúmọ̀ káàkiri ilú Èkó àti agbègbè rẹ̀.

Yàtò sí pé Tinúubú mú iṣẹ̀ rẹ̀ ni òkúnkúndùn , o tún jẹ̀ ajiṣàgbàra àti asẹ̀tọ̀ fábo, torí ó ẹ̀ gudugudu méje àti yà àyàà méfà nínú ọ̀ṣẹ̀lú Èkó . Gbogbo ìgbà ló ń já fún ẹ̀tọ̀ àwọn ọ̀mọ̀ Èkó, kò sì fún àwọn Ọ̀yìnbó amúnisin láàyè láti jẹ̀ gàba tàbí gba ọ̀nà ẹ̀rọ̀ ẹ̀ se ijọba ní ilú Èkó .

Níni ifẹ́ ilú ẹnì àtí ìjà jàgbara Tinúubú ní ilú Èkó ló jẹ́ kí àwọn ọmọ Èkó mọ́ rírí Tinúubú tí wọn sì ẹ́ gbàgede kan fún irántí àtí idánílólá rẹ́ , èyí tí wọn pè ni Gbà gede Tinúubú ní ilú Èkó . Torí Yorùbá bọ́ , wọn ní didùn ni irántí Olódodo , torí isẹ́ wọn n tọ́ wọn lẹ́yìn . Èfúnróyè Tinúubú gbé igbé ayé iròrùn àtí àlàáfíà , ó sì dàgbére fáyé ní ojọ́ kìn -ín-ní oṣù kejilá ọ́ dún 1887 lẹ́yìn àìsàn ránpẹ́. A sin òkú rẹ́ sí ilú Abẹ̀òkúta ní agboolé iyá rẹ́.

4.3 Mọremí Àjàsorò

Òfà ni wọn ti bí Àjàsorò ni agboolé Ejemu , èyí tí ó jẹ́ ìdílé oyè kan pàtàkì ní ilú Òfà . Àkóbí bàbá Mọremí ni Onírà tí ó jẹ́ ọba ilú Ìrà ní itòsì Òfà ; orúkọ bàbá Mọremí ni Akinnuko . Mọremí Àjàsorò ni ó jẹ́ ọmọ kejì nínú àwọn ọmọ iyá rẹ́ , òun ni wọn bí tẹ̀lẹ̀ Onírà , lẹ́yìn rẹ́ ni wọn tún bí àwọn ibejì méjì lé Mọremí . Isẹ́ aró dída ni iyá bàbá Àjàsorò n ẹ́ , èyí ni ó sì fi kọ́ ọ́ . Ilú Ìkirun ni a ti bí iyá Àjàsorò , ilèkè ni ó sì máa n tà ní ojà Èjìgbòmẹ́ kùn àtí àwọn ojà nílá miiran káàkiri ilẹ̀ Yorùbá . Àjàsorò ni ọmọ̀bínrín kanṣoṣo tí iyá àtí bàbá rẹ́ ní , èyí ló sì ẹ́ okùnfa bí ó ẹ́ padà yan isẹ́ ilèkè líl ọ́ láàyò nígbèyìn . Àbíkéhìn ọmọ Odùduwà , Òrànmiyàn padé iyá Àjàsorò lójàÈjìgbòmẹ́kùn níbẹ́ ni ó sì ti fẹ́ Mọremí lo sí ààfin rẹ́ ní Òyó . Òrànmiyàn ló fún Mọremí lórúkọ́ tó di èyí tí gbogbo ayé mọ́ ọ́n mọ́ . Èdè Ifẹ́ ni Òrànmiyàn ló láti fún Mọremí lórúkọ́ “Mọwùmí tàbí ọmọ́ -rẹ́-mí tàbí ọmọ́ +wù mí”. Ní ìgbà tí iròyìn kan Òrànmiyàn pé ilú bàbá rẹ́ tí í ẹ́ Ilé-Ifẹ́ kò tòrò , ó pinnu láti padà sí ibé láti lo jẹ́ Olúfẹ́ . Ní kété tí Òrànmiyàn wọ Ilé-Ifẹ́ ni Obalùfọ́n tí ó jẹ́ adelé Olúfẹ́ fi orí àpèrè sílẹ́ fún Òrànmiyàn . Gbogbo ilàkàkà Òrànmiyàn láti sẹ́gun àwọn èyà Ùgbo tó n kó wọn lẹ́rú pàbó ló já sí . Èyí ló mú Mọremí pinnu láti rìn irinàjò lo sí ilẹ̀ Ùgbo láti lè gba àwọn èniyàn rẹ́ sílẹ́ . Bí ó tilẹ́ jẹ́ pé Òrànmiyàn kò faramọ́ ipinnu yí ní ibẹ́ rẹ́ , ní ìgbà tí ó yá , ó fowó sí i . Mọremí sì jowó ara rẹ́ fún àwọn Ùgbo láti kó o lẹ́rú . Ní kété tí Mọremí dé ilú àwọn Ùgbo tí Olú-Ùgbò sì fojú kan an , ló ti sọ ọ́ di ayaba rẹ́ . Gbogbo ọgbọ́n àtí ètè ni Mọremí pa láti mọ́ àsírí àwọn Ùgbò lẹ́yìn èyí ló padà sí Ilé -Ifẹ́ . Pèlú gbogbo àsírí àwọn Ùgbò tí ó ti hàn sí Mọremí yí , àwọn ara Ifẹ́ réyìn àwọn èyà Ùgbò tí ó n kó wọn lẹ́rú . Kí Mọremí tó lo irinàjò rẹ́ ló ti kókó lo sí ọ̀dò ọ̀dò Èsinmínrín láti bèèrè fún àtílehìn rẹ́ , ó sì jẹ́ èpé pé tí òun bá padà láyò , òun yóò wa rúbọ́ sí ọ̀dò Èsinmínrín . Láti lè san èjẹ́ rẹ́ , Mọremí ko ọ̀pọ̀lopọ̀ nìkan lo láti rúbọ́ sí Èsinmínrín , sùgbọ́n sí iyálẹ̀nu gbogbo èniyàn Olú -Orogbo tí ó jẹ́ àrẹ̀mọ́ Mọremí ni ọ̀dò Èsinmínrín bèèrè fún . Ní ikẹ́yìn a fi Olú-orogbo tí a tún mọ́ sí èlẹ́ rúbọ́ sí ọ̀dò Èsinmínrín , àwọn Ifẹ́ kò sì lè gbàgbé Mọremí àtí Olú-Orogbo ọmọ́ rẹ́ fún ipa ribiribi tí wọn kó láti gbà wọn sílẹ́ lójọ́ àwọn èyà Ùgbò .

4.4 Efunsetan Aniwura

Omo Egbà Okè -Onà ni ipínlè Ògùn ni Efunsetan Aniwura jé . Orúkọ bàbá rẹ ni Ògúnrindé, nígbà tí iyá rẹ s i jé Subúólá . Ìyàwò àkókó tí Ògúnrindé fẹ kò bímọ fúnṣùn mókànlá. Léyìn èyí ni Ògúnrindé pàd é Subúólá tí ó sì fẹ ẹ . Kò pé púpò tí Subúólá wọ ilé Ògúnrindé tí o fi bí omọbinrin kan fún un , èyí tí ó sọ orúkọ rẹ ni, Efunseyitan. Òsúpá méfà léyìn èyí náà ni Osùlálé iyàwò àkókó tí Ògúnrindé fẹ náà lóyún , inú Ògúnrindé dùn pé Subúólá ló lànà fún iyàwò àkókó , èyí ló sì mú kí ó máa kẹ Subúólá lójú àti imú , bí o tilẹ jé pe , omọ mérin ni Subúólá bí fún Ògúnrindé , méjì kú , ó sì ku Efunsetan àti Akintundé , àbíkẹyìn tí ó jé ọkúnrin . Onísòwò obinrin kan tí ó máa n wà láti il è Ìjèsà si Egbà ló fi ọnà okòwò hàn Subúólá , èyí tí ó sọ ó di onísòwò pàtàkì. Ilé ọkọ méta ọtọtọ ni Efunsetan lẹ sùgbón tí kò lóyún àárò dalé níbè . Léyìn ikú bàbá rẹ , Ògúnrindé , ó lẹ bá iyá rẹ ní ilú Ìbàdàn , ibè ló sì ti pàdè àkóbí Oyèsilẹ , Oyèbòdè tí í ẹ Abesè Balógun , Efunsetan sì bí omọbinrin kan fún un. Subúólá dàgbà, ó sì re ibi àgbà n rẹ , wón sin okú rẹ pèlú iyí àti èyẹ. Gbogbo ipá ni Efunsetan sa láti ri pé bàbá ọkọ ọun di Baálẹ léyìn ikú Opeàgbé, lónà àtifi imoore hàn sí Efunsetan . Léyìn tí ó di Baálẹ, ó sọ Efunsetan di i iyálóde Ìbàdàn. Òkikí Efunsetan n tan káakiri ilẹ Yorùbá torí o ti di onísòwò pàtàkì . Efunsetan fi omọ rẹ obinrin, Ìyábòdè fún àrẹmọ Balógun Ìbíkúnlé . Léyìn ikú Ìbíkúnlé , ijà nílá bẹ silẹ láarin Efunsetan àti Akéré tó jẹ Balógun tuntun lórí erú tí Ìyálóde Efunsetan t à, gbogbo ilàkàkà àwọn èniyà n láti parí ijà yí , pàbó ló n já sí . Èyí mú kí iná ọtẹ máa jó láarin àwọn olóyè Ìbàdàn àti Akéré , wón sì kọ láti báa lẹ si ogun Ìjèsà kejì . Oyèwò omọ Ìbíkúnlé gbà láti tẹlẹ Akéré lẹ sí ogun yí bí ó tilẹ jé pé, àna rẹ, iyálóde, kí í nílẹ pé kò gbòdò lẹ. Kété tí Oyèwò lẹ sọgun pèlú Akéré ni Efunsetan ti lẹ mú, omọ rẹ, iyábòdè kúrò ní ilé Oyèwò. Orí Afára-Jégédé ni wón pa O yèwò àti Akéré sí bẹẹ ni iròyìn ikú Oyèwò náà ló sì pa Ìyábòdè omọ Efunsetan toyúntoyún.

Léyìn ikú omọ rẹ , Efunsetan di èrùjẹjẹ sí ilú Ìbàdàn lórun. Gbogbo àwọn olóyè ilú pín sí méjì. Kò sí eni tó fẹ jẹ Balógun tàbí Basòrun Ìbàdàn mọ . Níkẹyìn Aláàfin Adélù fi Látòòsà jẹ Ààrẹ-ọnà-kakañfò, gbogbo ipá ni Látòòsà sà láti kápá iyálóde Efunsetan . Ogun ti Ààrẹ Látòòsà gbé sí àwọn mọlẹbí iyá tó bí bàbá Efunsetan ni Òsìlẹlẹ Egbà ló fa aawò láarin Ààrẹ Látòòsà àti Efunsetan Aniwura, nínú làásìgbò yí sì ni iyálóde Efunsetan kú sí .

4.5 ÒGÚNMÓLÁ

Ògúnmólá ọmọ Òrìṣàgúnna ni a bí ni Féésú , iletò kékeré kan lẹbàá ilú Íwó ni ọdún 1865. Babaláwo ni Ògúnmólá , ibátan rẹ kan tí orúkọ rẹ n jẹ Sùnmólá L áàmọ, tí ó ti kókó tẹdó sí ilú Ìbàdàn ni ó mú un wá sí Ìbàdàn . Ó tẹdó sí agboolé L áàmọ. Iṣẹ babaláwo tí ó n ṣe ran àwọn jagunjagun igbà náà lówó . Ó kó iṣẹ jagunjagun lábẹ Fádáíyà , ẹni tí ó jẹ olórí , pàtàkì fún àwọn jagunjagun ní ilú Ìbàdàn , nígbà náà . Láìpé ni Ògúnmólá mọ iṣẹ ju ọgá rẹ lọ . Èniyàn kúkúrú , alágbára àti onígboyà ẹdà ni Ògúnmólá . Ìrì Ògúnmólá bani lẹrù , gbogbo èniyàn ló sì bẹrù rẹ . Gbogbo àwọn jagunjagun ẹlẹgbé rẹ l ó nífẹẹ rẹ , èyí ni kan kó, wọn máa n bọwò fún un pèlú ọkan kan. Kíi ṣe pé àwọn èni yàn dédédé fẹràn Ògúnmólá , ó jẹ ẹni tí gbogbo èniyàn fọkàn tán tí wọn nífẹẹ, tori ó mọ bí a ṣe n gbóríyì n tàbí kan sára fún ẹni tó bá tẹpá mósé . Bẹẹ ni gbogbo èniyàn máa n gbóríyìn fún Basòrun Ògúnmólá fún ọgbọn tí ó máa n lò láti yanjú ọrọ tàbí aáwọ láarin àwọn jagunjagun láìṣẹgbè, èyí ló sì mú un gbajúmọ nílé àti lẹyin odi . Jagunjagun tó gbójú gbónu, tí ó sì tún gbóyà ni Ògúnmólá . Nínú igbiyanjú rẹ láti jẹ kí Ìbàdàn gòkè àgbà kí ó sì lókikí jákẹjádò ilẹ Yorubá, Ògúnmólá ja ọpọ ọpọ ogun pèlú ipinnu ọkan àti akíkanjú . Lára àwọn ogun tí Ògúnmólá lọ tó jà takuntakun tó sì ṣẹgun ni Ogun Ìjáyè 1859-1862, ogun kútújẹ 1862-1864, àti ogun Ìjẹbú Èrẹ (èyí tí ó ti di Ìjẹbú -Jèsà) báyií. Nípasẹ gbogbo ogun tí o ti jà takuntakun tó sì borí ló mú kí àwọn Ìjẹbú , Ìjèsà,Ègbá, Ìjáyè, Òwu, Ìlọrin, Fúlání àti Èfọn bẹrù rẹ . Ìwà akíkanjú rẹ láarin àwọn olórí yòókù ló ṣe okùnfà bí ilẹ Ìbàdàn ṣe lókikí tí àwọn ilú Yorubá yòókù sì n jowú rẹ tí tí di òní. Lónà àti dẹrubà àwọn aláta kò rẹ , gbogbo igbà ni àwọn onílù rẹ máa n fi ilù sọ ohun tí yóò pá àwọn aláta kò rẹ láyà . Gégé bí olùfẹ àlàáfíà àti aṣaájú rere ó bu ẹnu àtẹ lu iwà ìjẹkújẹ àti iwà ibàjẹ Baalẹ Àrẹgò Arikúyerí tí ó sì dójúti í ní gbangba . Bákan náà, ni ó fòpin sí iwà àidara àwọn olùsin Şàngó àti Şànpònná tí wọn n ṣe okùnfà bí ààrá ṣe n pa àwọn èniyàn tí ó sì n jó ilẹ wọn àti àisàn ilẹ gbígbóná tó di gbajú gbajà lásikò ijoba rẹ . Gbbogbo igbà ló máa n dífá láti ṣe ipèsè lónà àti-tu àwọn òrìṣà lójú, kí àlàáfíà àti ifọkànbalẹ lè wà fún àwọn èniyàn rẹ . Nítorí igboyà àti akíkanjú Ògúnmólá , igbéga rẹ yá kańnkán láti ip ọ ọtún Balógun sí Basòrun . Basòrun Ògúnmólá kú lónà iyanu àti gégé bí akoni ni ojú kejídínlọgbòn oṣù kejì ọdún 1867. Àwọn tó fi silẹ sáyé ti sọ ọ di òrìṣà àkúnlẹbọ . Ọdọdún ni wọn máa n rántí rẹ tí wọn sì máa n rúbọ tí wọn sì wúre ní ibojì rẹ. Onídàájọ ọdodo àti olóòótọ èniyàn ni Ògúnmólá , èyí ló sì mú kí àwọn èniyàn fẹràn rẹ ní igbà tó wà láyè àti lẹyin ikú rẹ .

4.6 ADÉGÒKÈ ADÉLABÚ (PẸNKEḶEMÈÈSÌ)

Agboolé Olúòkun ni ilú Ìbàdàn ni a ti bí Gbàdàmósí Adégòkè Adélabú. Ó jé òkan lára diè nínú àwọn ọmọ Mùsùlùmí tó ni ànfààní èkó iwé . Ó lọ sí ilé èkó S aint David, Kúdeti, Ìbàdàn àti Yaba College ní ilú Èkó . Ó jé èdà tí kò ga, tó sì kúrú. Ìdí èyí ni wọn ẹ maa n kí í “pénpé -bí-àṣà, ọkọ Awólówó’ . O ní òpòlopò iyàwó àti ọmọ . Adélabú jé ẹni jẹjẹ , ó jáfáfá, bẹẹ ni o jé ẹni t í ó lawó èyí ni ó sì jé kí gbogbo èniyàn fẹràn rẹ , pàápàá àwọn mẹkúnù àti àwọn àgbẹ . Gbogbo ìgbà ló jé pé egbé alátakò ni ó maa n wà pèlú àwọn olówó tó kàwé lówùjọ . Adélabú jé onígboyà , àti ẹni tí ẹnu rẹ gbòrò . Gbogbo ìgbà ni ó maa n wáyá ijà pèlú ijọba . Ó lè sọ èdè GèḶḶsì àti Yorùbá dáadáa. Adélabú kíi ẹ ẹlẹyàmèyà . Gbogbo ìgbà tí o bá n jáde lọ fún ipadé egbé ọs èlú ni à wọn olórin Mùsùlùmí àti ibilẹ maa n bá a jáde . Ifẹ gbogbo èniyàn tí ó ní, tí ó sì kó wọn mọra ló jé kí o di gbajúmò káàkiri ilẹYorùbá .

Adélabú wà lára àwọn olóṣ èlú àkókó ni Orílẹ̀dè Nàìjírí à tí wọn dá egbé olóṣelú sílẹ lásikò ijà jàgbara kí orílẹ̀dè Nàìjíríà tó gba òmìnira . Ó jé ò kan lára àwọn ti àwọn aṣ áájú bíi Marculay àti Azikwe nífẹ́ sí , ó sì darapò mó wọn gégé bí i kò alágbára láti jà fún òmìnira Nàìjíríà. Ó tún jé ajáfètò ọmọniyàn àti ọ lógbon dorí ẹja mú tí ó maa n fàya rán iṣ ọro àti wàhàlá pèlú àwọn olórí tó n ẹ ijọba . Adélabú jé ẹni tí ó ní ìmò púpò nípa ìtàn ó sì tún jé sòròsòrò . Ó ka ìtàn ìbàdàn , ó sì yé e , ó sì mọ bí ó ti ẹ lè ṣàmúlò ìtàn Yorùbá láti ẹ ànfààní fún ilépa rẹ nínú ọ̀ṣèlú. Ó lo ikóríira àti owú tí ó wà láarin Ìbàdàn àti Ìjẹ̀bú , èyí tí ó jé àyọ́rísí ogun àti ijà tí ó wáyé láarin àwọn jagunjagun bíi Ibíkúnlé , Ògúnmólá àti àwọn míràn fún ànfààní ara rẹ . Olóṣelú àti àgbàòjẹ ni Adélabú jé ; èyí ló sì mú gbajúmò , pàápàá nínú egbé rẹ N .C.N.C àti gbogbo ilẹ Yorùbá. Adélabú jé olùfẹ́ àṣà ibilẹ Yorùbá , gbogbo ipá rẹ ló sì maa n sà láti rí i pé Yorùbá kò parun. Adélabú lawó, bẹẹ ni o kóni mọra . Kò lójúkòkòrò bẹẹ ni kò kó ọrò ayé mọyà . Adélabú kú nínú ìjàmbá mótò ni ìròlẹ ọjọ iségun , ọjọ karùndínlọ gbọn oṣù kẹta ọdún 1958. Títí di òní olóní ni àwọn ọmọ Ìbàdàn àti àwọn ọmọ Yorùbá n ẹ irántí Adélabú PẹnkeḶemèèṣì .

5.0 Ìṣọ̀nìṣókí

Ní ipín kẹ̀rìn , módù kinní yí , a ti sọ̀rò nípa àwọn aláṣekù tí wọn kó ipa ribiribi nígbà tí wọn wà láàyè , èyí tí ó sì jẹ́ kí àwọn ẹbí , ará àti ọ̀rẹ̀ pẹ̀lú àwọn èniyàn ilú wọn máa ẹ̀ irántí wọn lẹ̀yìn tí wọn ti papòdà . Ẹ̀bí Yorùbá bọ̀ wọn ní ọ̀jọ́ a kú là á dèrè , èniyàn kò sunwòn láàyè . Àwọn aláṣekù tàbí òkú ọ̀run tí a sọ̀rò nípa wọn ni Ẹ̀fúnróyè Tinúubú , Mọ̀remí Àjásorò , Ẹ̀fúnṣetán Aníwúrà , Basọ̀run Ògúnmólá àti Adélabú Adégòkè Pẹ̀nkeḗmẹ̀ṣi

Nínú ipín kẹ̀rìn m ódù kinní , a ti kẹ̀kọ̀ọ́ pé:

- Àwọn aláṣekù jẹ́ àwọn baba -ńlá tàbí iyá -ńlá iran kan tó kó ipa ribiribi ní ẹ̀gbà tí wọn wà láàyè
- Ọ̀dún 1805 ni a bi Ẹ̀fúnróyè Tinúubú
- Ilú Abẹ̀òkúta ni Tinúubú lókọ́ sí
- Oníṣòwò Iyò , Tába àti Ẹ̀ni ni Tinúubú
- Tinúubú dágbere fáyé ni ọ̀jọ́ kinní oṣù kejilá ọ́ dún 1887.
- Mọ̀remi ló gba àwọn Ifẹ̀ lówó èyà Ù gbò tí ó n kó wọn lẹ̀rú
- Mọ̀remi fi ọ̀mọ̀ rẹ̀ kanṣoso , Olú-Orogbo rúbọ́ sí odò Ẹ̀sìnmìrìn
- Ọ̀mọ̀ Ẹ̀gbà Òkè-Onà ni Ẹ̀fúnṣetán Aníwúrà jẹ́
- Bàbá ọ̀kọ Ẹ̀fúnṣetán ló fi jẹ́ oyè Ìyálóde Ìbàdàn
- Nínú làásìgbò tó wáyé lààrin ààrẹ̀ Látòòsà àti Ẹ̀fúnṣetán ni ó ti dágbere fáyé
- Ní iletò kan nítòsí Ìwó ni wọn ti bi Basọ̀run Ògúnmólá ní ọ̀dún 1865
- Alágbára , Olóòótó , onídàájó òdodo àti akọ̀ni ni Ògúnmólá
- Ọ̀pọ̀lopọ̀ ogun ni Ògúnmólá jà , tí ó sì sẹ̀gun
- Akitiyan àti ẹ̀gbòkẹ̀gbodò Basọ̀run Ògúnmólá ló sọ́ ilú Ìbàdàn di gbajú -gbajà káákiri ilẹ̀ Yorùbá
- Ọ̀dọ̀dún ni àwọn èniyàn ilú Ìbàdàn máa n gbàdúra , tí wọn sì máa n rúbọ́ ní ibojì Basọ̀run Ògúnmólá.

6.0 Iṣẹ́ Sísẹ

- i. Sàlàyé kíkún nípa àwọn aláṣekù ní ilẹ̀ Yorùbá
- ii. Jíròrò nípa irúfẹ́ èdá ti Mọ̀remi jẹ́
- iii. Irúfẹ́ ẹ̀gbé ayé wo ni Ẹ̀fúnróyè gbé ni ẹ̀gbà tó wà láyè

7.0 Ìwé Ìtókasi

Ládélé, T.A.A et. Al (2006). Àkójopò Ìwádii Ìjinlè Àṣà Yorùbá . Ìbàdàn: Gavima Press Ltd.

Dáramólá, O. àti Jéjé, A. (2014). Àwọn àṣà àti òriṣà Ilẹ̀ Yorùbá. Ibadan: Oníḅon-Òjé Press & Book Industries (NIG) Ltd.

Adéoyè, C.L. (1999) Àṣà àti iṣe Yorùbá. Ibadan:O.U.P

ÌPÍN KARÙN-ÚN: ÀBÙDÁ ÀDÁNI ÀWỌN ÈDÁ ÌTÀN ÌGBÀANI

Àkòónú

- 1.0 Ìfààrà
- 2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn
- 3.0 Ìbéèrè Ìṣaájú
- 4.0 Ìdánilékòó
 - 4.1 Àbùdá Àdání Àwọn Èdá Itàn Ìgbàani
 - i. Àbímó/Àjẹbí
 - ii. Ipò-tó-léwu
 - iii. Àrímọ
 - iv. Bíborí isòro
 - v. Èbùn àtinúdá
 - vi. Òkíkí
 - vii. Kíkú ikú akọni
 - viii. Òògùn àti agbára
- 5.0 Ìṣonísókí
- 6.0 Iṣẹ Síṣe
- 7.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ìfààrà

Nínú ipín karùn -ún módu kinní yíí , ohun tí ó máa kékòó nípa rẹ ní àbùdá àdání àwọn èdá itàn ìgbàani tí a sọrò nípa ìgbé ayé itàn ìgbàani tí a sọrò nípa ìgbé ayé wọ́n . Ohun tí ó dájú ni pé àwọ́n èdá itàn ìgbàani yíí ní àwọ́n àbùdákan tàbí òmíràn tí ó yà wọ́n sọ́tò , èyí tí wọ́n fí di gbajúmò àti mánìgbàgbé ni àwùjọ .

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

Léyìn idánilékòó yíí , ó lè:

- i. Sọrò nípa àbùdá àdání àwọ́n èdá itàn ìgbàani tí a gbé yèwò
- ii. Pààlà láàrin àbùdá àdání èdá itàn ìgbàani kan sí èkejì

3.0 Ìbèrè Ìṣaájú

1. Sọ àwọn àbùdá àdání tí ẹ̀dá itàn igbàani kan ni agbègbè rẹ̀ ní

2. Ẹ̀se àfiwé àwọn ẹ̀dá itàn igbàani méjì tí o mò

4.0 Ìdánilékò

4.1 Àwọn àbùdá àdání àwọn ẹ̀dá itàn igbàani .

Gbogbo àwọn ẹ̀dá itàn igbàani kòòkan tí a ti ẹ̀se àgbéyèwò wọn nínú m ódù kinní yí ló ní àbùdá àdání wọn tí ó yà wọn sòtò sí àwọn ẹ̀dá yòókù nínú àwùjò. Ní báyii, a ó máa ẹ̀se àgbéyèwò àwọn àbùdá wònyí, a ó sì máa tóka sí àwọn ẹ̀dá itàn igbàani kòòkan bí ó ẹ̀se yẹ .

- i. **Àbímó/Àjẹbí** – Ọ̀rúnmilà gégè bí ọ̀kan nínú àwọn ẹ̀dá itàn igbàani jé ọ̀ lógbón. A tilẹ̀ fi idí rẹ̀ múlẹ̀ nínú itàn ẹ̀dá itàn yí pé ọ̀gbón àti imò ẹ̀dá itàn yí tayo tí àwọn ẹ̀dá àti ọ̀rìṣà míràn . Imò àti òye tí ó jé àbímó fún Ọ̀rúnmilà yí ló sọ ọ̀ di pàtàkì tí àwọn ẹ̀dá yòókù sì n tọ̀ ọ̀ lọ fún imòràn nípa igbé ayé wọn . Ọ̀rìṣà-Ílá náà bí ẹ̀dá itàn igbàani ni o mò gbogbo ẹ̀dá èniyàn bí o ti wù ú , kí í ẹ̀se gbogbo èniyàn ló le ẹ̀se irúfẹ̀ iṣẹ̀ báyii . Ọ̀rìṣà ẹ̀sàn ọ̀nná jé ẹ̀dá itàn igbàani tí àwọn èniyàn n wáriri fún nítorí agbára tí ó ní láti pa àwò èniyàn dà . Ẹ̀fúnṣetán Aníwúra , Tinúubú àti Mọ̀remí jé akọni obìnrin tí wọn ni imò àjẹmọ̀ kan tàbí òmíràn tí ó mú wọn tayo láarin àwọn egbé wọn yòókù.
- ii. **Ipò tó léwu** – Ọ̀pò àwọn aláṣekù tí a ẹ̀se àgbéyèwò wọn nínú itàn igbàani ló la ipò kan tàbí òmíràn tí ó léwu kojá . Mọ̀remí Àjásorò fi ara rẹ̀ síl ẹ̀ fún àwọn èyà Ùgbò láti kó o lẹ̀rú, nítorí ifẹ̀ pàtàkì tí ó ni sí àwùjò tí ó wà àti ifẹ̀ inú rẹ̀ láti rí í pé àwọn Ifẹ̀ bọ̀ lówó ikónilẹ̀rú àti ifiyàjẹni àwọn èyà ùgbò . Bákanná, Tinúbú ja fitafita nítorí àwọn ará Èkó kò fi ààyè gba àwọn òyinbò amúnisìn láti jé gàba le àwọn ará Èkó lórí bẹ̀ẹ̀ ni kò jé kí àwọn amúnisìn yí gba ọ̀nà ẹ̀rò láti ẹ̀se iṣẹ̀ ní ilú Èkó . Oríṣíríṣí ewu ni Basòrun Ọ̀gúnmólá là kojá láti wá ifòkànbalẹ̀ fún àwọn èniyàn ilú Ìbàdàn . Ọ̀pòlọ̀pò ogun ló jà lónà àtirí í dájú pé Ìbàdàn gòkè agbà , ó sì lókikí jákèjádò ilẹ̀ Yorùbá . Kèrémí kọ̀ ni ewu ti Basòrun Ọ̀gúnmólá là kojá kí ó tó fòpin sí iwà àidára tí àwọn olùsìn Sàngó àti Sànpònná n hù nípa fifi àar ẹ̀sẹ̀ á pa àwọn èniyàn tí wọn sì n jọ ilé wọn pèlú .

- iii. Àrímọ́-** Àwọn Yorùbá bọ, wọn ni “ìrì tí a bá rí ọmọ , làà ẹ ẹ àna rẹ ” àti pé “bí a ẹ rìn làá koni ”. Èyí tùmọ sí pé ìrì ẹniyàn ní ọpọ̀ ìgbà á máa ẹ àfihàn irúfẹ̀ ẹ̀dà tí ẹniyàn jẹ́ . Ọ̀gún gégé bí ọ̀rìṣà jẹ́ ẹni tí ìrírí rẹ́ ẹ́nìyàn ní ẹ́nìyàn máa ní gbàdúrà ní gbogbo ìgbà pé kí àwọn má ẹ́ rí ìbínú Ọ̀gún, torí àrímọ́ rẹ́ ẹ́nìyàn ní púpọ̀ àti pé ìṣọwọ̀jà rẹ́ máa ní le . Bákan náà ní Ẹ̀nìyàn máa ní ẹ́nìyàn ní ẹ́nìyàn , torí bí ó bá bínú tán , ó máa ní fìgbóná àti ọ̀ጅ -orí bá àwọn tí ó bá bínú sí jà ; ẹ̀nìyàn ní Ẹ̀nìyàn ní Ẹ̀nìyàn , wọn kò gbọ̀dọ̀ sunkún , ẹ́nìyàn ní wọn yòò máa dúpẹ̀ lẹ̀wọ̀ Ẹ̀nìyàn.Ìdí ẹ̀yí ní wọn sì fí máa ní pè é ní alápadúpẹ̀.
- iv. Bíborí Ẹ̀sòro** –Kò sí ọ̀kan nínú àwọn ọ̀rìṣà tàbí aláṣekù tí a sòrò nípa wọn tí wọn ko kojú ẹ̀sòro ẹ̀nìyàn nípa ìforítì àti ìfàyàrán wọn , wọn borí ọ̀pọ̀ nínú àwọn ẹ̀sòro wònyí, àwọn ẹ̀nìyàn àwùjọ̀ sì kan sáará sí wọn . Ọ̀gún ní ó fí àdà bàbà rẹ́ lá ọ̀nà fún àwọn ìrúnmọ̀lẹ̀ yòókù dé Ifẹ̀ Oòdáyé . Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ẹ̀sòro ní Ọ̀gún kojú ní gbà tí ó lẹ̀ ọ̀ጅ tí gbogbo aṣọ̀ rẹ́ sì fí g bó mó ọ̀n lára. Ó fẹ́rẹ́ jẹ́ pé ìhòhò ní ó wà kí ó tó padà sí inú ilú , ẹ̀yí ló sì sọ̀ ọ̀ di ẹni tí ó ní fí imọ̀kímọ̀ bora ,síbẹ̀ Ọ̀gún borí gbogbo ìlakoja rẹ́ . Efunṣetan Aní wùrà, iyálóde Ẹ̀bàdàn kojú ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ wàhàlà àti inunibini torí pé ọ̀lá àti ọ̀rọ̀ rẹ́ ju tí ọ̀pọ̀ àwọn ìjọ̀yè lẹ̀ . Èyí nikan kó , ilé ọ̀kọ̀ méta ọ̀tọ̀tọ̀ ní Efunṣetan lẹ̀ tí kò lóyún aárò dalé níbè . Pẹ̀lú àforítì àti ilàkà kà rẹ́, ó bí ọ̀mọ̀bìnrin kan nígbèyìn. Ẹ̀bì Yorùbá bọ , wọn ní , “Sùúrù lè ẹ́ ọ̀kúta jinná” . Sùúrù àti ipamóra tí Mọ̀remí Àjàsòrò ní náà ní o jẹ́ kí o lè rí àsírí àwọn ẹ̀yà Ẹ̀gbò tí ó ní kò wọn lẹ̀rú, ẹ̀yí ló sí mú àwọn Ifẹ̀ borí ẹ̀sòro wọn, tí wọn sì tipa ẹ̀nìyàn ní ìfọ̀kànbalẹ̀.
- v. Ẹ̀bùn Àtinúdá** – Gégé bí a tí sọ̀ Ẹ̀bùn Àtinúdá ní ọ̀gbón , imọ̀ àti ọ̀yẹ̀ ẹ̀yí tí ó tayọ̀ tí ẹ̀dà tàbí ọ̀rìṣà yòókù. Ọ̀gbón tí Ọ̀rúnmilà ní y ẹ́ ló sì máa ní ló láti r an àwọn ẹ̀nìyàn lẹ̀wọ̀ ní ìgbà tí w ọ̀n bá ní ẹ̀sòro kan tàbí ọ̀míràn. Èyí ní wọn ẹ́ máa ní kí í ní “Akérefínúsoጅbón”. Ọ̀bàtálá ní tirẹ̀ ní Olódùmarè fún ẹ̀nìyàn ní ànfààní láti fí erupẹ̀ mọ̀ ẹ̀dà ẹ̀nìyàn . Bí ó bá ẹ́ wu Ọ̀rìṣà -nlá ní ó máa ní dá ẹ̀nìyàn , ó lè dá ẹ̀lómíràn kí ó suké, ya ààfín tàbí kó yọ̀ gégè lórùn . Ẹ̀bùn àtinúdá tí Ọ̀bàtálá ní yí jẹ́ ẹ̀yí tí ẹ̀nìyàn kò le è bi í lẹ̀ jọ̀ pé báwo ló ẹ́ da ọ̀un . Bí Ọ̀bàtálá bá ẹ́ dani ẹ̀nìyàn ní ẹ̀nìyàn yòò gbà . Ìdí ẹ̀yí ní wọn ẹ́ ní pè é ní “Adánibótirí . Ọ̀rìṣà Ẹ̀nìyàn náà

lágbara láti yí àwò èniyàn padà nípasè igbóná , irúfè àwọn tí ọwójà Şànpònná bá bà ni wọn máa n kí ni “Èni baba şe lósòò” . Bí ó bá tún wú Şànpònná, o lè ya eni tí ó bá bínú sí ní wèrè kí Olúwarè sì máa şe kán tankàntan. Nítori gbogbo èbùn àtinúdá tí a ti mẹnubà lókè yí , àwọn èniyàn bèrù àwọn èdá itàn igbàani wònyí .

vi. Òkíkí – Èyí ló jé ọkan lára àbùdá àdání tí àwọn èdá itàn igbàani ní . Ọrúnmilá tí ó jé Èlèrìí-ìpín jé olókíkí èdá nítori pé láti igbàani tí tí di òní olóní ni àwọn èniyàn tí ó bá ní isòro kan tàbí òmíràn máa n ló sí ọdò Ọrúnmilá . Àwọn tí ó bà tún fẹ ní imò n ípa ọjó iwájú wọn pèlú máa n to Ọrúnmilá ló fún itósónà . Gbogbo èdá èniyàn tí ó bá ni ohun kan tàbí òmíràn láti şe pèlú irin ló máa n wá àti sín Ọgún, èyí sì jé kí òkíkí rẹ gbilẹ ní il é àti oko . Títí ayé ni àwọn olùgbé àti ọmọ ilú Ìbàdányòò máa rántí Ìyáló de Ẹ fúnşetán Aníwúra fún gbogbo igbòkègbodò rẹ àti igbésè tí ó gbé kí ó tó di iyálóde ilẹ Ìbàdàn . Basòrun Ọgúnmólá àti Adélabú Adégòkè Penkelemèşì jé jagunjagun àti Ajáfètòó tí ó şişé láì sààrè , èyí sì fún un ni òkíkí ní Ìbàdàn àti káàkiri ilẹ Yorùbá . Tinúbú gégé bí èdá itàn igbàani náà jé olókíkí èdá, ipa àti ipò rẹ ní ilú Èkó àti agbègbè rẹ ní a sì n şe irántí tí tí di òní . Mọremí Àjásorò lókíkí ní ilẹ -Ifẹ àti láàrin àwọn Yorùbá nítori pé ó fi ọmọ rẹ kanşoşo rúbọ fún odò Èşínminrin fún idàndè àwọn èniyàn Ifẹ. Gbogbo àwọn èdá itàn igbàani tí a sòrò nípa wọn ni wọn jé olókíkí èdá .

vii. Kíkú Ikú Akoni – Yemoja, ọkan lára àwọn è dá itàn igbàani jé alágbara àti alákòóso gbogbo àwọn èdá inú omi, ó kú ikú akoni, nítori ó bínú wọlẹ ni , tí ó sì dí omi nílá. Ẹfúnşetán Aníwúra náà kú ikú akoni ni , ó subú lójú ijà , nínú láásìgbò tó wáyé láàrin òun àti Ààrẹ Látóòsà ló ti dágberé fáyé . Basòrun Ọgúnmólá gégé bí jagunjagun náà ju awà sílẹ lónà iyanu àti gégé bí akoni . Adélabú Penkelemèşì náà gégé bí ajáfètòó ọmọ niyàn kú i kú akoni, àwọn ọmọ ilú Ìbàdàn kò sì le gbàgbé rẹ lááláé. Gbogbo àwọn èdá itàn igbàani wònyí ni wọn kò ro ti ẹmi wọn , wọn forí la ikú ní ọpò igbà wọn kò sì rẹwèsì láti já fún àwọn è niyàn wọn tí tí dé ọjú ikú .

viii. Oògùn àti Agbára – Gbogbo àwọn èdà itàn igbàani ni wọn gbójú , gbónu, gbóyà, tí wọn sì lóogùn . Gbogbo agbára àti oògùn ni Ìyálóde Èfúnṣetán Aníwúra ló láti kápá àwọn ọ́tá àyíká rẹ̀ . Èyí nikan kọ́ , ó lo agbára àti oògùn láti lè kojú Ààrẹ̀ Látóòsà, ó sì hàn gbangba pé alágbára obinrin ni Èfúnṣetán , bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé ó padà subú lójú ijà . Jagunjagun ògúnná gbòngbò tí ó n játó lẹnu igbín ni Basòrun Ògúnmólá ní igbà ayé rẹ̀ , nípa òògùn àti agbára àìrì , O jà , o sì ṣ ẹogun Ìjàyè , Kútúje àti ògun Ìjẹ̀bú . Adélabú Adégòkè Penkeleméèsi náà sàmúlò oògùn àti agbára púpò- púpò. Èyí ló sì jẹ̀ kí àwọn èniyàn máa bèrù rẹ̀ nítorí pé wọn gbàgbó pé kò sí ohun tí kò lè ṣe tàbí ara tí kò lè dá pèlú oògùn àti agbára rẹ̀ , èyí ló sì sọ ọ́ di eni tí gbogbo èniyàn n wá rí fún , kíi ṣe ní ilú Ìbàdàn nikan , ṣùgbón ní gbogbo ilẹ̀ káàárò-oò-jíire .

5.0 Ìṣòníṣókí

Àwọn àbùdá àdání àwọn èdà itàn igbàani ni a ṣàlàyé nípa wọn ní ipín karùn -ún módù kínní yí . Àwọn àbùdá àdání tí a sọ̀rò nípa wọn ni àbímó /àjẹbí, wíwà ni ipò tó léwu , Àrímo, bíborí isòro, níni èbùn àtinúdà, kíkú ikú akoni àti nín í agbára àti oògùn.

Nínú ipín karùn -ún módù kínní yí a ti kẹ̀kọ̀pé

- Àwọn èdà itàn igbàani ni àwọn àbùdá àdání tó yà wọn sọ̀tò sí àwọn èdà míràn lówùjò
- Àbímó tàbí àjẹbí ni àwọn ogbón , imò tàbí oyè tí àwọn èdà itàn kan ní
- Àwọn èdà itàn igbàani máa n wà ní ipò tó léwu lópò igbà
- Ìrì àwọn èdà itàn igbàani wònyí a máa bani lẹ̀rù
- Àwọn èdà-itàn igbàani wònyí máa n la ọ̀pò isòro kojá ṣùgbón wọn máa n borí rẹ̀
- Ọ̀pòlọ̀pò èbùn àtinúdà tí àwọn èdà itàn igbàani wònyí ni máa n ràn wọn lówó
- Òkíkí àwọn èdà itàn igbàani máa n tàn káàkiri fún ì ṣe akoni wọn
- Ikú akoni ni àwọn èdà itàn yí sáà máa n kú
- Àwọn èdà itàn igbàani máa n ní oògùn àti agbára

6.0 Iṣẹ́ Ṣíṣe

- i. Se ọ́rínkíniwín àlàyé nípa àwọn àbùdá àdání tí àwọn ẹ̀dá itàn igbàani ní
- ii. Jíròrò nípa àwọn àbùdá àdání yíí bí o ti hàn nínú ayé ẹ̀dá itàn igbàani kan
- iii. Pààlà láàrin àbùdá ẹ̀dá itàn igbàani méjì tí ó wù ọ

7.0 Ìwé Ìtókasi

Ládélé, T.A.A et. Al (2006). *Àkójọpọ̀ Ìwádiì Ìjìnlẹ̀ Àṣà Yorùbá. Ìbàdàn: Gavima Press Ltd.*

Dáramólá, O. àti Jéjé, A. (2014). *Àwọn àṣà àti òrìṣà Ilẹ̀ Yorùbá. Ibadan: Oníḡbón-Òjé Press & Book Industries (NIG) Ltd.*

Adéoyè, C.L. (1999) *Àṣà àti iṣe Yorùbá. Ibadan:O.U.P*

MÓDÙ KEJÌ: ÌTÀN ÀLÓ

Ohun tí a ó máa kékòó nípá rẹ nínú módù kejì yíí ní ìtàn àlò èyí tí ó jẹ ọkan lára àwọn èyà ìtàn Yorùbá. A ó sòrò nípá ohun tí ìtàn àlò jẹ, bèè ní a ó tún tèsíwájú láti ẹ ipínsísòrí ìtàn àlò . Èyí ni onírúurú ọ̀nà tí a lè pín ìtàn àlò sí. Àhunpò ìtàn àlò tún jẹ ohun míràn tí a o tún máa mẹnubà nítorí pé ìtàn àlò ní ilànà tí a n gbà gbée kalẹ. Àwọn ẹ̀dá ìtàn àti ifiwàwẹ̀dá nínú ìtàn àlò ẹ kókó a ó sì rí i dájú pé a rí àlàyé kíkún gbà nípá rẹ . Ní iparí, a o ẹ agbéyẹ̀wò orísíríṣíí iwúlò tí ìtàn àlò ní.

ÌPÍN KÌNNÍ: OHUN TI ÌTÀN ÀLÓ JÉ

Àkòónú

0.0 Ifààrà

1.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

2.0 Ìbéèrè Ìṣaájú

3.0 Ìdánílẹ̀kọ

4.1 Ohun tí ìtàn àlò jẹ

4.2 Àbùdá Àlò

4.3 Orísun Àlò

5.0 Ìṣonísókí

6.0 Iṣẹ́ Síṣe

7.0 Ìwé Ìtókasí

1.0 Ifààrà

Nínú ipín k inní, módù kejì yíí ní a ti mọ ohun tí ìtàn àlò jẹ , àwọn àbùdá ọ̀lọkanòjọkan tí ìtàn àlò ní àti orísun àlò, nítorí pé okùn kò le gùn gùn ká má mọ orísun rẹ

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

Léyìn idánílẹ̀kọ́ yíí , ó lè:

Ṣàlàyé ní kíkún ohun tí ìtàn àlò jẹ

Sọ àwon àbùdá tí àlò ni

Ṣe agbéyẹ̀wò orísun àlò

3.0 Ìbèrè Ìṣaájú

1. Jíròrò lórí àwọn èdà itàn àlò méjì tó jẹ gbajúgbajà lówùjọ Yorùbá

2. Sọ àlò onítàn kan tí o ti gbọ rí

4.0 Ìdánilékò

4.1 Ohun tí itàn àlò jẹ

Àlò jẹ ọ̀nà kan pàtàkì tí àwọn Yorùbá máa n gbà láti kọ ọ̀mọ̀dé lẹ̀kò̀ọ̀ èyí tí ó n fi ọ̀gbón , imò, òye, igbàgbó àti iṣesí àwọn Yorùbá hàn . Àlò ni a lè p è ní ọ̀mọ̀ itàn, èyí tí a máa n pa láti sọ ohun tí ó selè ní ọ̀jọ̀ pípé séyìn láti lè fi eléyì kọ ọ̀mọ̀dé bí a se n ronú jinlè fún imò àtinúdá àti láti dáràyá lẹyìn iṣé òòjọ̀ wọn. Bí o tilẹ̀ jẹ pé ọ̀pòlọ̀pò igbà ni àwọn Yorùbá máa n sọ pé “Ọ̀mọ̀dé ló ni àlò , àgbà ló nítàn” . Ọ̀pòlọ̀pò igbà ló jẹ pé àgbà ló máa n pá àlò fún àwọn ọ̀mọ̀dé . Asúfèé yàgbàdo, fara jole, fara jolóko ni àlò jẹ nínú ewi à tẹ̀nudẹ̀nu Yorùbá. Èyí rí bẹ̀ẹ̀ nítorí pé àlò máa n yàtò sí àwọn ewi àtẹ̀nudẹ̀nu Yorùbá yòókù. Ní igbà miiran , ibèrè àlò máa n dàbí igbà tí a n ke ewi, igbà miiran ó si lè jẹ ọ̀rọ̀ wuuru .

Ọ̀pòlọ̀pò ni àwọn onímò ti o ti fún àlò ní oríkì kan tàbí òmíràn . Ní èrò Ọ̀pádòtun (1994:1) àlò jẹ oríṣíí litírẹ̀ṣò alohùn Yorùbá tí a máa n lò fún idárayá , igbádùn àti ikónilékò̀ . Àlò ijàpá àti àlò àpagbè ni àwọn onímò bíi Ọ̀jọ̀ (2005) àti Babalọ̀lá (1978) pé àlò tẹ̀lẹ̀ sùgbón ó dájú pé orúko yìi kò kógojá nítorí kíi se ijàpá nikan ni èdà itàn tí itàn àlò máa n dá lé lórí . Àwọn èdà itàn miiran bí eye, kòkòrò, iwin àti àwọn èdà itàn miiran náá máa n kópa nínú itàn àlò . Fún idí èyí, itàn àlò ni orúko tí ó se itẹ̀wọ̀gbà yálà ó jẹ nípa ijàpátàbí àwọn èdà itàn miiran tàbí èyí tí ó ni orin ègbè tàbí èyí tí kò ní.

4.2 Àbùdá àlò

Àbùdá kan pàtàkì tí àlò ní ni pé àwọn ohun tó wà ní àrọ̀wótó tàbí àyíká ni ó máa n jeyo nínú àlò . A máa n bá èniyàn , eye, eranko, iwin àti àkúdaáyá pàdé nínú itàn àlò . Èyí nikan kó , àwọn ohun abẹ̀mí àti aláilẹ̀míí náá máa n ní àjọ̀sepò nínú àlò . Nínú itàn àlò , a kíi lo orúko abáyemu fún àwọn èdà itàn nítorí pé èyí lè dá rú gúdu sílẹ̀ lààrin ẹ̀ni tí ó n pa àlò àti ẹ̀ni tí orúko rẹ̀ bá papò pèlù ti èdà itàn tí a bu ẹ̀nu àtẹ̀ lu iwà àidára tí ó hù. Èyí nikan kó, bí ẹ̀ni tí ó n pa àlò bá tún lo orúko ajẹ̀mésìn fún èdà itàn tí ó hu iwà ibàjẹ̀ nínú àlò , àwọn elésìn bẹ̀ẹ̀ lè máa fi apá jánú pé ẹ̀ni tí ó n pa àlò náá n tàbùkù ẹ̀sin àwọn ni . Lónà àti yàgò fún wàhàlà tàbí dúkúú apàlò kíi lo orúko abáyemu fún àwọn èdà itàn rẹ̀ . Gégégé bí àwọn èyà ewi alohùn yòókù , àlò náá ní àgbékalẹ̀ tirẹ̀., àlò isàlẹ̀ yìi jẹ àpẹ̀rẹ̀ ọ̀nà igbè àlò kalẹ̀ :

Apàlò: Ààlò o
 Agbálò: Ààlò
 Apàlò: Ní ìgbà láéláé, iyá kán wà tí ó bí ọmọbinrin kan .

Ọmọ náà dúdú bíi kóró isin . Ó sì rẹwà bí ọ̀sùngb àgbá etí odò. Ọmọ náà dára ju ayaba tí ó wà ní ààfin lọ . Sùgbón kókóró kan wá ba eyín ajá jé . À ní eyín dára , àìní ojú ni ó bà á jé . Bèè sì ni ejò dára , iwà-ìkà ni àl éébù ejò. À ní bí ajá Ọ̀yìnbó ẹ̀e dára tó , àl éébù rẹ̀ ni àlè ẹ̀e ọ̀dẹ̀ . Bi ọmọ yìi ẹ̀e dára tó , kò ni eyín ẹ̀yọ̀ kan sošo lẹnu . Ẹ̀e ẹ̀gbìn pátá fi ara pámọ̀ sí ibi kólófin , ẹ̀gbìn sòkòtò wà ní ibi tó sòókùn . Ọ̀pọ̀ ẹ̀niyàn ni àl éébù ọmọbinrin yìi kò hàn sí . Ohun tí gbogbo ayé sá à mò ni pé kì í rẹ̀rìn -ín. Èrò ọ̀pọ̀ ẹ̀niyàn ni pé kò rẹ̀ rìn-ín nítorí pé kò tẹ̀ ẹ̀ lórùn láti fi àwọn tó wá ẹ̀ ọ̀kọ̀ ni.

Léyìn tí ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ẹ̀niyàn ti pòyì láti fi ọmọ náà ẹ̀e iyàwó , ó gbà láti fẹ̀ Ọ̀ba ilú kan . Ọ̀ba náà fi ilé pọ̀n tí, ó fi ọ̀nà rokà, ó sì fi gbogbo agbada dinran ni ojò ìgbéyàwó . Ó nàwó náà bí ẹ̀lẹ̀dà, àfi bí ẹ̀ni pé kò ni iyàwó rí , ẹ̀yí ló sì kọ̀ n bí àwọn Olórí mẹ̀fà yòókù nínú , sùgbón ibínú wọn túbò ga sí i nígbà tí wọn rí ọmọ náà sójú tí wọn sì rí i pé ó dára bíegbin. Yorùbá bọ̀, wọn ní, ‘eni tí à n sọ̀ kò soro í mú’, báyii ni wọn bèrẹ̀ sí í wá àl éébù Olórí tó dè tí kò pọ̀sù tí ó fi di ààyò Ọ̀ba . Ibi tí wọn ti n wádí rẹ̀ ni wọn ti gbọ̀ pé kò ni eyín ni kì í jé kì ó rẹ̀rìn -ín. Wọn sún ọ̀rọ̀ yìi sí Ọ̀ba létí . Ọ̀ba sì rò ó pé àl éébù ni yòò jẹ̀ fún òun láti fẹ̀ iyàwó tí kò léyìn . Ó wá dá ojò méje fún iyàwó náà pé òun yòò pé kì ó sí eyín ẹ̀nu rẹ̀ . Ó ní bí iyàwó kò bá ni eyín , òun yòò pa á . Sùgbón bí ó bá ni eyín òun yòò pa ẹ̀ni tí ó wá fún òun ni iròyìn kàyééfi .

Àfi bi ẹ̀ni tí ó gba ìd ajó ikú ni àyà Olori tuntun náà ẹ̀e bèrẹ̀ sí í já lójó tí Ọ̀ba sọ̀rọ̀ yìi létí rẹ̀. Ìdí niyí tí ó fi kọ̀r í sínú ìgbó lóru ojò keji tí ó gbọ̀ ọ̀rọ̀ yìi ; Iwin tí ó bá pàdẹ̀ níbí tí ó gbé n sunkún fi i lókàn balẹ̀ nígbà tí ó gbọ̀ ọ̀sòro rẹ̀. Iwin náà fún un ni ewé tí ó gbo láti fira ẹ̀rìgì òkè àti tilẹ̀. Bí ó ẹ̀e fi ewé náà ra ẹ̀rìgì òkè àti ti ilẹ̀ ni eyín hù ní ẹ̀nu rẹ̀ . Sùgbón Iwin náà kilò fún un pé kò gbọ̀dọ̀ rẹ̀rìn-ín títí di ojò tí Ọ̀ba dá.

Bí ojò tí Ọ̀ba dá ti p é ni àwọn ayaba mẹ̀fẹ̀fẹ̀fà tí wọn jẹ̀ iyáálé fún un ti pẹ̀jù sí ààfin , tí wọn sì n retí ẹ̀lẹ̀yà rẹ̀. Olori kìn-ín-ni bọ̀ síbẹ̀, ó sì bèrẹ̀ sí í kọ̀rìn péé:

Apàlò: Ìyàwó, iyàwó s̄íyín fún mi wò
 Agbálòò: S̄íyín Ọsáára
 Apàlò: Eléyín afẹ
 Agbálòò: S̄íyín Ọsáára
 Apàlò: Ọ̀rèkeléwà
 Agbálòò: S̄íyín Ọ̀sáára
 Apàlò: Ìbàdí-àrán
 Agbálòò: S̄íyín Ọ̀sáára

S̀ugbón iyàwó yì kò la ẹnu rẹ tí tí àwọn ayaba méfẹ̀fẹ̀fà fi kọ̀rin yì tán . Ní ikeyin ni Ọba náà kọ orin yì . Kí Ọba tó parí orin yì ni iyàwó ti bèrẹ sí í rẹ̀rìn-ín. Ẹnu sì ya gbogbo ẹ̀niyàn láti ri eyin rẹ tí ó funfun pin -in bí ẹ̀gbọn-òwú. Báyí ni Ọba ẹ pa Olori tí ó wá fún ni iròyìn kàyééfi tí ó wà túbò ni ifẹ Olori tuntun náà sí i .

Ìtàn yì kó wa pé kí á má ẹ ilara omonikeji wa .

Apàlò: Ìdí àlò mi rẹ̀e gbàngbáláká
 Ìdí àlò mi rẹ̀e gbàngbàlákà
 Kí ọ̀fọ̀n-ọ̀n ó gun àjà
 Kí ó gbégbàá kò mí
 Kí n fi lu agogo ẹnu pópó
 Ogbó orógbó ni ki n gbó
 Kí n má ẹ gbó ogbó obi
 Nítorí orógbó ni í gbó wọn sáyé
 Obí ni í bi wọn sọ̀rùn
 Bí n bá paró
 Kí agogo ẹnu mi ma ẹ ró lẹ̀mẹ̀ta
 Ó di pó! Pó! Pó!
 Ó ró tàbí kò ró?
 Agbálòò: Ó ró!

4.3 Orísun Àlò

Inú ẹ̀sẹ ifá ni àlò ti jade . A tilẹ̀ gbó pé àlò jẹ ọmọ Odùduwà nípasẹ ifá . A ní láti mò pé ní ilẹ̀ Yorùbá babaláwo kí pa àlò nítorí wọn gbàgbó pé ifá tí wọn dá ni ọ̀jọ ọ̀jọun ló padà wá di a `lò

nípa báyii à wọn òtító inú ifá ti sọ̀nù , àyòkúrò àti àfikún sì ti pò reṣeṣe àti pé oríṣíírísíì ọ̀rò àtinúdá ló ti wọ̀ inú àlọ̀.

5.0 Ìsọ̀nísókí

Nínú ipín k inní ni módù kejì yíi o ti kẹ̀kọ̀ọ̀ nípa àlọ̀ . A ti sọ̀ ohun tí àlọ̀ jẹ̀ bẹ̀ẹ̀ ní a ṣàlàyé nípa àwọn àbùdá, oríṣíírísíì tí àlọ̀ ni . Ní iparí a sọ̀rò nípa orísun àlọ̀ gégé bi itàn àtẹ̀nùdẹ̀nu ṣe sọ̀ . Ní ipín kinní ni abẹ̀ módù kejì o ti kọ̀ pé;

- Àlọ̀ jẹ̀ ọ̀nà kan pàtàkì tí àwọn Yorùbá máa ń gbà láti kọ̀ ọ̀mọ̀dé lẹ̀kọ̀ọ̀ èyí tí ó ń fi ọ̀gbón , imò, ọ̀ye, igbàgbò àti iṣesí àwọn Yorùbá hàn .
- Àlọ̀ jẹ̀ ọ̀mọ̀ itàn èyí tí ó ń sọ̀rò nípa ohun tí ó ń ṣeṣe sẹ̀yìn
- Lẹ̀yìn iṣe ọ̀òjọ̀ ni àwọn Yorùbá máa ń pa àlọ̀
- Àwọn àgbà ni ó máa ń pa àlọ̀ fún ọ̀mọ̀dé
- Àwọn onimò tí ó ti fún àlọ̀ ni oríkì ni : Ọ̀pádòtun (1994), Ọ̀jọ̀ (2005), Babalọ̀lá (1978).
- Àwọn ohun tí ó wà ní àyíká tàbí àrọ̀wótó ló máa ń ṣeṣe nínú àlọ̀
- A máa ń bá ènìyàn , ẹ̀ranko, ẹ̀ye, iwin àti òkú pàdé nínú itàn àlọ̀
- Àjọ̀sepò máa ń wáyé láàrin ohu n abẹ̀nì àti aláilẹ̀míi nínú itàn àlọ̀
- A kii lo orúkọ̀ abáyẹ̀mu fún àwọn ẹ̀dá itàn inú àlọ̀
- Inú ẹ̀ṣe ifá ni àlọ̀ ti jáde

6.0 Iṣe Sise

- i. Fún àlọ̀ ni oríkì .
- ii. Àwọn àbùdá wo ni àlọ̀ ní?
- iii. Jíròrò nípa orísun àlọ̀.

7.0 Ìwé Ìtókasi

Adéoyè, C.L (1980). *Àṣà àti iṣe Yorùbá*. University Press Ltd.

Amọ̀, (2010). *Àkọ̀jọ̀pọ̀ Àlọ̀ Àpàgbè*. Ọ̀sogbo: Mabol Trust publishers.

Babalọ̀lá, A. (1973). *Àkọ̀jọ̀pọ̀ Àlọ̀ Ìjápá*. Ibadan: University Press Limited.

Ládélé, T.AA, et al (2006). *Àkọ̀jọ̀pọ̀ Ìwádii Ìjìnlẹ̀ Àṣà Yorùbá*. Ìbàdàn: Garima Press Ltd.

Ọ̀pádòtun, O. (1994). *Àlọ̀ Onitàn*. Y Books

Yemitan, O. (1979). *Ojú Ọ̀ṣùpá*. Ìbàdàn University Press Limited .

ÌPÍN KEJÌ: ÌPÍNSÍSÒRÍ ÀLÓ

Àkòónú

1.0 Ìfààrà

2.0 Èròngbà

3.0 Ìbéèrè Ìṣaájú

4.0 Ìdánilékòó

4.1 Ìpínsísòrí Àlò

4.2 Àlò Àpamò

4.3 Àlò Àpagbè

4.4 Àrò

4.5 Ìmọ

5.0 Ìṣonísókí

6.0 Iṣé Sṣe

7.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ìfààrà

Nínú ipín kejì m ódù kejì yí ni a ó ti máa ṣe ipínsísòrí tó péye fún àlò . Léyìn èyí ni a ó wá ṣe òrínkinniwín àlàyé ló rí àwọn òkòòkan ọ̀nà tí a pín àlò sí.

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

Léyìn idánilékòó yí o lè :

- i. Fún àlò ní oríkì tó múnádóko
- ii. Ṣe ipínsísòrí àlò gégé bó ṣe yẹ
- iii. Ṣàlàyé kíkún nípa orísun àlò

3.0 Ìbéèrè Ìṣaájú

- i. Ṣàlàyé kíkún nípa bí a ṣe n pa àlò ni agbègbè rẹ
- ii. Jíròrò lóri àwọn èkó tí ó jeyọ nínú àlò kan tí o gbọ rí

4.0 Ìdánìlékò

4.1 Ìpínsísòrí àlò

Àlò pípa jẹ ọ̀nà kan pàtàkì láti kọ àwọn ọ̀mọ̀dé ní àṣà , iwà ọ̀mọ̀lúàbí, àwọn ohun tó tó láti ṣe àti àwọn iwà tí àwùjọ korò ojú sí. Lára àwọn iwà tí àlò fi n kọni ní iwà Iforítì , isoore, igboya, isera-ẹni àti ifẹ́ . Ọ̀nà méréin gbòòrò ni a lè pín àlò sí . Àwọn isòrí nàà ni: àlò Àpamò, Àlò Àpagbè, Àrò àti Ìmọ.

4.2 Àlò àpamò

Àlò àpamò jẹ àdiítú ọ̀gbón àgbà tí a n fi ibeèrè kùkùrú gbé kalè lònà atimọ bí ìrònú ẹni ṣe jinlè sí . Ewì ni a ka àlò àpamò sí nítorí pé gbogbo èròjà ewì ló wà nínú rẹ . Ifáàrà tàbí idárayá saájú àlò onítàn ni àlò àpamò jẹ . Ó máa n pèsè ọ̀kàn àwọn olùgbó àlò sílẹ̀ fún àlò onítàn ni . Bákan nàà ni àlò àpamò wà fún igbélókànrò àwọn olùgbó àlò tí tí agbo yòò fi kún . Apá méjì ni àlò àpamò ní . Apá kinní jẹ ibeèrè apàlò n igbà tí idáhùn olùgbó jẹ apá keji àlò àpamò . Àpẹẹrẹ apá kinní àti ikeji àlò ló wà ní isàlẹ̀ yí .

Apàlò: Àlò o

Olùgbó: Ààlò

Apàlò: Èsìsì idí irókò , a jóni, má farahan ni

Olùgbó: Ebi

Apàlò: Àlò o

Olùgbó: Ààlò

Apàlò: Ìkòkò dúdú fẹ̀yìn ti igbó

Olùgbó: Ìgbín

Apàlò: Àlò o

Olùgbó: Ààlò

Apàlò: Awé obi kan àjẹ d'Ọ̀yó

Oludgbó: Ahón

Àwọn àpẹẹrẹ àlò àpamò miíràn fún akẹ̀kọ̀ ló wà ní isàlẹ̀ yí .

- a. Apàlò: Àkùkọ baba mi kan lá élaé
Àkùkọ baba mi kan la élaé
Ewe kan ló ni, egbò kan ló ta

- Olùgbọ́: Olú
- b. Apàlọ́: Òrúkú tindí tindí
òrúkú tindí tindí
òrúkú bígba ọmọ
Gbogbo wọn ló lé tiròò fún
- Olùgbọ́: Èwà
- d. Apàlọ́: Òkun n ho ye e
Òsà n hò gùdùgùdù
Olóri burúkú torí bọ ọ
- Olùgbọ́: Orógùn ọkà
- e. Apàlọ́: Ọ̀sùn gbàgbá etí odò
Eni tó gbìn ín
Kò gbòdò jẹ ẹ
- Olùgbọ́: Ọmú/ọyàn
- ẹ. Apàlọ́: Ọpa tẹ́ẹ́rẹ kan ilẹ̀
Ó kan ọrun o
- Olùgbọ́: Ọ̀jò

Àlọ àpamò jẹ amóríyá , ó máa n jẹ kí àwọn ọmọdé jáfáfá , èyí sì máa n jẹ kí wọn tètè ronú jinlẹ à ti láti ẹ àkíyèsí àyíká wọn .

4.3 Àlọ Àpagbè

Àlọ onítàn ni àlọ àpagbè jẹ oríṣííríṣíí ǹnkan ni àlọ yíi máa n dále . Ìgbàgbọ àwọn Yorùbá ni pé àlọ onítàn kii ẹ òótó , o le dále ènìyàn , ẹranko, iwin, ẹyẹ tàtí igi . Àlọ onítàn lè jẹ èyí tí ó ni orin ègbè tàbí èyí tí kò ní . Gégé bí Àkàngbè (2016) ẹ sọ, “àlọ onítàn ni àwọn Yorùbá máa n lò láti kọ àwọn ọmọ wọn ní ẹkọ , àwọn àgbà máa n rí ẹkọ kọ nínú àlọ onítàn pèlú . Àwọn àgbà tó ní ọpọ́ irírí ni ó máa n pa àlọ fún àwọn ọmọdé . Ní ilẹ̀ Yorùbá alẹ̀ ni wọn máa n pa àlọ fún àwọn ọmọdé , ẹni tí ó bá pa àlọ ní ọsan tà bí òwúrò ni ilẹ̀ Yorùbá ni wọn mò sí olóðraye nítorí pé àwọn ẹyà Yorùbá gbàgbọ̀ pé àárò lojọ̀, àti pé iṣẹ̀ ni a fi n ẹ . Gbàgede tàbí àgbàlá ni àlọ pípá ti máa n wáye . Orí ẹni tàbí àpótí kékeré ni àwọn ọmọdé máa n jókòó sí láti gbọ̀ àlọ . Àwọn ọmọdé náà máa n pa àlọ láàrin ara wọn, bí àgbàlagbà kò bá sí ni itòsí .

Àpẹẹrẹ àlọ onítàn ló wà ní isàlẹ̀ yíí

Ìdí tí orí ijàpá fí pá

Ní igbà kan àbúrò iyàwó Ìjàpá kan fẹ̀ ẹ̀se igbéyàwó . Àwọn òbí ọmọkùnrin yi filé pọ̀n'tí , nwọn fòná rokà, nwọn fí gbogbo agbada dín'ran . Nwọn pe onilé , nwọn pe àlejò, nwọn pe ọmọ -ilú, nwọn pè àbùlédó ilú , àwọn olóyè àwọn ọlọlá àti àwọn t'ó lórúkọ nílúú gbogbo , síbí igbéyàwó alárinrin y íí.

Ìjàpá ná a gbárùkù ti ì yàwó rẹ̀, ó dúró gégé bí ọkọlòbìnrin; gbogbo ináwó tí iyàwó rẹ̀ nṣe , ijàpá l'ó nḡbọ ọ . Nígbà tí igbéyàwó ku bí ọjó méje ni Yánníbo ti lọ sí ilé rẹ̀ láti lọ bá àbúrò rẹ̀ mójúto gbogbo ètò igbéyàwó , pàápàá ọúnjẹ-gbígbo fún àwọn àlejò ti y ọ̀ò wá kí wọn. Ìjàpá máa nlo síbẹ̀ lẹ̀ èkòòkan lọ kí wọn ni , sùgbón nígbàti ọjó ì gbéyàwó kò, ó lọ sí ilé àwọn àna rẹ̀ láti bá wọn ẹ̀se ipalẹ̀mọ̀ t'ó yẹ . Wọn to ijokòò, wọn kọ àtíbabà, wọn ẹ̀se ètò àwọn onílú. Àwọn obinrin nṣe , wọn nṣò, lẹ̀yinkùlẹ̀. Èbẹ̀, èwà, àkàrà, ẹ̀ran-díndín, wọn gún iyán , wọn ro ọkà , wọn ẹ̀se iṣu , wọn pọ̀n ẹ̀kọ, wọn tẹ̀ ẹ̀bá, wọn dín dúndú, wọn dín dòdò— oríṣiíríṣií ohun t'ẹ̀nu nḡje ni wọn pèsè sílẹ̀ .

Nígbà tí Ìjàpá ṣiṣẹ̀ tán , ó wẹ̀, wọn si fún un ni yàrá kan ti ó kángun sí ilé tí wọn kò ọúnjẹ sí, níbẹ̀ ni wọn sọ pé k'ó sinmi, k'ó nara diẹ̀ kí àisùn ti igbéyàwó tóó bèrẹ̀ lálẹ̀ .

Bí Ìjàpá ti wọlé tí wọn fún un y íí, t'ó dùbúlẹ̀ s'órí ibùsùn kan, ni orùn títasánsán o ọúnjẹ ti wọn kó s'ínú ilé yẹ̀n nḡfẹ̀ sí i nímú , l'ó f'ímú fá á , l'ó nḡbádùn rẹ̀ . Èbẹ̀ ni o ọúnjẹ t'ó fẹ̀rán jùlọ ; èyí ni wọn si nṣe l'órí iná , sùgbón wọn ti fẹ̀ sò ọ kalẹ̀ . Ìjàpá nfi ọkàn rẹ̀ gbàdúra pé ki Ọlórún jẹ̀ kí obinrin tí nṣe èbẹ̀ yi tètè sò ọ k í ógbé e wónú yàrá, k'ó jáde lọ . Ẹ̀se wọn kò kúkú fí kókóró ti yàrá nítorí igbàgbogbo ni nwọn nḡkó o ọúnjẹ s'ínú ilé . Tí obinrin y íí bá ti lè jáde , Ìjàpá rò ó nínú ara rẹ̀ pé ọ̀un á kán wọlé, ọ̀un á bu èbẹ̀ sínú filà , ọ̀un á dé e mọ orí nió nḡbádúra ní kélẹ̀kélẹ̀ ọkàn rẹ̀ .

Nígbà tí ó yá, iyá iyàwó Ìjàpá bu o ọúnjẹ fún un ; èfọ̀ tí wọn ẹ̀se ni òsíkì, ti ẹ̀ran igbé kún inú rẹ̀ ni bánṣí bánṣí ni wọn gbé fún un , nwọn si gún iyán t'ó fẹ̀lẹ̀ dáadáa tí ì . Ìjàpá jẹ̀ ó yó, sùgbón kò tẹ̀ ẹ̀ lórún tori èbẹ̀ tó pupa dòdò ti ògééré epo pupa si n nṣàn lórí rẹ̀ni ó wò ọ̀ lójú sùgbón itijú kò jẹ̀ k'ó lè bèrẹ̀.

Nígbà tí ó yà, Ọlórún bá a ẹ̀se , èbẹ̀ gúnlẹ̀ , obinrin t'ó n ẹ̀se é jáde , ó sọ fún àwọn t'ó wà lẹ̀yinkùlẹ̀ pé ọ̀un nḡ gbọ̀nsẹ̀ . Bí ijàpá ti rí i pé ó lọ tán , ó wo ọ̀tún, ó wo òsì, kò rí ẹ̀nikan ; ó lọ sí èhinkùlẹ̀, ó rí i pé gbogbo obinrin t'ó wà níbẹ̀ l'ó nṣe iṣ ẹ̀ pàtàkì kan tí kò lè tètè fí sílẹ̀ , lówó: òmíràn nro ọkà, òmíràn nḡún iyán , òmíràn nḡé ẹ̀ran , òmíràn nḡlọ ata , ijàpá yó kélẹ̀ wọlé, ó sí filà ní orí rẹ̀, ó bù èbẹ̀ sí i, ó dé e mọ orí rẹ̀.

Èbẹ gbígboná bèrè sí í jó o lórí fò ò, fòò! Ó sáré lọ s'ódò àwọn àna rẹ , ó ni òun fẹ yára lọ pààrò aṣọ nílẹ. Aṣọ iṣẹ l'òun sì wò wà ,òun fẹ yára lọ mú òmíràn kí àwọn àlejò tó máa dé fún ináwó igbeyawó.

Ìyá iyawó rẹ ni òun yòò sìn ín sọ̀nà diẹ . Ìjàpá ni k'ó má ̀ se iyonu, kó máa ba iṣẹ lọ , òun náà yòò padà dé nísinyí. Àna rẹ ni dandan òun yòò sìn ín sọ̀nà . Ooru èbẹ njó Ìjàpá lórí, omi nǵbòn lójú rẹ pèrèpèrè, ikun nyo nímú rẹ fòrò. Àna rẹ bèèrè kí l'ó nṣe é , ó ni òtútù diẹ l'ó mú òun. Ara òun ò dá tẹ̀lẹ̀, òun kàn kẹ 'ra wá ni, ibà l'ó nímú òun, alaalé l'ó máa n dé sí 'un bẹ̀.

Àna rẹ bá kì i dáadáa , ó ní kò tètè máa lọ tójú ara nílẹ ; ó padà léyìn rẹ. Bí Ìjàpá ti fi kòrò kan bo àna rẹ lójú, aré l'ó mú, l'ó nṣá lọ fẹfẹ sí ọ̀nà ilé tí èbẹ njó o fò ò fòò. Láìpẹ̀, ó délé, ó sí filà rẹ , èbẹ ti bá a ló rí mọ yanmọyan, orí rẹ ti bó , gbogbo irun orí rẹ titu dànù , orí Ìjàpá si ti bó yò -ò! Nígbàtí ó wo ọgbẹ orí rẹ tí, ó san, sùgbòn irun kò hú nìbẹ mọ. Látí igbà yẹn ni orí Ìjàpá ti pá , tí kò hu irun mọ o.

Ìtàn yí kọ wa pé ojúkòkòrò kò dára o. ohun tí wọn bá fún wa, kí a jẹ k'ó máa tẹ wa lórùn o.

ỌBA ALÁIGBỌRÀN

Òsùpá jèrèirè, awo Oníbarà

L'ó dífá fún Oníbarà -

Nwọn ni k'ó f'àgbò kan

Àtẹ'gbòkànlá rúbọ

K'ágbèrè obìnrin má baà kó o s'òràn

Oníbarà kò, kò rú;

Ó ni ọ̀ràn kíni obìnrin kanṣoṣo

Lè kó oun odidi ọba ilú sí!

Gégé bí àṣà ilẹ̀ Yorùbá, wọn a máa dá ifá fún ọba ilú látí lè mọ ohun t'ó n bọ, bẹ̀e gégé ni wọn se dá ifá fún ọba Oníbarà ní ọ̀dún kan , tí ifá si sọ pé kí Oníbarà fi ẹran àgbò kan àti ẹgbòkànlá rúbọ nítorí kí obìnrin àgbèrè má ba kó ọ̀ràn bá a.

Oníbarà dá siọ ifá tí wọn dá fún un yí ; ó ní kò sí ọ̀rọ nìbẹ̀ , ó ní odidi òun ọba ilú kò lè titorí obìnrin kanṣoṣo rí ijàngbòn kankan . Ó ní nígbàtí ojú ọba ilú bá tún nítitorí obìnrin kanṣoṣo rí ọ̀ràn, ayé di bàmíràn niyẹn : ire di òdì nígbàtí baba bá nsọ pé ó di ọ̀wọ̀ ọ̀mọ̀ òun l'òrun ! Oníbarà kò jálẹ̀, kò rú ẹ̀bọ̀ yí.

Kí ọ̀dún yí tó yípo , obìnrin àgbèrè kan wá láti ilú keji, ó sì sọ pé ọ̀un fẹ́ fẹ́ ọ̀ba Oníbarà . Obìnrin àjèjì yí l'ẹ̀wà , à-rí-má-lè-lọ ní í ẹ̀. Àwọn idílẹ̀ ọ̀ba kilò fún Oníbarà pe k'ó má fẹ́ obìnrin yí sùgbón ọ̀ba kọ etí ikún sí imòrán wọn . Àwọn iyàwó ọ̀ba gba ọ̀ba níyànjú pe k'ó yàgò fún irú obìnrin yí sùgbón ẹ̀ yìn etí ọ̀ba ni gbogbo rẹ̀ n bó sí. Àwọn ẹ̀mẹ̀wà ọ̀ba sọ tiwọn ; àwọn ọ̀rẹ̀ ọ̀ba sọ; gbogbo ilú l'ó sọ títí pe kí Oníbarà má fẹ́ obìnrin yí sùgbón òtúbánté ni gbogbo ọ̀rẹ̀ wọn jásí. Oníbarà ní obìnrin t'ó dara bẹ̀ kò lè wa fẹ́ ò un odidi ọ̀ba kí oun kò láti fẹ́ ẹ̀, nkan àbùkù ni.

Bí obìnrin yí ti dé ilé tan , ọ̀ba kò rójú gbọ́ ti àwọn iyàwó yoku mó, Ó gba ọ̀ba l'ókàn t'ó fi jẹ́ pe gbogbo ohun tiobìnrin yí bá ti nífẹ́ ti di dandan fún Oníbarà láti ẹ̀. Oríṣíríṣì àrà ni obìnrin yí gbé dé sùgbón èyí tí ó pabamari jùlọ̀ nínú gbogbo àṣà ọ̀wọ̀ rẹ̀ ni pe ó n í oun kí í jẹ́ ohun miran lèhìn ẹ̀ran.

Bí obìnrin yí ti wọ̀ Oníbarà l'ókàn tó , kò nfi o únjẹ̀ m̀ìràn lẹ̀ ọ̀ lẹ̀ yìn ẹ̀ran tí ó sọ pe ọ̀un mò í jẹ́. Ibi adìẹ̀ inú àgbàlá ààfín ni ọ̀ba ti bèrẹ̀ , t'ó n pa gbogbo adiyẹ̀ ilé rẹ̀ fún obìnrin yí níòkòkòkan títí tí adì yẹ́ fi tán n'ílẹ̀ . Lẹ̀yinnáà, wọn nawó mú ewúré , ewúré f'ídíjálẹ̀ , àgùtàn l'ó kàn lẹ̀ yìn ti ewúré tán. Sùgbón nígbàtí gbogbo àgùtàn ọ̀ba kí í bímọ̀ lójoojúmọ̀, àgùtàn bùse nígbàtí ó pé , iyàwó Oníbarà yí di ikookò jẹranjẹran .

Lẹ̀yìn ti gbogbo ẹ̀ran ọ̀sìn inú agbolé ọ̀ba ti tán , ọ̀ba bèrẹ̀sí lẹ̀ dẹ̀kùn mú adìẹ̀ aládúgbò t'ó bá jẹ́ wa si itòsí ilé rẹ̀ . Adiyẹ̀ àti ẹ̀ran bèrẹ̀sí nù nígbàgbogbo . Ẹ̀ a kò sì lè sọ pe nítorí ojú iyá baalẹ̀ fọ́, kí a má gbọ̀dọ̀ pe eḗfọ̀ ni àdúgbò mó : bí ẹ̀nikan bá wa adìẹ̀ tàbí ẹ̀ran rẹ̀ tí, a fi ìbòòsí ta, a máa lẹ̀ ọ̀ kiri àdúgbò pe ọ̀un n'wá ẹ̀ran ọ̀sìn ò un o, ẹ̀ni bá so ó mó'lẹ̀ kí ó tú u silẹ̀ o . ijọ̀ ẹ̀nikan báṣèèsì lẹ̀ ẹ̀ran rẹ̀ kojá l'ójúde ọ̀ba, ọ̀ba Oníbarà a bínú pe ọ̀un ni wọn ndúnrun olè mó nítorípé olúware lẹ̀ ẹ̀ran t'ó nù koja l'ójúde ọ̀un! Ìgbàtí ó sì jẹ́ pe kò si ẹ̀ni t'ó le sọ pe lébe pòn'mó , kò pòn ọ̀n 're, ẹ̀ni ẹ̀ran rẹ̀ ba nù, a yára panumó, a fi òfò rẹ̀ ré ara.

Kèrèkèrẹ̀, bẹ́e bẹ́e, àkùkọ̀ kò kọ̀ ni àdúgbò mó , ẹ̀ran kò ké mó; gbogbo ẹ̀ran ọ̀sìn àdúgbò tán, nítorí obìnrin ajẹran tí Oníbarà fẹ́ yí. Nígbàtí ẹ̀ran àdúgbò tán, Oníbarà ni ò un mó èyí ti ọ̀un yò ẹ̀; èyí tí à ẹ̀ kù bí ẹ̀ran bá bùse l'ádugbò . Oníbarà wa òò gùn pẹ̀nlẹ̀pẹ̀ kan láti máa fi jì ẹ̀ran ọ̀sìn pa l'ógànjọ̀ ọ̀ru . Bí Oníbara bá ti fi òògùn pẹ̀ nlẹ̀pẹ̀ yí sọ ara rẹ̀ di ẹ̀kùn tan ni ààrin ọ̀ru , yòò jáde lẹ̀ sí ààrin ilú láti máa lẹ̀ gùn ẹ̀ran pa sórí iso níbi ti olówó ẹ̀ran bá gbé s o ẹ̀ran rẹ̀ mó'lẹ̀ . Iyàwó rẹ̀ kò ni í ti jẹ́ àgùtàn kan tan ti yòò fi tún jade lẹ̀ lóru láti lẹ̀ gùn ewúré m̀ìràn pa wá.

Àwọn ẹlér an ti ‘ẹkùn’ npa ẹran wọn wíjọ wíjọ tí tí , ó sù wọn . Nígbà tí ó di ọjó kan ni àwọn ọkùnrin ilú gbánujo pe ó tó gé -é wáyí , idààmú ẹkùn yí pòjù , àwọn gbodò wa ọ̀nà láti pa á . Wónyan awọn ọ̀dẹ ti yòò máa sọ ọ̀de l’óru-l’óru tí tí ọ̀wọ̀ yòò fi tẹ ẹkùn nàà.

Oníbarà kò mò pé àwọn ọ̀dẹ ti wá l’óde ni òru ọjó kan tí ó di ẹkùn jáde lọ láti lọ wá ẹran wa fun ikookò t’ó gbé s’ílẹ̀ ní iyàwó . Ọ̀sùpá nran jèrèjèrè ní òru ọjó ti a wí y ńí . Bí Oníbarà ti di pènlẹ̀pẹ̀ lọ gún ẹran kan ni orí iso ni ẹran bèrèsí í kẹ, tí ó sí ngbé ẹran ọ̀hún lọ . Bẹ̀ẹ̀ ni ọ̀dẹ kan rí i, ó sì ta á n’ibon pàù, ó sì lọ şubú sí iwájú ààfin rẹ gan -an. Nígbà tí ilẹ̀ mọ̀ , tí àwọn ará ilú ń kojá lọ ni wón bá Oníbarà nínú awọ ẹkùn , ó ti kú paali !Wón bá a pèlú gbogbo ọ̀bẹ̀ mímu tí ó fi ńgún ẹran pa lówọ̀ rẹ̀ nìbẹ̀, àgùtàn tí ó sì gún pa l’álẹ̀ ànà náà wà ni ẹ̀gbẹ̀ rẹ̀ nìbẹ̀ .

Gbogbo ilú ya ẹnu, wón fẹ̀rẹ̀ má lẹ̀ pa á dé mọ̀, pé odidi ọ̀ba l’ó mba ilẹ̀ jẹ bayi !Ọ̀rò ọ̀ba yí ni gbogbo ilú, àtomodé àt’agbà, sọ şulẹ̀ ọjó nàà pé àwọn kò rí irú ẹ̀yí rí . Bí gbogbo ẹ̀yí ti nşẹ̀lẹ̀ ni àwọn agbà foríkorí, ti wón sì yara gbé ọ̀kú ọ̀ba kúrò níwájú ààfin , tí wón si rọ̀ra lọ sin ín ní ikòkò nìbi ti ọ̀jú aráyé kò tó . Iyàwó rẹ̀ t’ó sún un dé’bẹ̀ pà ápáà, wón mú ọ̀un náà, wón pa á, wón sì sin in sínú ihò kanná à pèlú ọ̀ba t’ó di ẹkùn yíi.

Láti ọjó nàà ni ó ti di pe bí a bá pa ẹkùn , ikòkò ni a máa ńsin ọ̀kú rẹ̀ nítorí nwọn gbà pe ò kú ọ̀ba ni.

4.4 Àrò

Ọ̀rò tí a fi kọ ara wọn ni a mò sí àrò . Oríşí àrò méjì ló wà . Ní igbà tí àrò kan jẹ ewì pónbélé , èkejì jẹ itàn . Bí ó tilẹ̀ jẹ pé ọ̀rò geere ni a fi ń gbé àrò kalẹ̀ şùgbón isàré ní a máa fí ń s o wón pò. Àrò máa ń múni lár ọ̀jinlẹ̀, ẹ̀yí nikan kọ̀ ó tún máa ń morí jí pépé .

Àpẹẹrẹ̀ àrò:

Mo já̀rò, mo já̀rò o

Àrò mo já ọ̀ pátí

Mó jápá já

Mo já fùfù léélẹ̀ lórùn àdàbà

Mo wá jájú Ọ̀lórùn Ọ̀ba pèrẹ̀

Aşeta ń relé Adó

Ọ̀rúnmilà ń ròde Ọ̀wò

Ọ̀rúnmilà ń roke Ìgẹ̀tí

Nínú ilẹ̀ bàbá ọ̀un ni

Ewì

Ó lènu kò le sòrò - Ìyámòpó

Ó bọ sómi láì ró táló - Abéré

Òkú ewúré ké ju ààyè rẹ lọ Ìlú

Òkú ajá jẹkọ ju ààyè rẹ lọ aja dídín

Ọrò geere

Ñjẹ o mọ akólé mágbe Eḡe

3.3 Ìmọ

Ìmọ jẹ bí orin idárayá láàrin àwọn ọmọdé ní ilẹ̀ Yorùbá . Ó máa n fí ààyè sílẹ̀ fún àwọn ọmọdé láti se eré papò, dáráyá àti mu inú ara wọn dùn. Bátàni lílé àti gbígbe ni ìmọ̀ ni.

Lílẹ̀: Lúbúlúbú ta ní ó lọ ọjà tó bá dalé

Ègbè: Èmi ó lọ

Lílẹ̀: Gbowó o bá mi rayò olóokan bọ bọ o bá lọ

Ègbè: Èmi ò lọ mọ

Lílẹ̀: Kí ló dé ná?

Ègbè: Kò sí ǹnkankan

Lílẹ̀: Kí ló ha dé?

Ègbè: Kò sí ǹnkankan

Lílẹ̀: Ñjẹ o bùmọ

Ègbè: Mo bùmọ

Lílẹ̀: Kí ní n jẹ ìmọ

Ègbè: Mọladé

Lílẹ̀: Kí ní n jẹ adé

Ègbè: Adésípò

Lílẹ̀: Kí ní n jẹ ipò

Ègbè: Ipòséré

Lílẹ̀: Kí ní n jẹ iséré

Ègbè: Iséré ọmọyọ

Lílẹ̀: Kí ní n jẹ ọmọyọ

Ègbè: Ọmọyọ àkókò

Lílé: Kí ní n̄ jẹ àkókò

Ègbè: Àkókò òrìṣà

Lílé: Kí ní n̄ jẹ òrìṣà

Ègbè: Òrìṣà alayé

Lílé: Kí ní n̄ jẹ alayé

Ègbé: Alayé alòrun

Lílé: Kí ní n̄ jẹ alòrun

Ègbè: Alòrun ekòlò

Lílé: Kí ní n̄ jẹ ekòlò

Ègbè: Ekòlò àjùbà

Lílé: Kí ní n̄ jẹ àjùbà

Ègbè: Ajùbà rẹrẹ

Lílé: Kí ní n̄ jẹ rẹrẹ

Ègbè: Rẹrẹ n̄ moogun

Lílé: Kí ní n̄ jẹ mogun

Ègbè: Ògún oníre

Lílé: Kí ní n̄ jẹ onire

Ègbè: Onire ẹfun

Lílé: Kí n̄ n̄ jẹ ẹfun

Ègbè: Efun iyẹ

Lílé: Kí ní n̄ jẹ iyẹ

Ègbè: Ìyẹ àsá

Lílé: kín ní n̄ jẹ à sá

Ègbè: Àsá òkè

Lílé: kí ní n̄ jẹ òkè

Ègbè: Òkè ilẹ

Ègbè: Kí ní n̄ jẹ ilẹ

Lílé: Ilẹ òwú

Ègbé: Kí ní n̄ jẹ òwú

Lílé: Òwú aṣo

Ègbè: Kí ní n̄ jẹ aṣo

Lílẹ̀: Aṣọ mo wọ yí, igi lo wọ yẹn

Lílẹ̀: Aṣọ mo ró, igi lo ró

Ègbè: Aṣọ mo ró, igi lo ró

5.0 Ìṣọ̀nísókí

Ní ipín kejì lábé m ódùkejì, o ti kọ pé:

- Àlọ́ pípa jẹ ọ̀nà kan pàtàkì láti kọ àwọn ọ̀mọ̀dé ní àṣà àti iwà ọ̀mọ̀lúàbí
- Ọ̀nà méréni ni a lè pín àlọ́ sí : àlọ́ àpamò, àlọ́ àpagbè, àrò àti imó
- Àlọ́ àpamò jẹ àdìitú ọ̀gbón àgbà tí a n fí ibéèrè kúkúró gbé kalẹ̀
- Apá méjì ni àlọ́ à pamò ni, ibéèrè àti idáhùn
- Àlọ́ onítàn ni àlọ́ àpagbè jẹ , o lè ní orin ègbè tàbí kí ó ma ni orin ègbè
- Àwọn àgbà tí ó ní ọ̀pọ̀ irírí ni ó máa n pa àlọ́ fún àwọn ọ̀mọ̀dé ní ilẹ̀ Yorùbá
- Èni tí ó bá pa àlọ́ ní àarò tàbí ọ̀sán ni àwọn Yorùbá mò sí olóòrayè
- Gbàgede tàbí àgbàlá ni àlọ́ pípa tí n wáyé
- Àrọ́ lè jẹ ewi tàbí ọ̀rọ̀ geere
- Ìmó jẹ eremọ̀dé tí ó ní bátàni lílẹ̀ àti gbígbe

6.0 Iṣẹ́ Sísẹ

i. Ṣe ipín sí ọ̀rọ̀ tó yẹ fún àlọ́

ii. Kí ní láríjà àlọ́ àpamò

iii. Ta ni àwọn Yorùbá mò sí Olóòrayè

iv. Pààlà láàrin àrò àti imó

7.0 Ìwé Ìtókasi

Babalọ́lá, A (1973). *Àkọ̀jọ̀pọ̀ Àlọ́ Ìjàpá*. Ibadan: University Press Limited.

Amọ̀, (2010). *Àkọ̀jọ̀pọ̀ Àlọ́ Àpagbè*. Ọ̀sogbo: Mabol Trust publishers.

Ládélé, T.AA, et al (2006). *Àkọ̀jọ̀pọ̀ Ìwádìí Ìjìnlẹ̀ Àṣà Yorùbá*. Ìbàdàn: Garima Press Ltd.

Yemitan, O. (1979). *Ojú Ọ̀ṣùpá*. Ìbàdàn University Press Limited .

ÌPÍN KẸTA: KÓKÓ TÓ MÁA N JẸYỌ NÍNÚ ÀLỌ

Àkòónú

1.0 Ífáàrà

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

3.0 Ìbéèrè

4.0 Ìdánilékòó

4.1 Kókó tó máa n jẹyọ nínú àlọ

4.2 Èkọ Ìwà

4.3 Ìdí Abájọ

5.0 Ìsonísókí

6.0 Iṣé Sísẹ

7.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ífáàrà

Nínú ipín kẹta m ódùù kejì yí ohun tí ó máa kékòó nípa rẹ ni àwọn kókó tó máa n jẹyọ nínú àlọ ní ilẹ̀ Yorùbá

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

Léyìn idánilékòó yí akékòó o lè:

- i. Ṣàlàyé kíkún nípa àwọn kókó tó máa n jẹyọ nínú àlọ ní ilẹ̀ Yorùbá
- ii. Jíròrò lóri òkanòjòkan èkọ ìwà tí ó wà nínú àlọ
- iii. Se àgbéyèwò idí abájọ tí àlọ máa n sọrò nípa rẹ

3.0 Ìbéèrè Ìṣaájú

1. Kín ni àlọ ?
2. Àwọn èkọ wo ni a máa n rí kọ nínú àlọ ?

4.0 Ìdánilékòó

4.1 Kókó tó máa n jẹyọ nínú àlọ

Kókó méjì pàtàkì tí àlọ má a n dále ni èkọ ìwà àti ṣíṣàfihàn ì dí abájọ . Oríṣíríṣíí àwọn ìwà rere tí àwùjọ n retí láti ọdọ àwọn olùgbé inu rẹ ni ó máa n jẹyọ nínú àlọ onítàn . Diẹ lára àwọn

ìwà rere yìí ni ìfẹ́ , òtítító, isoore, iforítí, àti itélórùn. Lára àwọn ìwà búburú tí a máa n bu ẹnu àtẹ̀ lù nínú àlò ni olẹ̀ , ibínú, ikóriira, òkánjúwà àti owú jíjẹ . Ọkanòjòkan idí abájọ ni àlò máa n ṣ ̀ àfihàn ohun tí ó sòkùnkùn tẹ̀lẹ̀ nípa ohun tàbí ẹ̀dá kan, yóò sì hàn síta kedere.

4.2 Ẹ̀kọ̀ Ìwà

Ọ̀nà kan pàtàkì láti kọ̀ni ni ẹ̀kọ̀ ìwà lóríṣííríṣíí ni àlò onítàn jẹ́ . Àfojúsùn àlò ni láti dánílẹ̀kọ̀ láti ṣe ohun tí o tọ̀ lówùjọ̀ àti láti jìnnà sí àwọn ìwà tí àwùjọ̀ kò fi àyè gbà lónà àtimú kí àlàáfíà jọba , kí idàgbà sókè sì bá àwùjọ̀ .

Àpẹẹrẹ̀ àwọn ẹ̀kọ̀ ìwà tí a rí kọ̀ nínú àlò onítàn ló wà ní isàlẹ̀ yìí .

1. Ìjàpá àti Àdàbà jọ̀ dá oko
 - a. Ìwà iwọ̀ra kò dára. Ìwọ̀ra ló ṣekú pa Ìjàpá nínú àlò Ìjàpá àti Àdàbà ti wọn jọ̀ dá oko kan
 - b. Ojúkòkòrò kò dára. Ojúkòkòrò ló pa Ìjàpá
 - d. Àisòtítító kò lérè rere kankan. Ìjàpá jẹ́ aláìsòòtító ẹ̀dá
 - e. Ilẹ̀ didà kò dára. Ọ̀dàlẹ̀ ọ̀rẹ̀ ni Ìjàpá. Ó sì bá ilẹ̀ lọ
 - ẹ. Bí ẹ̀dá bá n yọ̀lẹ̀ dà, ohun abénu a máa yọ̀ irú wọn ṣe.

Ìjàpá àti Ìyá Alákàrà

- a. Ìwà àṣejù, ẹ̀tẹ̀ ló n mú wá
- b. Ojúkòkòrò kò dára. Ojúkòkòrò Ìjàpá ló pa á
- d. Ìwòntúnwònsì ló dára nínú ohun gbogbo tí ẹ̀dá bá n ṣe láyé
- e. Olẹ̀ jíjà kò dára , ó máa n gé ẹ̀mí kúrú
- ẹ. Kò dára kí èniyàn má ṣiṣẹ́ , ọ̀wọ̀ tó bá dilẹ̀ ni èsù n bẹ̀ lówè

Ìjàpá àti Àkùkọ̀

- a. Owú jíjẹ̀ kò dára
- b. Owú jíjẹ̀ lè mú kí èni yàn sìwà hù
- d. Owú jíjẹ̀ máa n mú ọ̀rẹ̀mé jì pa ara wọn
- e. Ìbínú kò dára. Inúbíbí ló ṣekú pa àkùkọ̀
- ẹ. Ó yẹ́ kí a máa kíyèsára . Àikíyèsára Àkùkọ̀ ló ṣekú pa á

4.3 Ìdí Abájọ

Ohun tí ìdí abájọ máa n sàfihàn nínú àlọ onítàn Yorùbá ni ìdí tí ohun kan tàbí ẹ̀dà kan ẹ̀ rí bí ó ti rí . Àwọn Yorùbá bọ̀, wọn ni “Bí kò bá nídíí , obìnrin kíi jẹ kúm ólú”. Àrìyànjiyàn lórí ohun kàn ní pátó ló máa n fojú hàn síta kedere léyìn itàn àlọ tó n sọ ìdí abájọ . Àpẹ̀rẹ̀ diẹ̀ lára itàn àlọ tó n sòrò nípa ìdí abájọ ló wà ní isàlẹ̀ yíi .

Ìdí ti orí Ìjápá fi pa

Itàn àlọ yíi jẹ kó yẹ wapẹ̀ ní igbà iwásẹ̀ Ìjápá lọ sí ilé àwọn òbí iyawó rẹ̀ láti bá wọn ẹ̀ igbéyàwó . Ojúkòkòrò Ìjápá ló jẹ kí ó yòlọ bu àsáró gbígbóná sí inú filà tí ó sì dé e mó orí léyìn tí wọn ti gbé iyán , ọ̀bẹ̀ òsíkí àti ẹ̀ran igbé fún un . Bí Ìjápá kò ẹ̀ tètè rí ọ̀nà lọ sí ilé ló mú kí ẹ̀bẹ̀ gbígbóná tó dé mó filà rẹ̀ bó gbogbo irún orí rẹ̀ tí ó sì di ẹ̀ni tó pa lórí . Ohun tí itàn yíi kọ wa ni pé ojúkòkòrò kò dára .

Ìdí tí Igún fi pàlórí

Ní igbà lá éláé iyán nílá bẹ̀ sílẹ̀ láàrin àwọn ẹ̀ranko àti ẹ̀yẹ̀ , kò sí ohun tí wọn lè j ẹ̀ , ní igbà tí agbára wọn kò gbé e mó , wọn fi oókan kún eéjì wọn sì gba oko aláw o lọ . Babaláwo sọ pé ẹ̀nikannìlò láti gbé ẹ̀bọ̀ lọ sí ọ̀dò Olódùmarè ní . Léyìn ọ̀pọ̀ ẹ̀bẹ̀ , igún gbà , ó sì gbe ẹ̀bọ̀ lọ sọ̀dò Olódùmarè . Olódùmarè gba ẹ̀bọ̀ lọwọ̀ igún ó sì ẹ̀ ilé rí pe ọ̀jò yòò rọ̀ láipẹ̀ . Kí igún tó padà dé ilé ayé , ọ̀jò nílá rọ̀ , ó sì pa igún èyí tí o mú un di siòsiò . Gbogbo ilé àwọn ẹ̀yẹ̀ ni Igún yà sùgbọ̀n wọn kò sílẹ̀kùn fún un . Ẹ̀bọ̀ ti Igún gbe ló pa á lórí , bẹ̀è ni ọ̀jò tí ó pa a ló jẹ kí ara rẹ̀ ẹ̀ siòsiò di ọ̀nì . Èyí ni àwọn agbà ẹ̀ máa n pòwe pé oore níwọn torí èniyàn sòro .

5.0 Ìsọ̀nísókí

Nínú ipín kẹ̀ta yíi a ti sòrò ọ̀ nípa àwọn kókó tí ó máa n jẹyọ nínú àlọ onítàn ní ilẹ̀ Yorùbá . Àkókó ni ẹ̀kọ̀ iwà tí àwọn àlọ onítàn máa n kọ̀nì . Ẹ̀kẹjì ni ìdí abájọ ohun kantàbí òmíràn èyí tí itàn àlọ oní ìdí abájọ má a n tan ìmọ̀lẹ̀ sí .

Ní ipín kẹ̀ta lábẹ̀ m ódù kejì yíi, o ti kẹ̀kọ̀ọ̀ pé

- Kókó mèjì tí àlọ onítàn máa n dálé ni Ẹ̀kọ̀ Ìwà àti Ìdí Abájọ
- Ẹ̀kọ̀ iwà máa n bu ẹ̀nu àtẹ̀ lu iwà búburú lówùjọ
- Ìdí abájọ máa n sàfihàn ohun tó pamọ̀ fún aráyé
- Àrìyànjiyàn lórí ohun kan tàbí itàn kan ni itàn ìdí abájọ máa n ta n ìmọ̀lẹ̀ sí

6.0 Iṣẹ́ Ṣíṣe

- i. Àwọn kókó wo ló máa n jẹyọ nínú àlọ onítàn
- ii. Jíròrò lórí àwọn ẹ̀kọ́ iwà tí o ti kọ́ nínú itàn àlọ gbogbo tí o ti kà
- iii. Pààlà láàrin àlọ idí abájo àti àlọ tó n kọni lẹ̀kọ́ iwà

7.0 Ìwé Ìtókasi

Adébáyò, B. (1973). *Àkọjopọ̀ àlọ̀ Ijápá*. Ìbàdàn University Press Ltd.

Amọ̀, (2010). *Àkọjopọ̀ Àlọ̀ Àpagbè*. Òsogbo: Mabol Trust publishers.

Ládélé, T.A.A et al (2006). *Àkọjopọ̀ Ìwádiì Ijìnlẹ̀ Àṣà̀ Yorùbá*. Ìbàdàn: Garima Press Ltd.

Yémitán, O. (1979). *Ojú̀ Òsùpá*. Ìbàdàn: University Press Ltd.

ÌPÍN KẸRIN: ỌGBỌN ÌSỌTÀN ÀLỌ

Àkòónú

1.0 Ìfààrà

2.0 Èròngbà àti Àfojúsun

3.0 Ìbéèrè Ìsaájú

4.0 Ìdánilékòó

4.1 Ọgbón Ìsòtàn Àlọ

4.2 Ọgbón Ìsòtàn ojú-mi-ló-ṣe

4.3 Ìbániṣòrò tààrà

4.4 Àwàdà

4.5 Ìgbénilókà nsókè

4.6 Orin

5.0 Ìṣonísókí

7.0 Ìṣe Ṣíṣe

7.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ìfààrà

Ní ipín kẹrin m ódù kejì yí ni o ti máa kékòó nípa àwọn onírúurú ọgbón tí ònsòtàn àlọ máa n Ẹàmúlò lònà àti mú kí àwọn olùgbọ àlọ tẹ́tí sílẹ̀ ní ẹgbà tí itàn rẹ̀ bá dùn , kí wọn sì gbádùn rẹ̀ dáadáa.

2.0 Èròngbà àti Àfojúsun

Léyìn idánilékòó yí , ó lè:

- i. Sọ ohun tí ọgbón isòtàn àlọ jé
- ii. Ṣe ọrínkíniwín àlàyé lóri àwọn oríṣíríṣí ọgbón isòtàn àlọ
- iii. Pààlà láàrin àwọn ọgbón isòtàn àlọ kòòkan

3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú

- i. Pa àlò onítàn Yorùbá kan tí o mò
- ii. Se àfáyọ àwọn oḡbón isòtàn inú àlò tí o pa

4.0 Ìdánìlẹ̀kọ̀

4.1 Oḡbón Ìsòtàn Àlò

Kí itàn kan tó lè ṣe itẹwógbà tí àwọn èniyàn yóò sì farabalẹ̀ láti gbọ́ ọ̀, irúfẹ̀ asòtàn bẹ̀e gbọ̀dò jẹ̀ èyí tó mò oḡbón isòtàn oríṣìrìṣìí èyí tí yóò mú àwọn olùgbó rí èkọ̀ tí ó fẹ́ kí wọn gbọ́ dímú. Ètelólọkan-òjọkan ni òn-sòtàn lè lò láti gbé itàn rẹ̀ kala fún aráyé gbọ́ lónà tí ó lérò pé yóò ṣe itẹwógbà. Bí àwọn èniyàn kò bá farabalẹ̀ láti gbọ́ itàn kan, ohun tó dájú ni pé òn-sòtàn kùnà láti lo ète onírúurú láti gbé èrò rẹ̀ tàbí isẹ̀ tí ó fẹ́ jẹ́ jade fún aráyé . Láti lè jẹ́ kí àwọn olùgbó itàn gbádùn itàn tí ó n sọ, ọkan-òjọkan oḡbón ni òn-sòtàn yóò ta, sebí Yorùbá bọ̀ wọn ni “Owọ̀ ara ẹ̀ni laá fi tún iw à ara ẹ̀ni ṣe” Àwọn oríṣìrìṣìí oḡbón isòtàn àlò tí òn sòtàn àlò máa n lò ni : Oḡbón isòtàn ojú-mi-ló-ṣe, ibánisòrò tààrà, àwàdà, igbénìlókànsókè àti orin .

Àwọn oríṣìrìṣìí Oḡbón Ìsòtàn Àlò

Lónà àti jẹ́ kí ohun tí òn sòtàn àlò n sọ ní itumọ̀ létí àwọn olùgbó itàn rẹ̀ , ó gbọ̀dò sàmúlò oḡbón isòtàn lóríṣìrìṣìí . Ní báyii, a ó máa ṣàlàyé àwọn oḡbón tàbí ète isòtàn wònyí ni sísẹ̀ -n-tẹ̀lẹ̀.

4.2 Oḡbón Ìsòtàn Ojú-mi-ló-ṣe

Oḡbón isòtàn ojú -mi-lo-ṣe jẹ̀ èyí tí ó máa n mú ibáyemu lówọ̀ torí pé ẹ̀ni tí ó ni irírí ló n sọ itàn náà. Èyí tùmọ̀ sí pé fúnra òn-sòtàn ni yóò sọ gbogbo irírí rẹ̀ ní èdè ara rẹ̀

Àpeṣe irúfẹ̀ itàn yii ni itàn Oḡbìnrin aláìgbọ̀ràn tí ó wà ní isàlẹ̀ yii :

Ní ayé àtíjọ̀ Oḡbìnrin kan wà ní ilú kan. Oḡbìnrin yii lẹ̀wà bí ẹ̀gbin .Gbogbo àwọn oḡkùnrin ni ó fẹ́ fi s'aya sùgbón kò gbà fún ẹ̀nikankan nínú wọn. Àwọn òbí rẹ̀ yan ọ̀kọ̀ fún un sùgbón kò gbọ́ sí àwọn òbí rẹ̀ lẹ̀nu . Nígba tí ó ṣe , ó bá oḡkùnrin kan pàdẹ̀ , oḡkùnrin yii rẹ̀wà , ó sì wu oḡbìnrin yii dáadáa . Oḡbìnrin yii denu ifẹ́ kọ̀ oḡkùnrin , sùgbón oḡkùnrin kò pédò un kò nífẹ́ oḡbìnrin yii . Oḡbìnrin fàáké kórí pé oḡkùnrin yii ni òun ní láti fẹ́ láimọ̀ pé sèniyàn - ṣeranko ni ọ̀kùnrin náà . Oḡbìnrin sọ̀ pé ibikíbi tí ó bá n ló ni òun yóò bá a lọ. Nígba tí wọn rin diẹ̀, oḡkùnrin yii bá yà sí inú igbó ó sì gbé àwò èrè rẹ̀ wò . Bí erè ti fẹ́ dé ojú ọ̀nà ní ó fa eṣe

omobinrin yi ti o si bere si gbe e mi , bi omobinrin yi se ri ohun ti o n s elè yi ni o ba fariwo ta pelu orin lenu bayi pe :

Lilè: Nikún o, Nikún nini
Ègbè: Ninini, nikún nini
Lilè: Nikún o, Nikún nini
Ègbè: Ninini, nikún nini
Lilè: Bàbáfimi f'okò èmi ò gbò o
Ègbè: Ninini, nikún nini
Lilè: Ìyá fi mi f'okò èmi ò gbà o
Ègbè: Ninini, nikún nini
Lilè: Okò nikan tí mo fè ló bá derè o
Ègbè: Nikún o, Nikún nini

Bi omobinrin yi se n ko orin ni ere bere si gbemidiè diè . Se ori ti yoo sunwon ni gbalawo re ko ni. Okan ninu awon ti won ti konu si obinrin yi lati fi saya wa lo ri egun ti o n s'ode. O ta ibon mo ere, ti ere si ku. Leyin eyi ni omobinrin yo jade lenu ere (Amo 2010:17)

Eko ti alo yi ko wani pe ko ye ki a ma se aigboran si ase awon obi wa , be ni faari aseju ma n ko wahala bani .

4.3 Ibánisòrò Tààrà

Ogbon ibanisore taara ni asotan ma n lo lati ba awon eniyan ti o jokoo ni igba ti o n pa alo re soro. Fun apepe, ninu itan alo Atiro Ilu Ogèlé, leyin ti onsootan alo ti so itan bi Atiro ti o je Awo se de ilu Ogèlé ti o si ran won lowo ni igba ti o gbó pé ilu won tu, ti o se etutu ti ilu Ogèlé si pada kun pada. Leyin eyi awon ara ilu Ogèlé moriri, Ogèlé, ti won fi oye da ogèlé ati iyawo re lola. Oore pe asiwèrè gbàgbé awon ara ilu Ogèdé lé Atiro jade leyin ti Esu gba won ni iyanju . Leyin ti Atiro tu ilu Ogèlé lekeje tori aimore won, asotan ba awon olugbo re soro bayi

Nitorí naà, iwà ikà àti èrò búburú ti èsù n gbìn sí enia ló kàn
jé nkan tí a gbodò máa sóra nípa rẹ, sùgbón o, eni a rán ní ikà,
tó gbìnkà, ó ti ní tirẹ nínú tẹlẹ̀ ni (Yemitan et al 1970:26)

Gbogbo ibanisore taara onsootan ninu awon itan alo fun iwassu ati idanilekoko ni .

4,4 Àwàdà

Èyí jẹ̀ isẹ̀lẹ̀ adẹ̀rín -ín pani tí òhnsòtàn máa n fí sí àárín itàn rẹ̀ kí ó máa ba a le ju , àti láti jẹ̀ kí àwọn olùgbó itàn gbádùn rẹ̀ dáadáa . Fún àpẹ̀rẹ̀, nínú itàn àlọ́ “Ìjàpá l’ó yún ijà ngbòn” àwọn isẹ̀lẹ̀ tí ó dẹ̀rín -ín pani ọ̀lọkan -ò-jọkan ni òhnsòtàn fí bọ́ inú itàn rẹ̀ . Ọ̀nà tí asòtàn gbà sọ̀rò nípa àsẹ̀jẹ̀ yánníbo àti bí Ìjàpá ẹ̀ tó ọ̀ wò, jẹ̀ èyí tó panilẹ̀rín -ín.

Babaláwo gbé ọ̀bẹ̀ lé e lẹ́wọ́ Ó sì kilò pé kò gbọ̀dò tọ́ ọ̀
Wò. Ó gba àsẹ̀jẹ̀, ó dúpẹ̀ lẹ́wọ́ Àkàlà. Bí o ti n lẹ́, ọ̀bẹ̀ yíi
Ní tasánsán sí i nínú, ó n fí imú fa òórùn rẹ̀, ó n dá ọ̀fun mì
Itọ́ sí n yọ sí i lẹ̀nu (Babalọ̀la 1973:180)

Gbogbo àlàyé nípa Ìjàpá àti bí ó ẹ̀ n ẹ̀ ní ìgbà tí o gbà àsẹ̀jẹ̀ iyàwó rẹ̀ Yánníbo,
panilẹ̀rín -ín, ó sì fí Ìjàpá hàn gégé bí oníwọ̀ra àti ọ̀kánjùá .

4.5 Ìgbénilókànsókè

Èyí ni ètẹ̀ tí òhnsòtàn máa n lẹ́ láti jẹ̀ kí àwọn olùgbó itàn rẹ̀ ni it ara láti mọ́ ibi tí itàn yóò parí sí. Àpẹ̀rẹ̀ ìgbénilókànsókè wáyé nínú itàn àlọ́ idí tí orí Ìjàpá fí pá ní ìgbà tí ó bú ẹ̀bẹ̀ sí filà tí ó sì dé e mọ́ orí sùgbòn tí iyá iyàwó rẹ̀ kò jẹ̀ kí ó lẹ́ tí o sọ̀ pé àfí dandan kí òun sìn ín dé ọ̀nà

Ìjàpá ta kóló wólé ó sí filà. Ní orí rẹ̀, ó bu ẹ̀bẹ̀ sí i, ó dé e mọ́ orí rẹ̀
Èbẹ̀ gbígbóná bèrẹ̀ sí í jọ́ o lóri fòfò! Ó sáré lẹ́ sọ̀dò àwọn àna rẹ̀, ó ní
òun fẹ́ yára lẹ́ pààrò aṣọ́ nílẹ̀. Aṣọ́ isẹ́ l’òun sì wọ́ wá, òun fẹ́ yára lẹ́ mú
òmiràn kí àwọn àlejò tó máa dé. Ìyá iyàwó rẹ̀ ní òun ó sìn ín sọ̀nà diẹ̀.
Ìjàpá ní kó má yonu, kó máa bá isẹ́ lẹ́, òun ná yóò padà dé nísinyí.
Àna rẹ̀ ní dandan òun á sìn ín sọ̀nà . Ooru ẹ̀bẹ̀ nájó Ìjàpá lóri, omi nṅbòn
lojú rẹ̀ pèrèpèrẹ̀, ikun n yọ́ nímú rẹ̀ fòrò. Ànà rẹ̀ bèrèrè kíó ló nṣe é, ó ní
òtútù diẹ̀ ló mú òun (Babalọ̀la 1973:77)

Gbogbo ọ̀kàn olùgbó itàn ló gbé sókè ní ìgbà tí àna Ìjàpá fàáké kórí pé òun gbọ̀dò sìn ín sọ̀nà, kò sí ẹ̀ni tó mọ́ ohun tí ó lẹ́ sẹ̀lẹ̀ sí Ìjàpá pẹ̀lú ẹ̀bẹ̀ gbígbóná tí ó bú sínú filà tí ó dé mọ́ orí . Ọ̀hnsòtàn mọ́ ọ̀n mọ́ dà á bí ètẹ̀ ni pé kí ànà Ìjàpá sọ̀ pé òun yóò sìn ín sọ̀nà ètẹ̀ yíi wà láti mú ifẹ́ àwọn olùgbó itàn àlọ́ nàà dúró dé ọ̀pin ni.

4.6 Orin

Kii ̄ se gbogbo àlò onítàn ló ni orin nínú , sùgbón àwọn àlò kan wà tí o ní orin nínú èyí máa n fí ààyè sílẹ̀ fún àwọn olù gbò itàn àlò náà láti kópa nínú àlò ni , bẹ̀ẹ̀ orin yíi tún máa n dá àwọn olùgbò láráyá.

Nínú itàn àlò Ìjàpá àti Babaláwo . Ìjàpá kọ̀tí ọ̀gbọ̀nin sí ikilò Babaláwo pé kò gbọ̀dò jẹ̀ nínú àsẹ̀jẹ̀ tí babaláwo ̄ se fún iyàwó rẹ̀ kí o lè bímọ̀ , èyí sì mú kí inú Ìjàpá wú . Èyí ló mú Ìjàpá gba ilé babaláwo lọ tí o sì n kọ̀ orin èbẹ̀ isàlẹ̀ yíi :

Lílẹ̀: Bàba-láwo mo wá bẹ̀bẹ̀

Ègbẹ̀: Alugbinrin

Lílẹ̀: Ọ̀gùngùn to ̄ se fún mi lẹ̀rẹ̀kàn

Ègbẹ̀: Alugbinrin

Lílẹ̀: Ó ni n mọ̀ mọ̀ mọ̀wọ̀ banu

Ègbẹ̀: Alugbinrin

Lílẹ̀: Gbò̀ngbò ọ̀nà ló yò mí tẹ̀rẹ̀

Ègbẹ̀: Alugbinrin

Lílẹ̀: Mo mọ̀wọ̀ balẹ̀ mo mú banu

Ègbẹ̀: Alu gbinrin

Lílẹ̀: Mo bojúwokùn, ó rí gbẹ̀ndu

Ègbẹ̀: Alugbinrin

Lílẹ̀: Babaláwo mo wá bẹ̀bẹ̀

Ègbẹ̀: Alugbinrin (Amọ̀o 2010:19)

Àpẹ̀rẹ̀ orin m̀íràn jẹ̀ orin idánilójú tàbí ijẹ̀wọ̀ èyí tí ọ̀kọ̀ àwọn orogún méjì tí ó lọ sí oko ọ̀dẹ̀ fún igbà pípẹ̀ sọ̀ pé kí àwọn iyàwó rẹ̀ méjèjèjì kọ̀ láti lè jẹ̀ kí ó mọ̀ aláìsòótọ̀ nínú àwọn iyàwó rẹ̀.

Apàlọ̀: Gbewé mi, gbewé mi jẹ̀

Agbálọ̀: Àgbò, gbewé mi jẹ̀

Apálọ̀: Ọ̀dún kẹ̀ta ọ̀kọ̀ ti lọ

Àgbálọ̀: Àgbò gbewé mi jẹ̀

Apàlọ̀: Emi ò rinnà bọ̀kùnrin pàdẹ̀

Agbálọ̀: Àgbò gbewé mi jẹ̀

Apàlọ̀: Ọ̀kùnrin ò tẹ̀ní fún èmi sùn rí

Àgbàlòò: Àgbò gbewé mi je
 Agbàlòò: Gbewé mi, gbewé mi je
 Agbàlòò: Àgbò gbewé mi je (Òpádòtun 1994:47)

Yàtò sí pe orin àlò máa n fí ààyè sílẹ̀ fún olùgbò láti kópa àti dáníláráy á. Ó tún máa n mú èmí itàn àlò gùn.

5.0 Ìsọ̀nísókí

Ní ipín kẹ̀rin módù kejì yíí, a ti kọ̀ pé:

- Ètẹ̀ ọ̀lọ̀kan-ò-jọ̀kan tí ò̀nsọ̀tàn ló láti gbé itàn àlò rẹ̀ kalẹ̀ ní a mò sí ọ̀gbọ̀n isọ̀tàn .
- Àwọ̀n oríṣíríṣíí ọ̀gbọ̀n isọ̀tàn tí ò̀nsọ̀tàn lẹ̀ ló ni ojú -mi-ló-ṣe, ibánisọ̀rò tààrà , Àwàdà, igbénìlọ̀kànsókè àti orin .
- Ọ̀gbọ̀n isọ̀tàn Ojú-mi-lo-ṣe máa n mu ibáyému lówó torí pé eni tí ó ní irírí ló n sọ̀ itàn náà
- Ibánisọ̀rò tààrà ni apàlọ̀ máa n ló láti bá àwọ̀n ènìyàn tí ó jókòó ní igbà tí ó n pa àlò rẹ̀ sọ̀rò
- Àwàdà jẹ̀ isẹ̀lẹ̀ apani -lẹ̀rìn-ín tí ò̀nsọ̀tàn máa n fí sí ààrin itàn rẹ̀ kí ó máa baà le jù, àti láti jẹ̀ kí àwọ̀n olùgbò rẹ̀ gbádùn rẹ̀ dáadáa.
- Ò̀nsọ̀tàn máa n lo ètẹ̀ igbénìlọ̀kànsókè láti jẹ̀ kí àwọ̀n olùgbò itàn rẹ̀ ní itara láti mọ̀ ibití itàn rẹ̀ yóò parí sí.
- Orin ni ò̀nsọ̀tàn àlò máa n ló láti fún àwọ̀n olùgbò itàn rẹ̀ ni à̀nfààní láti kópa nínú itàn tí ó n sọ̀ .

6.0 Iṣẹ̀ Sísẹ̀

- i. Jíròrò lórí ọ̀gbọ̀n isọ̀tàn nínú àlò onítàn Yorùbá
- ii. Sàlàyé ohun tí ó n mú ò̀nsọ̀tàn sàmúlò orin nínú itàn rẹ̀
- iii. Pààlà láàrin Àwàdà àti igbélọ̀kànsókè nínú àlò onítàn Yorùbá

7.0 Ìwé Ìtókasi

Babalọ̀la, A. (1973). *Àkọ̀jọ̀pọ̀ Àlọ̀ Ìjàpá*. Ìbàdán: University Press Limited

Yemitan, O. et al (1973) *Ojú Ọ̀ṣùpá*. Ìbàdán: University Press Limited

Òpádòtun, O. (1994). *Àṣàyàn Àlọ̀ Onítàn*. Ìbàdán: Oluseyi Press Ltd.

Amọ̀, (2010). *Àkọ̀jọ̀pọ̀ Àlọ̀ Àpagbè*. Ọ̀sogbo: Mabol Trust publishers.

ÌPÍN KARÙN-ÚN: ÌWÚLÒ ÀLÓ

Àkòónú

1.0Ìfààrà

3.0 Èròngbà

3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú

4.0 Ìdánilékòò

4.1 Ìwúlò Àlò

4.0 Ìṣonísókí

6.0 Iṣé Sṣise

8.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ìfààrà

Nínú ipín karùn -ún m ódù keji yí ni a ó tí máa jíròrò nípa oríṣíríṣí ìwúlò tí àlò ni .
ìgbàgbò Yorùbá ni pé “Bí kò bá nídíí , obinrin kíi jé kúmólú . Ohun tí èyí túmò sí ni pé àlò náà ní
ìwúlò tirè ni àwùjọ Yorùbá . Gbogbo àwọn ànfààní wọ nyí ni a ó máa gbéyèwò ni ọkan -ò-jọkan
nínú itàn ipín karùn -ún ní abé módù keji yí .

2.0 Èròngbà àti àfojúsùn

Léyìn idánilékòò y íi akékòò yòò le:

- Ṣàlàyé ní kíkún nípa ìwúlò àlò
- Ṣe àfayọ àwọn ìwúlò àlò tí ó ti gbọ rí

3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú

i. Kín ni láríjà àlò

ii. Ṣé lóòótó ni pé Olóòrayè ní pa àlò

4.0 Ìdánilékòò

4.1 Ìwúlò Àlò

Onírúurú ìwúlò ni àlò ní yálà ó jé àlò àpamò tàbí àlò onítàn . Àwọn ìwúlò wọnyí ni a ó
máa sọrò nípa rẹ bá yí .

Àlò onítàn máa n dánílẹ̀kọ̀ lònà tààrà ni èyí tí o túmò sí pé ní òpin itàn àlò ẹ̀ni tí ó bá ẹ̀ re rere yòò kẹ̀san iwà rere rẹ̀, ní igbà ti ẹ̀ni tí o bá ẹ̀ hu iwà búburú yòò kẹ̀san búburú rẹ̀ bakan nàà . Fún idí èyí , àlò onítàn máa n kọ̀ tọ̀mọ̀dé tàgbà ní ẹ̀kọ̀ iwà.

Ní ilẹ̀ Yorùbá, erémọ̀dé ni ómáa n padà di ọ̀rémọ̀dé. Àjosepò tí àwọn ọ̀mọ máa n ní lásikò tí wọn bá n gbọ̀ àlò máa n mú kí ifẹ̀ àti irẹ̀pò wa láàrin wọn , ọ̀pọ̀ àwọn ọ̀mọ̀ wònyí ni wọn sì máa n di ọ̀rẹ̀ tí wọn yòò sì ẹ̀ ọ̀rẹ̀ yí di ọ̀jọ̀ alẹ̀ .

Àlò máa n jẹ̀ kí àwọn ọ̀mọ̀dé ní ọ̀gbọ̀n àtinúdá torí ní ọ̀pọ̀ igbà ni àwọn ọ̀mọ̀dé yíi máa n tún àwọn àlò tí wọn ti gbọ̀ ni ẹ̀nu àwọn àgbà sọ̀ fún ara wọn ni igbà tí àwọn àgbà kò bá sí ní itòsì láti sọ̀ àlò fún wọn tàbí ní igbà tí ọ̀wọ̀ àwọn àgbà bá di . Àwọn ọ̀mọ̀dé yíi pẹ̀lú ọ̀gbọ̀n àtinúdá tí wọn lè ẹ̀ ẹ̀fikún tàbí àyọ̀kúrò sí àwọn àlò tí wọn ti gbọ̀ tẹ̀lẹ̀.

Àlò máa n tan imọ̀lẹ̀ sí ohun tí ó sókùnkùn sí àwọn ọ̀mọ̀dé tẹ̀lẹ̀ . Oríṣìrìṣìí àlò onítàn ló máa n tọ̀ka sí idí abá jọ̀ èyí tí o sì máa n mú kí àwọn ọ̀mọ̀dé kọ̀ ẹ̀kọ̀ kan tàbí òmíràn . Fún àpẹ̀rẹ̀ àlò onítàn tí ó sọ̀rò nípa idí tí orí Ijápá fi pá kọ̀ àwọn ọ̀mọ̀dé lẹ̀kọ̀ pé iwà ojúkòkòrò àti olè kò dára rárá. Bí àwọn ọ̀mọ̀dé bá tilẹ̀ fẹ̀ hu iwà búburú kan , bí wọn bá ti rántí àtubòtán iwà ojúkòkòrò Ijápá èyí tí ó sọ̀ ọ̀ di olórí pípá, wọn yòò tún èrò wọn pa.

Àlò máa n jẹ̀ kí àwọn ọ̀mọ̀dé mọ̀ nípa oríṣìrìṣìí ohun tí ó wà ní àyíká wọn , èyí tí ó jẹ̀ pé wọn lè ẹ̀ aláimọ̀ wọn bí kò ẹ̀ pé wọn gbọ̀ ọ̀ nínú àlò . Ọ̀pọ̀ àwọn ọ̀mọ̀dé lóde òní tí kò ní ànfiàni sí àwọn àlò wònyí ni kò ní imọ̀ tó nípa àwọn ohun tí ó wà ní àyíká wọn.

Igboyà tún wà lára ànfiàni ti àlò máa n fún àwọn ọ̀mọ̀dé, ọ̀pọ̀ ọ̀mọ̀ ni kíi fẹ̀ láti sọ̀rò láàrin egbé sùgbọ̀n ní ibèrẹ̀ àwọn àlò onítàn apàlọ̀ lè bèèrẹ̀ àwọn àlò àpamọ̀ bíi melòò kan fún idárayá àti imúrasilẹ̀ fún àlò onítàn ó sì lè pe ẹ̀ni tí ó wù ú . Èyí máa n jẹ̀ kí àwọn ọ̀mọ̀dé wà ní imúrasilẹ̀ pẹ̀lú igboyà torí wọn kò mọ̀ ẹ̀ni tí apàlọ̀ lè pè.

Àlò máa n jẹ̀ kí àwọn ọ̀mọ̀dé ní àrò jinlẹ̀ pàápàá àlò àpamọ̀. Ọ̀pọ̀ àwọn àlò àpamọ̀ ló jẹ̀ pé ọ̀mọ̀dé tí kó bá le ronú jinlẹ̀ dáadáa kò ní lè dáhùn irú àlò àpamọ̀ bẹ̀ . Ọ̀pọ̀ igbà ló sì jẹ̀ pé àwọn ọ̀mọ̀dé wònyí máa n fi ara wọn ẹ̀ yẹ̀yẹ̀ bí wọ̀n bá kùnà láti dáhùn àlò , lònà àti dènà èyí àwọn ọ̀mọ̀dé máa n ronú jinlẹ̀ , wọn sì máa n wà ní imúrasilẹ̀ .

Idárayá ní àlò wà fún léyìn isẹ̀ ọ̀òjọ̀ . Inú àwọn ọ̀mọ̀dé máa n dùn ara wọn sì máa n yá gágá lásikò tí wọn bá n gbọ̀ àlò , gbogbo ọ̀mọ̀dé ló máa n wònà fún àsikò àti gbọ̀ àlò yíi , èyí sì máa n mú ara wọn yá gágá.

Àlò, pàápàá àlò àpamọ̀ máa n jẹ̀ kí ọ̀pọ̀ àwọn ọ̀mọ̀dé jí pépé . Torí àlò tí wọn n gbóláti igbà dé igbà máa n fi imọ̀ kún imọ̀ wọn ni . Ó sì máa n mú irònú wọn jinlẹ̀.

A tún máa n fi àlò parí ijà tàbí aawò ni ilẹ̀ Yorùbá . Ní igbà tí a bá pa àlò yìi tòn eni tí ọ̀rò kan yóò tí rí ẹ̀kọ̀ kan tàbí méjì kọ̀ pé ijà kò dára àti pé a rẹ̀ ma jà kan kò sí

Àwọn ọ̀mọ̀dé máa n kọ̀ orin ní igbà tí wọ̀n bá n gbe orin àlò . Àwọn miiran nínú àwọn ọ̀mọ̀dé yìi lè tí ipasẹ̀ o rin tí wọ̀n kọ̀ nínú àlò onítàn yìi di eni tí ó n kọ̀ orin, tí yóò sì di olókiki . Ìwúlò tí ko ẹ̀ é fowó rọ̀ sáyìn ni àlò ní ní ilẹ̀ Yorùbá .

5.0 Ìṣọ̀nṣọ̀kí

Nínú ipín karùn-ún, módùlù kejì, a kọ̀ ó pé:

- Àlò onítàn a máa dánílẹ̀kọ̀ lónà tààrà
- Àlò máa n mú ifẹ̀ àti irẹ̀pò wà láàrin àwọn ọ̀mọ̀dé
- Àlò máa n jẹ̀ kí ọ̀mọ̀dé ní ogbón àtinúdá
- Àlò máa n sọ̀ idí abáyọ̀ , fún idí èyíó máa n tan imọ̀lẹ̀ sí ohun to sókùnkùn
- Àlò máa n jẹ̀ kí àwọn ọ̀mọ̀dé mò nípa ohun tó wà ní àyíká wọ̀n
- Àlò máa n fún àwọn ọ̀mọ̀dé ní igboyà
- Àlò máa n jẹ̀ kí àwọn ọ̀mọ̀dé ní àròjinlẹ̀
- Àlò máa n jẹ̀ kí ọ̀pọ̀lọ̀ ọ̀mọ̀dé jí pépé
- Àlò wúlò fún iparí ijà
- Àwọn ọ̀mọ̀dé máa n kọ̀ orin nípasẹ̀ àlò

6.0 Ìṣẹ̀ Ṣíṣe

- i. Ẹ̀ ẹ̀gbéyèwò ànfààní ọ̀kan-ò-jòkan tí àlò ní
- ii. Ọ̀nà wo ni àlò máa n gbà tan imọ̀lẹ̀ sí ohun tó sókùnkùn?
- iii. Kọ̀ àlò onítàn kan kí o sì sọ̀ àwọn iwúlò tí àlò náà ni

7.0 Ìwé Ìtọ̀kasi

Babalọ̀lá, A. (1973). *Àkọ̀jọ̀pọ̀ Àlò Ìjàpá*. Ìbàdàn: University Press Limited.

Yemitan, O. et al (1973). *Ojú Òsùpá*. Ìbàdàn: University Press Limited.

Ọ̀pádoun, O. (1994). *Àsàyàn Àlò Onítàn*. Ìbàdàn: Olúseyí Press Ltd.

Àmọ̀ó, A. (2010). *Àkọ̀jọ̀pọ̀ Àlò Àpagbè*. Oşogbo: Mabol Trust publishers.

MÓDÙ KĒTA: ÌTÀN ÀRÒSỌ YORÙBÁ

ÌFÁÀRÀ

Nínú módù kẹta yìí ni a o ti máa ẹ̀ agbẹ̀yẹ̀wò oríṣíí ìtàn kan tí a mò sí ìtàn àròsọ . A ó tu ọ̀ṣudé isàlẹ̀ ikòkò nípa ohun tí ìtàn àròsọ jẹ́ , bẹ̀ẹ̀ ni a ó tún sọ̀rò nípa ididẹ̀lẹ̀ àti idàgbàsókè ìtàn àròsọ Yorùbá. Èyí nikan kò , a ó tún sẹ̀ ipínsísòrì ìtàn àròsọ Yorubá . Lẹ̀yìn èyí ni a ó máa fi ọ̀rò jomitoro ọ̀rò lórí àhunpọ̀ ìtàn, ifiwàwèdá àti ọ̀gbọ̀n isòkan nínú ìtàn àròsọ Yorùbá. Ohun tí ó dájú sáká ni pé lẹ̀yìn àwọn idánilẹ̀kọ̀ọ̀ nípa ìtàn àròsọ Yorùbá , o ó lè ọ̀láyé ní èkúnrẹ̀rẹ̀ gbogbo ohun tí o rò mò ìtàn àròsọ Yorùbá bí ó ti tọ̀ àti bí o ti yẹ̀.

ÌPÍN KÌNNÍ: ÌDIDẸ̀LẸ̀ ÀTI ÌDÀGBÀSÓKÈ ÌTÀN ÀRÒSỌ YORÙBÁ

Àkòónú

- 1.0 Ìfáàrà
- 2.0 Èròngbà
- 3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú
- 4.0 Ìdánilẹ̀kọ̀ọ̀
 - 4.1 Ohun tí ìtàn àròsọ jẹ́
 - 4.2 Ìdidẹ̀lẹ̀ àti Ìdàgbàsókè Ìtàn àròsọ Yorùbá
 - 4.3 Àhunpọ̀ Ìtàn Nínú Ìtàn àròsọ Yorùbá
- 5.0 Ìṣonísókí
- 6.0 Iṣẹ́ Sísẹ̀
- 7.0 Ìwé Ìtókasi

Àkòónú

1.0 Ìfáàrà

A ó bẹ̀rẹ̀ ipín k ìnní yí nípa síṣọ̀ ohun tí ìtàn àròsọ jẹ́ , lẹ̀yìn èyí ni a ó tẹ̀síwájú láti jẹ́ kí o mò nípa ididẹ̀lẹ̀ àti idàgbàsókè ìtàn àròsọ Yorùbá torí pé okùn kò le gùn gùn , kí a má mò orísun rẹ̀.

2.0 Èròngbà àti Àfojúsun

Léyìn idánilékòó ipín k inní yíí , o lè:

- i. Fún itàn àròso Yorùbá ni oríkì
- ii. Se èkúnreréàlàyé nípa ididelè àti idàgbàsókè itàn àròso Yorùbá

3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú

- i. Ṣàlàyé iyàtò tí ó wà nínú àlò àti itàn Yorùbá
- ii. Se àlàyé ohun tí àhunpò itàn jé

4.0 Ìdánilékòó

4.1 Itàn Àròso Yorùbá

O ní láti mò pé itàn tí ònkòwé fi inú rò , tí o wá kọ sílè fún igbádùn , àkàyé, àti idánilékòó àwọn èniyàn àwùjọ ni a mò sí itàn àròso . Ìṣèlè inú itàn àròso lè jé nípa ṣṣ èlè kan tó sojú ònsòtàn tàbí èyí tí a so fún un ṣùgbón ní ọpò igbà ni ònkòwé máa n pá irú itàn bèè láró kí ó tó kọ ó . sílè. Ohun tí èyí tùmò sí ni pé òn kòwé lè se àfíkún tàbí àyókúrò sí itàn náà . Bákán náà itàn àròso lè jé èyí tí ònsòtàn kàn fi inú rò lásán tàbí tí ó se àkíyèsí pé o ti seṣe sèyìn tàbí èyí tí ó n ' seṣe lówólówó tàbí èyí tí ònsòtàn lérò pé ó lè seṣe ní ọjó iwájú .

Oríṣíríṣíí iwé itàn àròso ló wà káàkiri . Àwọn kókó pàtàkì yíí la máa n kíyèsí nínú iwé itàn -àròso.

- (a) Àkólé iwé náà àti èni tó kọ ó.
- (b) Orisun itàn inú iwé náà . Ìyẹn ni bí itàn náà se dáyé àti àdúgbò ṣṣèlè
- (d) Kókó ohun tí itàn náà dá lé lóri
- (e) Àwọn èdà-inú-itàn náà àti ipa ti ènìkòòkan wọn kó láti ibèrè dé ọpin itàn náà.
- (e) Ogbón tí itàn náà kóni.
- (f) Àwọn ewà-èdè tó wà nínú iwé náà tó mú kó dùn
- (g) Àwọn ohun tó dáníláráyá níbè
- (gb) Àwọn àṣà àti ṣe èdà tó jeyọ nínú itàn náà
- (h) Ogbón isòtàn tí ònkòwé (asòtàn) náà lò.

Àwọn itàn-àròso jé àwọn itàn tí a tinúdà tàbí tí a fòkànò . Itàn náà lè jé àpèpè ohun tó n seṣe ní àwùjọ èdà èniyàn . Ònkòwé a máa lo àwọn orúkọ láti hùwà tó bá fẹ gbé lé irú àwọn bèè lówó .

Àwọn orúkọ yìí nàà kì í sàbà jẹ orúkọ ẹni tó hùwà nàà gan -an. Bó bá jẹ pé ònkòwé fẹ́ tú àṣírí iwà ibàjẹ kan, ó lè má lo orúkọ ẹniyàn gidì .

Ìtàn lè jẹ lóri àwọn ìṣẹ̀lẹ̀ inú ilú nílá tàbí ti igbèríko , àwọn oríṣiíríṣií ẹ̀dà -itàn le wà nínú itàn nàà kí ọ̀kan tàbí méjì nínú wọn sì jẹ olú nínú itàn gidì . Ọ̀kan-ò-jòkan ọ̀gbón àti ẹ̀kọ̀ ló má n jẹyọ nínú itàn-àròsọ Yorùbá, irúfẹ́ ọ̀gbón bẹ̀ẹ̀ a sì máa mú kí ẹ̀ni yàn máa sọra ẹ̀ ohun gbogbo, ẹ̀ Yorùbá bọ̀, wọn ní, ọ̀gbón layé gbà.

Òwe, àkànlò-èdè, ifòròdàrà àti àṣorégèè a máa pọ̀ nínú itàn -àròsọ láti mú ẹ̀niyàn ronú sí, ọ̀gòòrò itàn-àròsọ ló máa n fí àwọn àṣà àti iwà ẹ̀dà hàn gbangba . Nígbà tí a bá n ka itàn àròsọ a máa fí àwọn àṣà àti iwà ẹ̀ dá hàn nínú ọ̀kàn wa bóyá irú ohun bẹ̀ẹ̀ lè ti ẹ̀lẹ̀ lójú ayé tàbí àròbájo lásán ni.

4.2 Ìdìdelẹ̀ Ìtàn Àròsọ Yorùbá

Láti ibèrẹ̀ pèpè ní àwọn ẹ̀yà tí a mọ̀ sí Yorùbá t i máa n sọ àwọn itàn fẹ́yí kọ̀gbón lóríṣiíríṣií láti kọ̀ àwọn ọ̀mọ̀ wọn ni ẹ̀kọ̀ iwà torí wọn gbàgbọ̀ pé ilé la tíí kẹ̀sọ̀ ròde àti pé “ọ̀mọ̀ tí a kò kọ̀ ni yóò gbé ilé tí a kọ̀ tà léyìn ọ̀la” . Gbogbo àwọn itàn wònyí tí àwọn baba-nílá Yorùbá fí n kọ̀ àwọn ọ̀mọ̀ ni ẹ̀kọ̀ iwà yìí jẹ alohùn ní ibèrẹ̀ pèpè torí wọn kò mọ̀n -ón-kọ̀ mọ̀-ón kà ni àṣìkò tí a n sọ yìí. Ní igbà tí àwọn òyìnbó alawọ̀ funfun mú ẹ̀kọ̀ ì wé wá ọ̀pọ̀ àwọn tí o ní ẹ̀kọ̀ iwé ni wọn kò ka èdè abíníbí wọn sí torí wọn kà á sí ojú dúdú . Àwọn ọ̀mọ̀léyìn Kristi tó jẹ aji yìnrere ẹ̀ ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ akitiyan láti rí i pé èdè Yorùbá di àkọ̀sílẹ̀ àti igi àlọ̀yè. Torí ẹ̀yí l ó lè mú kí ẹ̀ṣẹ̀ iwàásù wọn ẹ̀ itẹ̀wọ̀gbà. Ẹ̀yí ló sì mú wọn gbiyànjú láti tùmò Bíbẹ̀lì sí èdè Yorùbá .

Ó yẹ kí o mọ̀ akitiyan ọ̀ lókanòjòkan tí àwọn iránsẹ̀ Ọ̀lórùn ajìhìnrere wò nyí ẹ̀ ẹ̀yí tí ó jẹ kí èdè Yorùbá di kíkọ̀ sílẹ̀ ẹ̀yí tí o sì ẹ̀ okùnfá bí itàn àròsọ ẹ̀ di kíkọ̀ sílẹ̀ torí àjẹ̀jì ni itàn àròsọ jẹ ni àwùjọ Yorùbá kí àwọn òyìnbó alawọ̀ funfun tó dé .

- Edward Bowdich ni ó kọ̀kọ̀ ẹ̀ àkọ̀sílẹ̀ èdè Yorùbá ní ọ̀dún 1819.
- Hannah Kilham ẹ̀ àkọ̀jọ̀pọ̀ ẹ̀yọ̀ ọ̀rọ̀ Yorùbá ní ọ̀dún 1828
- Ọ̀dún 1829 ni Hugh Clapperton nàà ẹ̀ àkọ̀jọ̀pọ̀ ọ̀rọ̀ ilẹ̀ Yorùbá
- John Raban gbé iwé mẹ̀ta jáde ní ọ̀dún 1830, 1831 àti 1832 ẹ̀yí tí ó ẹ̀ àkọ̀jọ̀pọ̀ ọ̀rọ̀ ilẹ̀ Yorùbá bakan nàà
- Ọ̀jọ̀ kẹ̀sàn-án ọ̀sù k inní ọ̀dún 1844 ní àlùfàà Sámùẹ̀lì Àjàyí Crowther wàásù fún igbà àkọ̀kọ̀ ní èdè Yorùbá ní Freetown ní Sàró. Ìwé ihìnrere Luku 1:35 tí ó kà bá yìí “ohung ohwoh ti aobih inoh re li amkpe ti omoh Olorung” ní o fí ẹ̀ ẹ̀ṣẹ̀ iwàásù rẹ̀

- Samuel Ajayi Crowther yii kan naa lo tumo Bibeli si ede Yoruba ni odun 1851
- Ipadé ti o waye ni Faji ni ilu Eko niojo kejidinlo gbọn si ikokandinlogbọn oşu kinni ni odun 1875 ni won ti fi enu ko lori onà ti a o maà gbà ko ede Yoruba silè. Abajade ipade yii lo bi onà ti a n gbà ko ede Yoruba silè, bi o tilè jè pé awon ipade kookan tun pada waye, şugbון ipade odun 1875 ti a soro nipa re yii lo se opakutèle fun bi ede Yoruba se di igi aloye .

Idagbasoke Itan Aroso Yoruba

O ye ki o mo pe leyin ti awon aji yinrele elisin Kristi ti rii daju pe ede Yoruba di kiko silè ni akitiyan olokanokan ti bere lati ri i daju pe itan aroso Yoruba di kiko silè. Işe takun-takun ni awon iwe iròyin Yoruba se eyi ti o si ye ki a pe akiesi re si .

- Henry Townsend ni eni akokko ti o da iwe iròyin fun Egbà ati Yoruba silè ni ilu Abeokuta ni odun 1859, itesiwaju yinrele si ni erongba dida iwe iròyin yii silè
- David Hinder tumo iwe John Buyan Pilgrims's progress si ede Yoruba ni odun 1911.
- Iwe meta ti o n soro nipa agbara awamariidi ati ogbon Olorun ti o si tun je itan alo, asayan Bibeli ati ikilo iwa ni Ajisafe gbè jade ni odun (1921) Enia soro, (1921) Tan t'Olorun ati (1923) Iwe igbadun Ayé
- Adeoye Deniga da iwe Iròyin Eko Akete silè ni odun 1922.
- Akitan naa da iwe iròyin Eléti ofe silè ni odun 1923.
- Obasa gbè iwe Iròyin Yoruba jade ni odun 1924
- I.B. Thomas gbè iwe iròyin Akéde Eko jade ni odun 1928.

Igbiyanju akoko lati ko itan aroso Yoruba silè lo waye ni owó Akintan ninu iwe iròyin Eléti ofe ni ojo kerin oşu kejo odun 1926 eyi ti o soro nipa *Bamwo omọ orukan* eyi ti o dojuko oniruuru isoro ati idamú şugbון nitóri ipamora ati iwa akin re , o pada di aya oba . Leyin ti Akintan ti gbè itan aroso yii jade ni igba merindinlogbון ninu iwe iròyin re lo wa si idanud uró ni oşu kesan-an odun 1927. Bi o tilè jè pé itan aroso *Bamwo omọ orukan* lo je igbiyanju akokko lati ko itan aroso akokko silè, sibè ki se itan aroso akokko tori pé leyin ti o ti wa si idaniduro ninu iwe iròyin, ko si akosile kankan pé a gbè itan Bamwo jade gegé bi odidi iwe itan aroso. Fun idi eyi , ki se iwe itan aroso akokko, atona lo je fun itan aroso akokko ledè Yoruba.

Oludasilè iwe iròyin Akéde Eko I.B Thomas lo bere si ni gbè itan *Emi Segilola Eleyinju Ege Elégbèrin oko Layé* jade ninu iwe iròyin re lati July 4 1929 si March 8, 1930. Leyin ti itan aroso yii wa si idanuduro ninu iwe iròyin ni awon eniyan be e pé ki o so o di odidi iwe.

Ní idáhùn sí ibèèrè àwọn ènìyàn I .B. Thomas gbé itàn àròsọ Èmi Sègilolá Èlèyinjú Egé Èlégbèrún Oko Láyé jáde ni oḍún 1930. Ohun sì ni iwé itàn àròsọ àkókó ní èdè Yorùbá.

4.3 Àhunpọ itàn Nínú Itàn Àròsọ Yorùbá

Àhunpọ itàn ẹ pàtàkì nínú iwé itàn àròsọ Yorùbá torí ònà tí ònkòwé kan bá gbà láti hun itàn rẹ pọ ni yóò sọ bí irúfẹ iwé itàn àròsọ bẹẹ yóò jẹ ì tẹwọgbà tàbí bẹẹ kọ . Ó yẹ kí o mọ pé ètò isẹlẹ inú iwé itàn àròsọ gégé bí ònkòwé ẹ tò ó tàbí ibèrẹ dé òpin ní a mọ sí àhunpọ itàn. Àhunpọ itàn nínú itàn àròsọ kò gbòḍò lójú pọ rára, ohun tí èyí tùmọ sí ni pé isewékú gbòḍò wá , isẹlẹ gbòḍò máa so pọ mọ ara wọn lónà tó yanjú , tí àgbóyẹ yóò sì fi wà . Àhunpọ itàn inú itàn àròsọ lè bá àrògún ojú ayé mu , èyí sì lè má rí bẹẹ . Bí ònkòwé kan bá ẹ hun itàn rẹ pọ ní òpọ igbà ni ó máa n sọ irú ihà tí ònkòwé kọ sí ohun tí itàn àròsọ rẹ dále .

Ònà mэта ni a lè pín àhunpọ itàn inú iwé itàn àròsọ sí . Èyí ni : ibèrẹ, àárín àti iparí . Ní ibèrẹ àhunpọ itàn ni ònkòwé tí máa n pàjùbà nípa àwọn onírúurú isẹlẹ tí kò ní se aláiwáyé nínú itàn náà. Nígbà tí àhunpọ itàn bá n de àárín ni orí sīrīsīi ni ikolura àti èdè -àiyedè yóò máa wáyé láarin àwọn edá itàn. Oténté àhunpọ itàn àròsọ ni yóò ti máa sáré tete lọ sí òpin. Iparí àhunpọ itàn àròsọ ni ònkòwé yóò ti wá ojútùú sí gbogbo èdè-àiyedè tàbí aawọ tí o ti selẹ nínú àhunpọ itàn àròsọ yòowù tí kò bá wá ojútùú sí gbogbo ikolura tó wáyé nínú àhunpọ itàn lópin itàn kò kógojá gégé bí ònsòtàn

Fọnrán Àhunpọ Itàn

Kí àhunpọ itàn àwọn ònkòwé itàn àròsọ lè ẹ itẹwọgbà onírúurú fọnrán ni wọn máa n sàmúlò nínú àhunpọ itàn wọn . Bí ònkòwé itàn àròsọ kan bá kùnà láti sàmúlò àwọn fọnrán yí , itàn rẹ yóò kan ẹ sákálá lásán ni , kò sì ní jẹ itẹwọgbà lówùjọ . Lónà àti dènà èyí , àwọn fọnrán tí ònkòwé máa n lò láti jẹ kí àhunpọ itàn wọn dùn ni ijónilójú , àwadà àti ikóniláyàsókè .

Ijónilójú: Ogbón tí ònkòwé tàbí ònsòtàn itàn àrò sọ máa n dá láti jẹ kí irètí àwọn ònkòwé rẹ yorí sí ibi tí wọn kò lérò ní igbèyìn ni a mọ sí ijónilójú .

Àwadà: Ní igbà tí itàn àròsọ kan bá jẹ ládojúdé ònkòwé máa n dógbón fifi àwọn isẹlẹ apanilérin - ín sí àárín àwọn àhunpọ itàn rẹ kí ó má ba à sù àwọn ònkòwé láti kà.

Ìkóláyàsókè: Ogbón tí ònkòwé dà láti gbé ifé àwọn ònkàwé rẹ ro lónà àti nífèé láti mọ àbájáde òrò kan tàbí isèlè kan ni a mọ sí ikóláyà sókè .

Ní igbà tí ònkòwé bá sàmúlò àwọn fọnrán tí a dárúkọ ni òkè yíi dárádára , ohun tí ó dá jù ni pé òpò èniyàn ni yóò ni ifé àtika irúfẹ itàn àròsọ bẹẹ

5.0 Ìsọnísóki

Nínú ipín kinní, módù kẹta, ni a ti ẹ̀ ẹ̀gbéyèwò itàn àròsọ Yorùbá gégé bí ọkan lára itàn tí ònsòtàn fi inú rò , tí o sì kọ sílẹ̀ fún igbádùn , àkàyé àti idánilékòó èniyàn àwùjọ . A tún jẹ kí o mọ pé láti ibèrè pèpè ẹ̀ ayé àwọn ẹ̀yà Yorùbá ni wọn ti máa n sọ itàn bẹ̀yíkógbón lóríṣíríṣíí láti kọ àwọn ọmọ wọn ni ẹ̀kọ̀ iwà . Àwọn ọ̀yìnbo aláwọ̀ funfun tí ó jẹ̀ ajìhìnre ọ̀mọ̀lẹ̀yìn Krístì ló mú ẹ̀kọ̀ iwé wá ẹ̀yí tí o sì fààyè gbà mọ̀ -ón-kọ̀ mọ̀-ón-kà. Ìmọ̀ ẹ̀kọ̀ yíi ló ẹ̀ ẹ̀ okùnfa tí itàn àròsọ fi di ohun tí a n kọ̀ sílẹ̀.

Ní iparí ipín kinní yíi a ti kọ̀ pé :

- Itàn àròsọ jẹ̀ itàn tí ònkòwé fi inú rò , tí ó sì kọ̀ sílẹ̀ fún igbádùn , àkàyé àti idánilékòó àwọn èniyàn àwùjọ
- Itàn àròsọ lè jẹ̀ ẹ̀yí tí ó sojú ònsòtàn, ẹ̀yí tí a sọ̀ fún un tàbí tí ó finú rò .
- Oríṣíríṣíí itàn bẹ̀yíkógbón ní à wọn ẹ̀yà Yorùbá fi máa n kọ̀ àwọn ọ̀mọ̀ wọn láti ibèrè pèpè .
- Àwọn ajíyìnre ọ̀mọ̀lẹ̀yìn Krístì tó mú ẹ̀kọ̀ iwé wá ló ẹ̀ ẹ̀ okùnfa bí itàn àròsọ Yorùbá ẹ̀ di kíko sílẹ̀
- Itàn Èmi Bámwò ọ̀mọ̀ Orùkan tí Akintàn gbé jáde nínú iwé iròyìn Elétí Ọ̀fẹ̀ ní 1926 ló jẹ̀ igbiyànjú àkókó láti kọ̀ itàn àròsọ Yorùbá sílẹ̀
- Itàn Èmi Sẹ̀gilólá Ẹ̀lẹ̀yinjú Ẹ̀gẹ̀ Ẹ̀lẹ̀gbẹ̀rún Ọ̀kọ̀ Láyé tí I .B. Thomas gbé jáde ní 1930 ni iwé itàn àròsọ àkókó ní èdè Yorùbá.
- Itàn àròsọ gégé bí ònkòwé ẹ̀ tó ó láti ibèrè dé ọ̀pin ní a mọ̀ sí àhunpò itàn .
- Àhunpò itàn nínú itàn àròsọ kò gbọ̀dò lójú pò rárá, ohun tí ẹ̀yí tùmọ̀ sí ni pé isewékú gbọ̀dò wá, isèlẹ̀ gbọ̀dò máa so pò mọ̀ ara wọn lónà tó yanjú, tí àgbóyẹ̀ yóò sì fi wà .

6.0 Işé Şişe

i. Jíròrò lóri ididelẹ̀ àti idàgbàsókè itàn àròsọ Yorùbá

iiŞàlàyé ohun tí àhunpò itàn jẹ̀

iii. Àwọn ọ̀nà wo ni àhunpò itàn lè pín sí ?

iv. Kí ni èrò rẹ nípa òténté

v. Jíròrò lórí àwọn fṣnran tí ònkòtàn máa n ló lónà àti mú kí itàn rẹ ṣe itẹwógbà.

vi. Ka itàn kékeré isalẹ yíí kí o sì ṣe àfayọ àwọn kókó èkọ tó jẹyọ nínú rẹ .

vii Wá àwọn iwé itàn-àròṣọ kéékèkèkéé láti kà.

Òkánjúwà ní í dolè

Olúrínú àti Abólóúnjẹkú jọ n ṣe ọrẹ nígbà kan . Ọrẹ wọn kí í tanná kí wọn tó jọ jeun . Ọrẹ ni wọn ṣe di àkókò tí iyàn mú ní ilú , ti gbogbo nṅkan di ‘Olómú dómú iyá rẹ gbé . Olúrínú ṣe àwárí oko olóko kan níbi tó ti n rí iṣu méjì méjì wà lójoojú mó . Yòò gbé iṣu náà sínú àpò ajílẹ . Bó bá di òru-òun àti iyàwó rẹ a gún iyán fẹlifẹlẹ jẹ . Abólóúnjẹkú kò rí ọnà gbé e gbà mó . Bó bá lọ sí ilé ọrẹ rẹ , tó jókòò di iròlẹ , wọn yòò kàn jọ máa tàkúròṣọ ni . Kò kúkú sí tátà lójú yányàn . Sùgbón ó n ṣàkiyèsí pé Olúrínú kò rù hangogo bíi tòun . Ó takú lálẹ ọjó kan láti mó ibi tí eyín egúngún tó n jobi wà . Ó tó àkókò kó lọ, itàn ayé nà -mí-n-nalẹ ló mú ba ẹnu . Iyàwó Olúrínú seṣu jinná , óku bí yòò ṣe gún un . Ó wà fi ọgbón pe ọkọ rẹ , ‘Iyá kòtùlọ tilẹ rán mi síi yín , baálé wa’ . Olúrínú bó sí èyinkùlẹ, wọn fi odó lọ iyán bí ẹni lọ ata . Nígbà tí Abólóúnjẹkú kò gbúròó ọrẹ rẹ fún iséjú diẹ , ó yojú sí agbàlá . Ọrò tí a ní baba ó máa gbọ , àṣe baba ni yòò parí è . Wọn sá jọ réyìn oúnjẹ alé ọjó náà ni . Nígbà tó di ojoojúmọ tí ọrẹ n wá , tó n dẹbìtì àyà sílẹ olóúnjẹ , Olúrínú sọ àṣírí ibi tó ti n rọwọ mú rẹnu fún un . Olúrínú mú ọrẹ yíí lọ sí ibi tí àṣírí tí n b ọ . Kò pé tí wọn ti ibẹ dé ni jagunlabí tún gbé agbọ n lé iyàwó rẹ lórí , ó doko olóko . Kò tii wa agbón iṣu kan tán ni ọwọ olóko tè é . Wá wo èsin tọkọtaya lójúde ọba .

7.0 Ìwé itókasi

Ìṣòlá, A. (1998). *The Modern Yorùbá Novel (An analysis of the writer's art)* Ibadan: Heinemann Education Books (Nigeria) Plc.

Ògúnsínà, J.A (2976). *The Development of the Yorùbá Novel M. Phil Dissertation*, University of Ibadan, Ibadan

Ògúnsínà, B. (2006). *Sociology of the Yorùbá Novel: An Introduction*. Ilorin Integrity Publication.

ÌPÍN KEJÌ: ÌPÍNSÍSÒRÍ ÌTÀN ÀRÒSỌ YORÙBÁ

Àkòónú

- 1.0 Ìfáàrà
- 2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn
- 3.0 Ìbéèrè Ìṣaájú
- 4.0 Ìdánilékòó
- 4.1 Ìpínsísòrí Ìtàn àròsọ Yorùbá
- 4.2 Ìtàn Àròsọ Mériírí/Onílàná Fágúnwà
- 4.3 Ìtàn Àròsọ Abáyému/Òde Òní
- 5.0 Ìṣonísókí
- 6.0 Ìṣé Sísé
- 7.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ìfáàrà

Ìpín kejì yí ni a ó bèrè nípa síṣe ìpínsísòrí ìtàn àròsọ Yorùbá . Àwọn ìsòrí wònyí ni a ó pín wéléwélé, tí a ó sì ṣàlàyé rẹ ní èkúnreré . Kò sí àní àní pé o lè pín ìtàn àròsọ Yorùbá sí àwọn ìsòrí tí ó yẹ lẹyìn tí o bá ti ka ìpín kejì yí tán .

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

Lẹyìn ìdánilékòó yí , o lè

- i. Pín ìtàn àròsọ yorùbá sí ọ̀nà tí ó yẹ
- ii. Ṣàlàyé ni òrínkíniwín lórí oríṣííríṣíí ọ̀nà tí a pín ìtàn àròsọ Yorùbá sí .

3.0 Ìbéèrè Ìṣaájú

- i. Ṣe ìpínsísòrí fún ìtàn àròsọ Yorùbá
- ii. Jíròrò lórí ìtàn àròsọ mériírí

4.0 Ìdánilékòó

4.1 Ìpínsísòrí Ìtàn Àròsọ Yorùbá

Ìwé ìtàn àròsọ Yorùbá lólòkan-òjòkan ló wa lórí igbá tí àwọn ònkòwé tí kọ. Ó yẹ kí o mò pé ònà méjì ggbòrò ní a lè pín iwé ìtàn àròsọ Yorùbá sí. Àkókó ni iwé ìtàn àròsọ mériírí èyí tí a tún mò sí ìtàn àròsọ onílàna Fágúnwà. Èkejì ni ìtàn àròsọ abáyemú tàbí ìtàn àròsọ òde òní. Ní báyii a ó máa şàlàyè àwọn isòrí ìtàn àròsọ yi ni síşè -n-tèlé.

4.2 Ìtàn Àròsọ Mériírí

Ìtàn àròsọ nínú èyí ti àjòşepò ti máa n wáyé láàrin , eranko, eye, iwin, igi àti èdá èniyàn ni a mò sí ìtàn àròsọ mériírí. Ìtàn àròsọ mériírí yi kan náà ni atún máa n pé ní ìtàn àròsọ onílàna Fágúnwà torí Fágúnwà ni ònkòwé àkókó tí ó kọ iwé ìtàn àròsọ mériírí ni o jé kí a máa fi oufko Fágúnwà pé irúfè isòtàn bèè . Ìwé ìtàn àròsọ márùn-ún ni Fágúnwà kọ tí ó jé mér írí. Àwọn iwé ìtàn àròsọ náà ni: *Ògbójú Ode Ninú Igbó Irúnmolè, Igbó Olódumarè, Ìrèké Oníbùdó, Ìrìnkèrindò Ninú Igbó Elégbèje* àti *Àdìitú Olódumarè*. Bí ó tilè jé pé àwọn kan rò pé òka nún ni kánún ní àwọn iwé ìtàn àròsọ Fágúnwà máraárún, èyí kò rí bèè tórí iwé kòòkan ló ni olú èdá ìtàn tirè., bèè ni olú èdá ìtàn kòòkan ni o lo sí irínàjò àk o tirè. Èyí nikan kó àwọn isòròngbèsi , òrò ifè, oúnje, aşo wíwò àti onírúurú aşà Yo rùbá tó wáyé n şàfihàn àwùjọ Yorùbá ni . Kii şe Fágúnwà nikan ni o kọ gbogbo àwọn iwé ìtàn àròsọ mériírí , àwọn ònkòwé miiran tí o gùn lé irúfè isowókòwé Fágúnwà ni Ògúndélé tí o kọ *Èjìgbèdè Lónà Ísálú-Òrun* àti *Ibú Olókun, Omoyájowó* tí ó kọ *Ìtàn Odeńiyà* àti *Ìtàn Adégbesan* , Ođúnjọ tí ó kọ *Kúyè* àti *Omo Òkú Òrun* , Jèbòdà tí o kọ *Olówolaiyémò*, Fátànmí tí ó kọ *Kórimálè nínú Igbó Adimúlà* àti àwọn miiran.

Ó yẹ kí o mò pé àwọn iwé ìtàn àròsọ mériírí tí a n sòrò nípa wọn yi ni àwọn àbùdá pàtàkì tí a fi n dá wọn mò . Lákòókó inú omi , ihò ilè , aginjù, ojù òrun àti orí òkè ni ó sàbà máa n jé ibùdó ìtàn àròsọ mériírí kò sí idíwó kankan fún ònkòwé iwé ìtàn àròsọ mér írí, èyí ni o şe rorùn fún àwọn èdá ìtàn àròsọ yi láti lo sí ibi tí ó wù wọn láisi idíwó kankan, iránlówó òjiji tí àwọn èdá ìtàn máa n rí gbà láti òdò aláaye tàbí òkú ní igbà isòro tún jé àbùdá miiran fún ìtàn àrò sọ mériírí.

4.3 Ìtàn Àròsọ Abáyemu

Àwọn ìtàn àròsọ tí ó máa n dále àwọn isèlè tí ó máa n wáyé láàrin àwùjọ èniyàn ni a mò sí ìtàn àròsọ abáyemu tàbí ìtàn àròsọ òde-òní. Ònà méta ggbòrò ní a lè pín ìtàn àròsọ abáyemu sí , èkínní ni ìtàn àròsọ ajemó ìtàn gidi, èkejì ni ìtàn àròsọ ajemáwùjọ , ní igbà tí iketa jé ìtàn àròsọ ajemó òràn didá.

4.4 Ìtàn Àròsọ Ajẹmọ Ìtàn gidi

Ó yé kí o mò pé ìtàn àròsọ ajẹmọ ìtàn gidi máa n sọ rọ lórí isẹlẹ tí ó ti wáyé séyìn láwùjọ , èyí tí ònkòwé lè ẹ ẹ àfikún tàbí àyọkúrò pẹ lú oḡbón àtinúdá tirẹ . Àwọn ònkòwé iwé ìtàn àròsọ ajẹmọ ìtàn gidi kò fi bẹẹ wópò torí àwọn ò nkòwé ni isòrí yíi jẹ àwọn tí ó ní irírí púpò nípa àwùjọ wọn, tí wọn si súnmo àwọn àgbà . Sẹ Yorùbá bọ wọn ni “bí oḡmò kò bá ìtàn , yòò bá àróbá, àti pé àróbá ni baba ìtàn” . Àìlè mú ìtàn sọ bí ònkòwé ti fẹ ni kò jẹ kí àwọn ònkòwé ìtàn àròsọ ajẹmọ ìtàn gidi pọ rára. Èta hóró ní àwọn ònkòwé tí ó wà ni isòrí yíi . Isaac Délaní ni ó kọ iwé ìtàn àròsọ ajẹmọ ìtàn gidi méjì : *Lójó ojoun* àti *Ayé daiyé Òyìnbó*. Nígbà tí Adébáyò Fálétí kọ *Oḡmò Olókùn Èsin*. Ní ìgbà tí ìtàn àròsọ *Lójó ojoun* n sòrò nípa àwọn isẹlẹ ọlọkanòjòkan tó wáyé ni ibèrè pèpè ayé àwọn èyà Yorùbá , *Ayé daiyé Òyìnbó* ní tirẹ n tókasi àwọn àyípadà tí àwọn òyìnbó aláwò funfun mú wọ àwùjọ Yorùbá , èyí tí ó mú àyípadà bá ìgbésí ayé wọ n. Ìjijagbara àwọn ará òkè ògùn kúrò lábé isinrú Òtu ni Adébáyò Fálétí sòrò nípa rẹ nínú ì wé ìtàn àròsọ *Oḡmò Olókùn Èsin*.

4.5 Ìtàn àròsọ Ajẹmawùjọ

Ó dára kí o mò pé àwọn isẹlẹ àwùjọ tí ó dá lórí èsìn , òsèlú àti àṣà ni a mò sí ìtàn àròsọ ajẹmawùjọ . Òḡòḡòrò ni àwọn iwé ìtàn àròsọ ajẹmawùjọ tí ó wà lórí ìgbà . Lára àwọn iwé ìtàn àròsọ ajẹmawùjọ tí ó n sòrò nípa èsìn ni a ti ri *Oloun Lúgọ* tí Dèbò Awé kọ , *Kékeré Èkùn* àti *Àyànmó* tí Olábimtán kọ àti *Jé N Lògbà Tèmi* èyí tí Ládélé kọ . *Sàngbá Fọ* ti Akínlàdé kọ , *Òtẹ Nibò* láti ọwó Olú Owólabí, *Bàbá Rere* àti *Orilawẹ Àdìgún* tí Olábimtán kọ ni wọn jẹ àpèrè ìtàn àròsọ ajẹmọ òsèlú . Àwọn iwé ìtàn àròsọ ajẹmọ àwùjọ tí ó n sòrò nípa àṣà Yorùbá ni *Gbòbaníyí* láti ọwó Yémitán , *Ó sojú mi* tí Yínká Adébàjé kọ , *Áarọ Olómoge* tí Oládèjọ Òkédìjì kọ àti *Ìtàn Èmi Sègilọlá Eléyinjú Egé Elégbèrún Oko Láyé* ti I.B. Thomas kọ. Òḡòḡòrò ni àwọn ònkòwé iwé ìtàn àròsọ Yorùbá tí wọn n kọ ìtàn àròsọ ajẹmawùjọ torí ààyè gbà wọ n láti kọ ìtàn wọn bí wọn ẹ fẹ pèlú iròrùn . Bóyá ìtàn àròsọ ajẹmọ à wùjọ jẹ èyí tí ó n sòrò nípa èsìn , òsèlú, tàbí àṣà, ìgbó kan náà ni ọḡ gbogbo wọn jọ n ẹ , ohun tí èyí tùmò sí ni pé ọrò nípa ìgbáyégbádùn àti idàgbàsókè àwùjọ ni ó jẹ gbogbo àwọn ònkòwé iwé ìtàn àròsọ wònyí lógún .

4.6 Ìwé Ìtàn Àròsọ Ajẹmọ Ọràn Dídá

Oríṣíríṣíí ọnà tí àwọn ọdaràn máa n gbà ẹ ẹ ibi wọn láwùjọ àti àwọn ọnà àbáyọ kúrò lówó àwọn ọdaràn wònyí ni àwọn iwé ìtàn àròsọ ajẹmọ ọràn dídá máa n tẹnumọ . Ọnà méjì ni àwọn iwé ìtàn àròsọ ajẹmọ ọràn dídá pín sí . Èkínní ni ìtàn àròsọ ajẹmọ ọràn dídá ọtẹlẹmúyẹ

nígbà tí ikeji jé itàn àròsò ajẹmọ ọràn dídá amárabùmás ọ. Kólá Akínládé ní ònkòwé tí ó yan kíkọ itàn àròsò ajẹmọ ọràn dídá ọ̀ tẹlẹmúyẹ láàyò nígbà tí ònkòwé Ọládẹjọ Ọkédijí gbajúmọ ní kíkọ itàn àròsò ajẹmọ ọràn dídá amárabùmásọ . Ní ịgbà tí àwọn akòsẹmọsẹ olùwádií máa n tan imólẹ sí àwọn ọràn tí wọn bá dá nínú ẹ̀ wé itàn àròsò ajẹmọ ọràn dídá ọ̀tẹlẹmúyẹ Ọlópáá tí o ti fẹ̀ yinti lẹnu ịsẹ ọlópáá ni ó n ẹ ẹ takuntakun pẹlú àwọn ipátá láti kojú àwọn ọdaràn tí àwọn ọlópáá kùnà láti kápá . Àpeere àwọn iwé itàn àròsò ajẹmọ ọràn dídá ọ̀tẹlẹmúyẹ ni : Owó Èjé , Asenibánidárò , àsírí Amòòkúnjalè T ú, Báyo Ajómogbé àti Ta ló pa Ọmọba., nígbà tí Àjà ló lerù , Àgbàlagbà Akàn àti Kárin ká pọ̀ jé àpeere iwé itàn àròsò ajẹmọ ọràn dídá amárabùmásọ .

5.0 Ìsọ̀nísókí

Ní ipín keji yí a ti kọ̀ pé

- Ọ̀nà méjì gbòòrò ni a lè pín iwé itàn àròsò yorùbá sí : Mériírí àti Abáyémú
- Itàn àròsò mériírí náà ni Onílàná Fágúnwà
- Itàn àròsò abáyému ni a tún mò sí itàn àròsò ọ̀de ọ̀nì
- Fágúnwà ni ònkòwé àkókó tí ó kọ̀ iwé itàn àròsò mériírí
- Àwọn ònkòwé míràn tó gùnlẹ̀ isowókòwé Fágúnwà ni : Ọ̀gúndélé, Ọ̀móyájowó, Jẹ̀boda àti Ọ̀dúnjọ
- Àbùdá pàtàkì tí itàn àròsò mériírí ní ni ibùdó itàn mériírí àti iranlówó ọ̀jiji
- Itàn àròsò ajẹmọ̀ àwùjọ̀ lè sọ̀rọ̀ nípa ẹ̀sìn, ọ̀sẹ̀lú tàbí àṣà
- Iwé itàn àròsò ajẹmọ̀ ọràn dídá pín sí ọ̀nà méjì : Ọ̀tẹlẹmúyẹ̀ àti amárabùmásọ̀

6.0 Ịsẹ̀ Síṣe

- i. Ẹ̀ ipín sí sọ̀rọ̀ tó gbòòrò fún itàn àròsò Yorùbá
- ii. Àwọn àbùdá wo ni itàn àròsò mériírí ní?
- iii. Kí ni àwọn iwé itàn ajẹmáwùjọ̀ máa n sọ̀rọ̀ nípa rẹ̀ ?
- iv. Pààlà láàrin itàn àròsò ajẹmọ̀ ọràn dídá amárabùmásọ̀ àti ọ̀tẹlẹmúyẹ̀

7.0 Iwé Itókasi

Ìṣọ̀lá, A. (1998). *The Modern Yorùbá Novel (An analyses of the writers art)* Ibadan: Heineman Educational Books (Nigeria) Plc.

Ogunsina, J.A (1976). *The Development of the Yorùbá Novel*. M.Phil Disertation, University of Ibadan, Ibadan.

Ọ̀gunsina, B. (2006). *Sociology of the Yorùbá Novel: An introduction*. Ilorin: Integrity publication.

ÌPÍN KĘTA: ÌFÌWÀWÈDÁ NÍNÚ ÌTÀN ÀRÒSỌ YORÙBÁ

Àkòónú

- 1.0 Ífààrà
- 2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn
- 3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú
- 4.0 Ìdánilékòó
- 4.1 Ohun ti ifiwawèdá jé
- 4.2 Oríṣííríṣíí èdá Ìtàn
- 4.3 Àgbékalè Èdá Ìtàn
- 5.0 Ìṣonísókí
- 6.0 Iṣé Sísé
- 7.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ífààrà

Nínú ipín kęta lábẹ̀ módù kęta, ohun tí ijíròrò yòò máa wáyé tí a ó sì máa kékòó nípa rẹ̀ ní ifiwawèdá nínú itàn àròsọ Yorùbá . A ó sọrò nípa ohun tí ifiwawèdá jé, àwọn oríṣííríṣíí èdá itàn tí a lè bá pàdé nínú itàn àròsọ Yorùbá àti àwọn onírúurú ọ̀nà tí ònkòwé lè gbà gbé àwọn èdá itàn inú itàn àròsọ rẹ̀ kalẹ̀.

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

Léyìn idánilékòó ipín kę ta yíí, ó lè:

- i. Ṣàlàyé ohun tí ifiwawèdá jé nínú itàn àròsọ Yorùbá
- ii. Pín àwọn èdá itàn inú itàn àròsọ Yorùbá sí ìsọrí tí o yẹ
- iii. Ṣe àgbéyèwò àwọn ọ̀nà tí ònsòtàn iwé itàn àròsọ lè gbà ṣe àgbékalè àwọn èdá itàn rẹ̀

3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú

- i. Sọ ohun tí o mò nípa ifiwawèdá
- ii. Jíròrò nípa ọ̀nà tí ònkòwé itàn àròsọ kan tí o kà gbà fi iwà wọ̀ àwọn èdá itàn rẹ̀

4.0 Ìdánilékòó

4.1 Ohun ti ifiwawèdá jé

Ó yẹ kí o mò pé àwọn ètè àti oḡbón lóríṣííríṣíí tí ònḡkòtàn máa n dá láti fún àwọn èdá i òtàn inú ìtàn rẹ ní àwòmò èdá èniyàn lárúḡḡ ni a mò sí ifiwàwèdá . Nínú ìtàn àròṣo Yorùbá àwọn èdá ìtàn ni ònḡkòwé máa n lò láti pàsamò ohun tí ó ní lókàn sí àwọn èniyàn àwùḡ . Amò ni àwọn èdá ìtàn jẹ nínú ìtàn àròṣo Yorùbá ní ì ḡbà tí ònḡkòtàn jẹ amòkòkò . Fún ì dí èyí ohun tí o bá wu amòkòkò ònḡkòtàn nínú iwé ìtàn àròṣo Yorùbá ni ó máa n fi àwọn èdá ìtàn rẹ tí wòn jẹ amò mọ. Gbogbo àbùdá èniyàn ni ònḡkòtàn lè ḡbé wọ èdá ìtàn tó bá yàn láàyò , bẹ̀ẹ̀ ni ó lágbara láti ṣe àfihàn irònú èdá ìtàn àti ìḡbésí ayé rẹ .

4.2 Oríṣííríṣíí èdá Ìtàn

Òkanòḡḡkan ni àwọn èdá èniyàn tó wà ni àwùḡ . Irúfẹ̀ isẹ̀ tí ònḡkòtàn bá fẹ̀ rán sí àwùḡ ni yóò ṣo irúfẹ̀ èdá ìtàn tí yóò ṣàmúlò láti báa a jẹ̀ isẹ̀ náà . Àwọn èdá ìtàn oríṣíí méjì ni a lè bá pàdé nínú ìtàn àròṣo Yorùbá . Èdá ìtàn àkókó tí a lè bá pàdé ni Olú èdá ìtàn níḡbà tí èdá ìtàn kejì jẹ̀ amúḡbáléḡbẹ̀è Olú èdá Ìtàn . Ìyàtò tó ḡbòrò ló wà láàrin irúfẹ̀ àwọn èdá ìtàn méjèèjì tí a dárúko . Ní báyii, a ó ṣòrò nípa oríṣíí èdá ìtàn méjèèjì .

4.3 Olú Èdá Ìtàn

Èdá Ìtàn tí isẹ̀lẹ̀ inú ìtàn àròṣo dále lóri láti ibèrè tí tí dé òpin ni a mò sí Olú -Èdá Ìtàn. Olú Èdá ìtàn ṣe pàtáki nínú ìtàn àròṣo Yorùbá, nítorí pé bí owó orí ṣe jẹ̀ dandan , bẹ̀ẹ̀ ni, ópon dandan láti ní olú èdá ìtàn nínú ìtàn àròṣo Yorùbá . Bí olú èdá ìtàn ṣe jẹ̀ dandan tò nínú ìtàn àròṣo , àìḡbòḡ má ṣe ni fun ònḡkòwé láti sèdá àwọn èdá ìtàn miiran tí yóò kópa pèlú olú è dá ìtàn nínú ìtàn àròṣo Yorùbá.

4.4 Amúḡbáléḡbẹ̀è Èdá Ìtàn

Àwọn amúḡbáléḡbẹ̀è èdá ìtàn ni àwọn èdá ìtàn tó darapò mọ̀ olú èdá ìtàn láti jẹ̀ ki irinà jò ìtàn àròṣo kóḡḡ. Ònḡkòtàn lè sèdá àwọn amúḡbáléḡbẹ̀è yii láti ko wàhàlà àti idààmú bá Olú èdá ìtàn, o sì lágbara láti ḡbé àwọn amúḡbálé ḡbẹ̀è èdá ìtàn yii kalè ḡḡḡ bí ọ̀nà àbáyọ̀ sí is ̀òro tí olú èdá ìtàn n kójú . Ònḡkòtàn ni ó máa n yan isẹ̀ ti èdá ìtàn kòḡḡkan yóò ṣe tàbí isẹ̀ tí yóò jẹ̀ nínú ìtàn àròṣo, ki bá a jẹ̀ olú èdá ìtàn tàbí amúḡbáléḡbẹ̀è olú èdá ìtàn .

4.5 Àgbékalè èdà Itàn

Oríṣíríṣíi ọ̀nà ni ọ̀nsòtàn lè gbà láti gbé àwọn èdà itàn rẹ̀ kalè . Ọ̀nà yòówù tí ó bá yàn jẹ̀ èyí tí ó gbàgbò pé ó dara jùlò láti jẹ̀ iṣẹ̀ tí ó fẹ̀ rán sí àwùjò . Ísesí, ìrísí, ihùwásí àti orúkọ ni ọ̀nkòtàn lè lò láti ṣe àgbékalè àwọn èdà itàn rẹ̀ .

4.6 Ísesí – ó jẹ̀ iwà kan tí o ti di bárákú fún èdà itàn kan , sùgbón tí ó lè má ni pa kankan lórí èdà itàn míràn . Bí àpẹ̀rẹ̀ ijá olú tí ó jẹ̀ alábaàgbélé Àlàbí ní ilú Èkó jẹ̀ aláriwo èdà . Bákan náà ni Tàfá ìgìrìpà tí o jẹ̀ ọ̀mọ̀ iṣẹ̀ fún Lápádé nínú itàn àròṣọ̀ àjà ló lẹ̀rù fẹ̀ràn láti máa kí ara rẹ̀ ni gbogbo ìgbà láti fi irú èdà tí ó jẹ̀ hàn. Àpẹ̀rẹ̀ isàlẹ̀ yìi jẹ̀ ọ̀kan lára bí Tàfá ṣe máa ní ki ara rẹ̀ :

Èmi Tàfá ìgìrìpà ọ̀mọ̀ Láwálé

Èmi Àjàó Àró fúnrà mi , abojúbọ̀mọ̀lẹ̀rù

Èmi abekún-pọ̀mọ̀ lẹ̀kún

Abèrín-in pọ̀mọ̀ lẹ̀kún

Olójú-bá-mi-dẹ̀rù bọ̀mọ̀-ò-mi

Èní bá kò mi ko túláàsì

Èni mo kò pàdé àgbákò

(Àjà ló lẹ̀rù o.i 56)

Ísesí Tàfá ìgìrìpà àti bí o ṣe ní ki ara rẹ̀ yìi ṣàfihàn rẹ̀ gégé bí ọ̀daràn pónbélé , tí ó kún fún iṣẹ̀ ibi àti ijàmbá .

4.7 Írísí: ìgbàgbò àwọn Yorùbá ni pé “bí a ṣe rìn , là á koni àti pé “ìrínisí ni iṣẹ̀ eni lójò” . Ọ̀nkòtàn lè lò àbùdá isèdá èdà itàn , aṣọ̀ tàbí imúra rẹ̀ láti fi ìrísí rẹ̀ hàn. Bákan náà ni ọ̀nkòtàn lè lo èyà ara èdà itàn nípa àpẹ̀júwe láti fi ìrísí èdà itàn hàn . Nínú iwé itàn àròṣọ̀ *Sègilolá Èlẹ̀yinjú Egé Èlẹ̀gbèrún Oko Láyé*, Sègilolá lò fi ìrísí ara rẹ̀ hàn .

Èmi jẹ̀ ọ̀kan lára àwọn ọ̀mọ̀binrin ayé tí Èlédàá fi ẹ̀wà ara ṣe ló sòó,

tí kò ní ṣe diẹ̀. Ènìyàn pupa fòò”lèmi ní ṣe. Ẹ̀wà ara mi kunna, ó

sì wé pẹ̀lú. Ara mi rí múlómúló bíi ìrọ̀rí ọ̀lọ̀wùú-ẹ̀gùngun. Mo

sígbónlẹ̀ láti òkè ara mi dé ilẹ̀.Èmi kò sanra jù lẹ̀nìyàn , bè̀ni èmi

kò sì gbẹ̀ra kojá ààlà(Thomas 2009:4)

Kò sí àní àní pé àpèjúwe tí Sègilolá se nípa ara rẹ̀ nínú ày ọ̀lò òkè yí fi hàn gégé bí arewà obinrin tí Elédáá dá ní àrà ọ̀tò . Ohun tí ònkòtàn fẹ́ kí o di mímọ́ nípa fifi irísí Sègilolá gégé bí ẹ̀dá itàn hàn ni pé bí gbogbo èniyàn se mò Sègilolá gégé bí a rewà obinrin bẹ̀e náà ni ewà Sègilolá n pa òun fúnrarẹ̀ bí ọ̀tí.

4.8 Ihùwàsí:Ìṣe àti iwà èniyàn tí ó máa n ní ipa rere tàbí búburú lórí ẹ̀dá itàn mīràn ni a mò sí ihùwàsí. Àwọn ihùwàsí ẹ̀dá itàn tí o lè ní ipa búburú lórí ẹ̀dá itàn mīràn ni olè , ikóríra, ọ̀dálẹ̀, ikà tàbí ibínú . Ní igbà tí ihùwàsí ẹ̀dá itàn tí ó máa n ní ipa rere lórí ẹ̀dá itàn mīràn jẹ́ ifẹ́ , ọ̀tító, ikónimọ̀ra àti irẹ̀lẹ̀ . Gbogbo iwà pàkáleke tí Àdiká iyawó Àjàdí n hù nínú itàn àròso Ọ̀bàyéjẹ́ ló mú kí Àjàdí máa pé iyawó rẹ̀ ní akogba-túgbaká, léyìn tí wọn fi ẹ̀ yin Àjàdí tí lénu isẹ̀ rẹ̀ , ó kò láti padà sí ọ̀dò iyawó rẹ̀ Àdiká, ó yàn láti máa se ọ̀ wò isu, èyí ló sì gé ẹ̀mí rẹ̀ kú rú. Ìwà burúkú Àdiká sí ọ̀ko rẹ̀ ni ipa búburú ló ri ọ̀ko rẹ̀ àti gbogbo ẹ̀bí Àjàdí.

4.9 Orúko: àwọn ẹ̀yà Yorùbá jẹ́ èyí tí kò fi ọ̀wọ́ yẹpẹ̀rẹ́ mú orúko , èyí ni wón se máa n sọ pé orúko ọ̀mọ́ ní i ro ọ̀mọ́ àti pé orúko ọ̀mọ́ ni ijánu rẹ̀ . Ọ̀kanòjòkan orúko ni ònkòtàn lè fún àwọn ẹ̀dá itàn rẹ̀ . Bí ó bá fẹ́ , o lè fún àwọn ẹ̀dá itàn rẹ̀ ni orúko alárokò èyí tí ó jẹ́ pé yòò ní itumọ́ tó jinlẹ̀ nínú ifiwàwèdá àwọn ẹ̀dá itàn . Ẹ̀dá itàn tí ó n jẹ́ Kàrimù Alák ọ̀óbá nínú iwé itàn àròso “Àjà ló lẹ̀rù” jẹ́ eléwú àti onijàmbá èniyàn , èyí tùmọ́ sí pé orúko ẹ̀dá itàn yíi ní itumọ́ tí ó jinlẹ̀ lórí ifiwàwèdá rẹ̀ . Ní igbà mīràn ònkòtàn lè fún ẹ̀dá itàn rẹ̀ ni orúko àmútòrunwá bíi Táyé , Ìdòwú, Ẹ̀taòkò, Ìgè, Ìlòrí tàbí Ọ̀ké, èyí nikan kó , ó tún lè fún àwọn ẹ̀dá itàn rẹ̀ ní orúko oyè bí i Basòrun , Séríkí, Balógun, Ìyalóde tàbí iyálájé bí ó bá fẹ́ . Ònkòtàn sì tún lè fún ẹ̀dá itàn rẹ̀ ní orúko àbísọ bí i Abiólá, Ayòmídé, Adéolá tàbí Olamide , dandan ni kí ònkòtàn fún àwọn ẹ̀dá itàn inú itàn àròso rẹ̀ kòòkan ni orúko kí ó lè pààlà ẹ̀dá itàn kan sí òmíràn .

5.0 Ìsọ̀nísókí

Ní ipín kẹ́ta yíi ni a ti kó pé:

- Ifiwàwèdá ni àwọn ète tí ònkòtàn máa n dá láti fún àwọn ẹ̀dá itàn inú itàn rẹ̀ ni àwòmọ́ ẹ̀ dá èniyàn ní àwùjọ
- Ẹ̀dá itàn méjì tí a lè bá padé nínú itàn àròso ni Olú ẹ̀dá itàn àti Amúgbálégbẹ̀ ẹ̀dá itàn .
- Olú ẹ̀dá itàn ni isẹ̀lẹ̀ inú itàn àròso máa n dálé láti ibẹ̀rẹ̀ dé ọ̀pin
- Amúgbálégbẹ̀ ẹ̀dá itàn ni ó máa darapò mọ́ olú ẹ̀dá itàn láti jẹ́ kí itàn àròso kógojá

- Oríṣíríṣíì ọ̀nà ni ò̀nkòtàn lè gbà láti fi iwà wọ̀ àwọ̀n ẹ̀dá itàn rẹ̀
- Írísí, isesí, ihùwàsí àti orúkọ ni ò̀nkòtàn lè sàmúlò láti ẹ̀ ẹ̀gbékalẹ̀ ẹ̀dá itàn rẹ̀
- Ìsesí jẹ̀ iwà tí ó ti di bárákú fún ẹ̀dá itàn kan
- Írísí jẹ̀ àpẹ̀júwe láti fi irísí tàbí àbùdá isẹ̀dá ẹ̀dá itàn hàn
- Ihùwàsí jẹ̀ ise àti iwà ẹ̀niyàn tó ní ipa rere tàbí búburú lóri ẹ̀dá itàn míràn
- Orúkọ ni ò̀nkòwé máa n fún àwọ̀n ẹ̀dá itàn rẹ̀ láti pààlà láàrin wọ̀n .

6.0 Iṣẹ́ Ẹ́ṣe

- i. Ẹ̀ ọ̀rínkínniwín àlàyé lóri ohun tí ifiwàwẹ̀dá jẹ̀
- ii. Pààlà láàrin oríṣíì ẹ̀dá itàn tí a lè bá pàdé nínú itàn àròsọ̀ Yorùbá
- iii. Àwọ̀n ọ̀nà wo ni ò̀nkòtàn lè gba ẹ̀ ẹ̀gbékalẹ̀ àwọ̀n ẹ̀dá itàn rẹ̀

7.0 Ìwé Ìtókasi

- Adébòwálé, O. (1999). *Ogbón Ò̀nkòwé Alátínúdá*. Lagos: The Capstone
- Ìṣòlá, A. (1998). *The Modern Yorùbá Novel: An Analysis of the Writer's Art*. Ìbàdán: Heinemnn Educational Books.
- Ogundeji, P.A. (1991). Introduction to Yorùbá Written Literature, External Studies Programme, Department of Adult Education, University of Ibadan, Ibadan.
- Ogunsina, J.A. (1976). *The Development of the Yorùbá Novel. MPhil Dissertation*. University of Ibadan, Ibadan.
- Ogúnsínà, B. (1992). *The Development of the Yorùbá Novel 1930 – 1975*. Ìlòrin: Gospel Faith Mission Press.
- Ogúnsínà, B. (2001) 'Ìdílé àti Ìdàgbàsókè Lítírẹ̀ṣọ̀ Àpílẹ̀kọ̀ Yorùbá' nínú *Èkó Ìjìnlẹ̀ Yorùbá, Ẹ̀dá Ẹ̀dè, Lítírẹ̀ṣọ̀ àti Àṣà*. Bádé Àjàyí (olóòtú). Ìlòrin: University Press Ltd.
- Ogunsina, B. (2002). *Ẹ̀sájú Fágúnwà*. Ilorin: Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin.
- Ogunsina, B. (2006). *Sociology of the Yorùbá Novel: An Introduction*. Ilorin: Integrity publication.
- Olújímí, B. (2017) *Ọ̀bàyéjé*. Ibadan: vantage publishers
- Òkédìjì, O. (1971). *Àjà ló lẹ̀rù*. Ibadan: Longman (Nig) Ltd.

ÌPÍN KERIN: OGBÓN ISỌTÀN NÍNÚ ITÀN ÀRÒSỌ YORÙBÁ

Àkòónú

- 1.0 Ifáàrà
- 2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn
- 3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú
- 4.0 Ìdánilékòó
- 4.1 Ohun tí ogbón isọtàn jẹ
- 4.2 Àwọn asọtàn itàn àròsọ Yorùbá
- 4.3 Oríṣii ogbón isọtàn nínú itàn àròsọ Yorùbá
- 5.0 Ìṣonísókí
- 6.0 Iṣẹ Sísẹ
- 7.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ifáàrà

Nínú ipín k erin ní abé módu keta yíi ni ó ti máa kékòó nípa ogbón isọtàn tí ó máa n jeyo nínú itàn àròsọ Yorùbá . A ó ṣàlàyé kíkún nípa àwọn asọtàn tí o lè bá pàdé nínú itàn àròsọ àti òkanòjòkàn ogbón isọtàn tí ònkòtàn máa n ṣàmúlò nínú itàn rẹ kí o lè ṣe itéwògbà .

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

Léyìn idánilékòó ipín k erin yíi, o ó lè:

- i. Ṣàlàyé kíkún nípa ogbón isọtàn nínú itàn àròsọ Yorùbá
- ii. Ṣe àgbéyèwò àwọn asọtàn tí ònkòwé lè yàn láàyò fún kíkò itàn àròsọ rẹ
- iii. Jíròrò lóri oríṣiiríṣii ogbón isọtàn tí àwọn ònsọtàn máa n ṣàmúlò nínú itàn wọn .

3.0 Ìbèèrè Ìṣaájú

- i. Kọ itàn kékeré kan kí ó sì rí í dájú pé o ṣàmúlò oríṣiiríṣii ogbón isọtàn
- ii. Jíròrò lóri asọtàn tí o lò nínú itàn kékeré tí o kọ

4.0 Ìdánilékòó

4.1 Ohun tí ogbón isọtàn jẹ

Èyí ni oríṣiíríṣií ogbón tàbí ète tí ònkòtàn máa n dá láti rí i pé itàn tí oún n sọ kò tẹ tẹ sù àwọn ònkàwé tàbí olùgbó. Gbogbo ète tí ònkòtàn bá mò ni yóò lò látimú ifẹ àwọ n èniyàn láti gbó tàbí ka itàn rẹ dúró títí dé òpin . Bí ònkòtàn kò bá mọ ète láti lo àwọn ogbón isòtàn yíí dáadáa ohun tí ó dájú gbangba ni pé àwọn èniyàn lè má nífẹẹ àtika itàn rẹ tàbí lát i tẹ etí silẹ láti gbó itàn náà. Lónà àtidèná èyí, oríṣiíríṣií ogbón isòtàn ni ònkòtàn tí ó bá pegedé yóò lò láti rí i pé itàn rẹ kò di àkòtì.

4.2 Àwọn Asòtàn itàn Àròṣọ Yorùbá

Ní kété ti ònkòtàn bá ti pinnu láti kọ itàn àròṣọ rẹ ni yóò ti máa ronú nípa irúfẹ asòtàn tí yóò lò fún itàn rẹ . Oríṣií asòtàn méjì lówà , èkínní ni asòtàn ojú -mi-ló-ṣe, nígbà tí asòtàn kejì j é asòtàn arínúróde . Ọkan lára àwọn asò tàn yíí ni ònkòtàn lè yàn láàyò láti kọ itàn àròṣọ rẹ . Ònkòtàn kò lè ṣe àmúlò asòtàn méjèèjì lẹẹkan, ṣùgbón ó lè ṣe àmúlumálà asòtàn méjèèjì nínú itàn kan soso . Àmúlumálà asòtàn méjèèjì yíí ni Fálétí se nínú itàn àròṣọ *Ọmọ Olókùn Eṣin*, Ó fi ààyè gbà oríṣií isèlẹ lásikò kan náà ní ibi ọ̀tò̀tò̀ . Bákan náà, ni ó dá ogbón láti mú kí àwọn asòtàn ojú-mi-ló-ṣe mètèèta padé nínú ẹ̀wọ̀n Olúmokò láti rọ̀yìn tàbí sọ itàn irírí ẹ̀nikò̀ọ̀kan wọ̀n láti igbà tí wọ̀n ti pinya , Délànò náà tú n ṣàmúlò asòtàn ojú-mi-ló-ṣe nínú ì tàn àròṣọ rẹ, *Aiyé Daiye Ọ̀yìnbo*.

4.3 Oríṣií ogbón isòtàn nínú itàn Àròṣọ Yorùbá

Ó yẹ kí o mò pé bí ònkòtàn bá ti yan asòtàn ojú -mi-ló-ṣe láti sọ itàn rẹ , ó di dandan kí ó lo ogbón isòtàn ojú-mi-ló-ṣe. Àmọ, bí ó bá yan asòtàn arínúróde , ogbón isòtàn arínúróde náà ni yóò lò fún àgbékalẹ itàn rẹ

i. Ogbón isòtàn Ojú-mi-ló-ṣe

Èyí ni ogbón isò tàn tó fààyè gba olú ẹ̀dá itàn lát i sọ irírí rẹ ọ̀lọ̀kàn -ò-jòkan pèlú èdè ara rẹ , ibáyemu máa n wà nínú itàn àròṣọ tí a gbé kalẹ̀ pèlú ogbón isòtàn ojú -mi-ló-ṣe torí ẹ̀ni tó ní irírí isèlẹ̀ náà ló n sọ̀rò nípa rẹ . Ọ̀rò-arópò orúkọ ẹ̀ni k inní tàbí ọ̀rò aró pò afarajórú kọ ẹ̀ni kínní ni ònkòtàn máa n lò . Àpẹ̀rẹ̀ àwọn iwé itàn àròṣọ tí ònkòwé ti ṣàmúlò ogbón isòtàn ojú mi -ló-ṣe ni *Lójó Ojoun* àti *Ayé daiyé Ọ̀yìnbo* tí Isaac Délànò kọ, àpẹ̀rẹ̀ mírán tún ni itàn Àròṣọ *Ọmọ Olókùn Eṣin* ti Adébáyò Fálétí kọ . Bí ogbón isòtàn ojú-mi-ló-ṣe se ní ànfààní , bẹ̀ẹ̀ náà ni ó ni àléébù tirẹ . Ànfààní àkókó tí ogbón isòtàn yíí ní ni pé ó máa n jẹ kí àwọn isèlẹ̀ inú itàn jẹ mọ ọ̀tító. Èyí nikan

kó, ọgbón isòtàn ojú-mi-ló-se kii jé kí asòtàn àti ònkòwé jìnnà síra wọn , ẹ̀se ni ó máa ń mú àwọn méjèjì súnmọ ara wọn . Àléébù pàtàkì tí ọgbón isòtàn y ń ní ni pé asòtàn kò ní imọ kíkún nínú gbogbo isẹ̀lẹ̀ inú itàn àròsọ , torí kii ẹ̀se gbogbo ibi isẹ̀lẹ̀ ló ni agbára láti wà . Irúfẹ̀ àsikò bẹ̀ẹ̀ àyàfi tí àwọn tó sọjú bá rọ̀yìn irú isẹ̀lẹ̀ bẹ̀ẹ̀ fún un, bí bẹ̀ẹ̀ kọ,àwọn isẹ̀lẹ̀ bẹ̀ẹ̀ yóò pamọ fún un . Bákan náà, asòtàn ojú-mi-ló-se kò lè mọ èrò inú ọkàn àwọn ẹ̀dá itàn yòókù àyàfi bí àwọn ẹ̀dá itàn bẹ̀ẹ̀ bá sọ fún un . Asòtàn yíi kan náà kò lè sọrọ̀ nípa ara rẹ̀ tó bí yóò ẹ̀se ẹ̀se irọ̀yìn nípa àwọn ẹ̀dá -itàn miiran.

ii. Ọgbón Isòtàn Arínúróde

Ọgbón isòtàn arínúróde ni èyí tí asòtàn ti jẹ onigba ojú èyí tí ó fún un ni ànfàani láti ẹ̀se ọ̀fintótó nípa gbogbo nkan tí ó rọ̀ mọ itàn àròsọ tí ó ń sọ . Ó hàn gbangba pé àwọn ònkòwé itàn àròsọ Yorùbá púpọ̀ ló sàmúlò ọgbón isòtàn arínúróde nínú itàn àròsọ wọn . Èyí rí bẹ̀ẹ̀ní torí pé ó fi ààyè sílẹ̀ fún wọn láti máa wo ọ̀tún , wo òsì. Ọ̀rọ̀ arópò ẹ̀ni kẹ̀ta ni asòtàn arínúróde máa ń lò fún gbígbé itàn rẹ̀ kalẹ̀ . Ànfàani pàtàkì tí ó wà nínú isàmúlò ọgbón isòtàn arínúróde ni pé asòtàn mọ èrò ọkàn gbogbo ẹ̀dá itàn . Èyí sì túbọ̀ fún un ní ànfàani láti mú itàn sọ bí ó ẹ̀se wù ú láini idíwọ̀ rára.

Yàtò sí ọgbón isòtàn arínúróde àti ọgbón isòtàn ojú -mi-ló-ẹ̀se, àwọn ònkòtàn tún lè lo àwọn ọgbón isòtàn miiran nínú itàn wọn léyìn tí wọn bá ti yan irúfẹ̀ asòtàn tí wọn fẹ̀ tán .

Àwọn ọgbón isòtàn yòókù tí ònkòtàn tún lè sàmúlò yàtò sí àwọn méjì tí a ti jíròrò lè lórí sàájú ni a ó máa sọrọ̀ nípa wọn bá yíi .

iii. Ọgbón Isòtàn Àlá

Ònkòtàn lè lo àlá láti gbé lára itàn rẹ̀ kalẹ̀, ẹ̀dá itàn kan lè la àlá èyí tí ó jẹ̀ itanilólobó nípa isẹ̀lẹ̀ tí ó ń bọ wá ẹ̀lẹ̀ ní ojọ iwájú . Bí irú àlá bẹ̀ẹ̀ bá jẹ̀ èyí tí ó burú , dandan ni kí ikóláyàsókè wà fún ẹ̀dá itàn bẹ̀ẹ̀, èyí ti yóò sì mú un gbé igbésẹ̀ pé kí irú àlá búburú bẹ̀ẹ̀ má wá sí imúse . Ẹ̀dá itàn miiran lèlá àlá kí ó sì fi ọwọ̀ yẹpẹ̀rẹ̀ mú un , èyí tí ó lè wá kábámọ̀ rẹ̀ ní ojọ iwájú . Ohun tí ònkòtàn fẹ̀ kí àwọn ònkàwé rẹ̀ mò ní pe kii ẹ̀se gbogbo igbà ni àlá gò , ọ̀pọ̀ igbà ni ó jẹ̀ wí pé àlá ń ẹ̀se ikilọ̀ àti itoni ni , èyí tí o sì fẹ̀ àkíyèsí ẹ̀ni tí ó lá irúfẹ̀ àlá bẹ̀ẹ̀ . Nínú iwé itàn àròsọ *Oloun Lugo* tí Dẹ̀bọ̀ Awẹ̀ kọ, Apánpá tí ó jẹ̀ olú ẹ̀dá itàn la àlá èyí tí ó bà á lẹ̀ rù tí ó sì tẹ̀ orí ọkàn rẹ̀ bá. Láti dèna àlá búburú yíi ni Apánpá àti Monisólá iyàwó rẹ̀ ẹ̀se gba ààwẹ̀ àti àdúra ọlójọ̀ mérénlá . Àlá tí a fi ọwọ̀ yẹpẹ̀rẹ̀ mú lè padà yíni ní àgbo dānù .

iv. Ogbón Ìsòtàn Onílétà

Ogbón ìsòtàn onílétà máa n fún àwọn èdà itàn tí kò sí ní itòsí ara wọn láti bá ara wọn sòro . tàbí láti jé kí wò n mò nípa ohun kan tí ó ẹ̀ ẹ̀ pàtàkì . Fún àpẹ̀rẹ̀, nínú itàn àròsọ *Àsírí Amòòkùnjalè Tú*, tí Kólá Akínládé kọ , Òkẹ̀ mètá náírà pòórà nínú sèèfù lẹ̀yìn tí Orímóògùnjé kú , èyí ló mú kí Dúró tíí ẹ̀ ẹ̀ omòkùnrin Orímóògùnjé kọ lètà sí Akin Olúṣínà láti wá tan imólẹ̀ sí ohun tó sókùnkùn, kí ó sì fi ojú amòòkùnjalè síta . Ònkòwé Akinlabí ẹ̀ ẹ̀ àmúlò ogbón ìsòtàn onílétà púpọ̀ nínú itàn àròsọ rẹ̀ *Aisàn Ifẹ̀ àti Omọ Olójà Ìròlẹ̀*. Èmẹ̀rin ni Délé kọ lètà sí Fúnkẹ̀ pé kí o fojú fo àsise òun dá sùgbón è̀ẹ̀kan soso tí Fúnkẹ̀ dá è̀sì padà fún Délé jé láti sọ fún un pé àjosepò kò lè wáyé láàrin àwọn mò. Ogbón ìsòtàn onílétà máa n jé kí ẹ̀ni tí ó n kọ lètà tú ọkàn rẹ̀ jáde láísí idíwó kankan bó ti wù kó mò.

v. Ìlò Àpẹ̀júwe

Gbogbo ohun tí o wà ni àyíká àti èdà èni yàn ni ònkòtàn lè ẹ̀ ẹ̀ apẹ̀jú we rẹ̀. Àpẹ̀júwe yí lè wáyé nípa ihù wásí, ị̀sésí tàbí irísí èdà itàn . Láti lè ẹ̀ ẹ̀ àmúlò ogbón ìsòtàn yí , ònsòtàn gbodò jé ọ̀lọ̀fintótó, tí ó máa n ẹ̀ ẹ̀ àwòfin . Ní ibèrẹ̀ iwé itàn àròsọ “ *Òbàyéjé* tí Olújìnmí kọ ni ó ti ẹ̀ ẹ̀ apẹ̀júwe àwọn ará ilú Ì lẹ̀fẹ̀ gégé bí jayéjayé àti ẹ̀ni ti Ọ̀lọ̀run fún ní ilẹ̀ tí ó n sà fún wàrà àti oyin.

Àwọn ará abúlẹ̀ Ìlọfẹ̀ fẹ̀ràn fàájì dáadáa, ilú Ọ̀kọ̀
sì jé ibi kan tí wọn ti máa n lọ ra ohun gbogbo tí
wọn bá fẹ̀ nítorí ibè ni ó tóbi jù ní agbègbè wọn.
Ní iròlẹ̀, idí ayò ni wọn ti máa n ẹ̀ ẹ̀ fàájì nídiì igi
Ọ̀dánnlá kan báytí tó wà láàrin abà. (Olújìnmí 2017:1)

Ọ̀kédìjì náà ẹ̀ ẹ̀ apẹ̀júwe iran tí àwọn jangunjagun ti yi nbọn pa àwọn adigunjalè báyii :

Wọn pa loló ni bí ẹ̀ni pé ọ̀fògbígbóná sẹ̀ wọn .
Ènikankan nínúwọn kò dún pínkín, ẹ̀ni kanko gbin .
Kéké pa mò gbogbowọn lenu ni. Bèè sì ní ewée rúmó
n yájú ni, pípò ọ̀hún pàpòjù. Wọn ju egbàágbèje lọ .
Ènikòòkan n jákọ kẹ̀hẹ̀, kẹ̀hẹ̀nìdàágbánìdàágbá . Bó ẹ̀,
ẹ̀lòmíràna sáná si sigá ọ̀wó rẹ̀ pẹ̀rẹ̀, á ti í bọnu, a máa
mu sigá rẹ̀ lọ. Bó sì ẹ̀, ẹ̀lòmíràn a mi kanlẹ̀ h ìn-ìnbó tún
ẹ̀, ẹ̀lòmíràn a gbinkin (Ọ̀kédìjì 2005:2)

Àpèjúwe máa n tan imólẹ sí ohun tí o ba ṣ ókùnkùn tí yóò sì mólẹ kedere ni .

vi. Ìgbékalẹ ajẹmọ-iran

Ní igbà tí ònkòtàn bá lo ogbón isòtàn yíi ṣe ni o máa n dàbí ẹni pé ó gbé iran kalẹ . Ànfààní máa n wáyé nínú èyí tí ònkòtàn yóò fi ààyè gbà itakùròsọ nínú èyí tí ònkàwé yóò máa fi ojú -inú wo isesí àti ihùwásí àwọn ẹdà itàn akópa . Ònkòtàn lẹ gba ọnà méta ọtọtọ láti ṣàmúlò igbékalẹ ajẹmọ-iran. Lákòókó, ó lẹ ṣàmúlò igbékalẹ ibi tí àwọn ẹdà itàn ti n tákùròsọ tàbí ṣe iròyìn. Ó lẹ lo iròyìn láti lẹ jẹ kí ònkàwé máa fi ojú inú wo is ẹlẹ tí ó n ròyìn . Bákan náà ni ònkòtàn lẹ ṣe àfihàn àwọn ẹdà itàn inú àròsọ rẹ bí wọn ṣe n tà kùròsọ. Ànfààní pà tàkì tí ogbón is ọtàn igbékalẹ ajẹmọ -iran ní ni pé ó máa n dín àlàyé ti ònkòtàn ibá ní láti ṣe kù .

vii. Itàn nínú itàn

Nínú ogbón itàn nínú itàn ni ònkòtàn tí máa n mú itàn miiran wọ inú itàn pátó tí ó fẹ kí àwọn èniyàn mò . Ẹni ti ó bá fẹ lo ogbón isòtàn yíi gbọdò kíyèsára kí o sì rí i dájú pé àwọn itàn tí ó n fi ṣe àlàfìbọ yíi níi ṣe pẹlú itàn tí o ti n sọ bọ tẹlẹ. Ònkòwé itàn àròsọ tí ó jẹ gbajúgbajà nínú lílo ogbón itàn nínú itàn ní Fágúnwà jẹ . Àimoye itàn nínú itàn ni Fágúnwà mú wọ inú àwọn iwé itàn àròsọ rẹ máraàrún. Ète ogbón itàn nínú itàn ni láti mú ẹmí itàn gùn .

viii. Ogbón Pípadàsẹyín

Ní igbà tí ònkòwé bá fẹ ran àwọn ònkàwé rẹ léti nípa ohun tí ó ti ṣ ẹlẹ sẹyìn tàbí tí ó bá fẹ tan imólẹ sí ohun tí ó ṣókùnkùn sí wọ n ni ó máa n lo ogbón pípadàsẹyìn . Oládẹjo Òkédiji nínú itàn àròsọ *Àjà ló lerù* lo ogbón pípadàsẹyìn ní igbà tí Tólání tí àwọn gbómogbómọ gbé lọ p adà fi ẹnu ara rẹ ròyìn gbogbo ohun tí o se lẹ sí i, léyìn tí wọ n rí i .

ix. Ìsọníṣókí

Èyí ni ogbón tí ònkòtàn máa n dá láti fi hàn léréfèé ohun tí ó ti ṣ ẹlẹ sẹyìn , pàápàá àwọn is ẹlẹ tó ṣe kókó sí itèsiwájú àti idàgbàsókè itàn . Ìsọníṣókí bí orúkọ rẹ jẹ ṣ ókí lobè oge . Ọnà kan kò wọjà ni ọrọ isọníṣ ókí jẹ , bí ònkòtàn bá fẹ , o lẹ gbé isọníṣ ókí rẹ jade lórí tẹlifi sà, rẹdiò tàbí iwé iròyìn. Ọkanòjòkan isọníṣ ókí ni Òkédiji ṣàmúlò nínú àwọn iwé itàn àròsọ rẹ métẹ̀tẹ̀ta , *Àjà ló lerù*, *Àgbàlagbà ikàn àti Ká rìn ká pọ*.

5.0 Ìṣọ̀nísókí

Ní ipín kẹrin yìí a ti kọ pé:

- Gbogbo oḡbón ìmò àti ètè tí ò̀nkòtàn máa n ta láti rí i pé itàn òun kò tètè su àwọn ò̀nkàwé tàbí olùgbó rẹ̀ ni a mò sí oḡbón isòtàn
- Asòtàn méjì tí a lè bá pàdé nínú itàn àròsọ̀ Yorùbá ni asòtàn ojú-mi-ló-ṣe àti arínúróde.
- Asòtàn ojú-mi-ló-ṣe kò mọ̀ èrò àwọn èdá itàn rẹ̀ ṣùgbón onígba ojú ni asòtàn arínúróde
- Oḡbón isòtàn arínúróde ni ọ̀pọ̀ ò̀nkòtàn gùnlé torí wọn ni à̀nfààní láti mú itàn sọ bí ó ṣe wù wọn.
- Àwọn oríṣiíríṣií oḡbón isòtàn miiran tí ò̀nkòtàn tún lè ṣàmúlò ni oḡbón isòtàn àlá , oḡbón isòtàn onílétà, ilò àpẹ̀júwe, igbékàlẹ̀ ajẹrṃó iran , itàn nínú itàn, oḡbón pípàdàsẹ̀yìn àti isọ̀nísókí

6.0 .Ìṣẹ̀ Ṣíṣe

- i. Jíròrò lórí ohun tí oḡbón isòtàn jẹ
- ii. Sòrò rẹ̀pẹ̀tẹ̀ lórí àwọn asòtàn tí ò̀nkòtàn lè yan láàyò
- iii. Pààlà lààrin asòtàn ojú-mi-ló-ṣe àti asòtàn arínúróde.
- iv. Ṣe àgbéyèwò onírúurú oḡbón isòtàn tí ò̀nkòtàn máa n lò nínú itàn àròsọ̀ rẹ̀

7.0 Ìwé itókasi

Awe, D. (1991). *Olóun lúgọ̀*. Ilesa: JQlá publishing co . Ltd.

Fágúnwà, D.O. (1967). *Ògbójú ọ̀dẹ̀ Nínú Igbó Irúnmalẹ̀*. Thomas Nelson Sons.

Fágúnwà, D.O. (1968) *Ìrèké Onibùdó*. London: Thomas Nelson & Sons Ltd.

Fágúnwà, D.O. (1970). *Àdítú Olódùmarè*. Lagos: Thomas Nelson (Nig) Ltd.

Fágúnwà D.O. (1973). *Igbó Olódùmarè*. Lagos: Thomas Nelson (Nig) Ltd.

Fálétí, A. (1969) *Ọ̀mọ̀ Olókùn Èsin*. London: University of London Press Ltd.

Delano, I.O. (1966). *Lójó Ọ̀joun*. London: Thomas Nelso & Sons Ltd.

Delano, I.O. (2005). *Atótó Arére*. Ibadan: University Press PLC.

Olújìnmí, B. (2017) *Òbàyẹ̀jẹ̀*. Ibadan: Vantage Publishers.

ÌPÍN KARÙN-ÚN:ÀGBÉYÈWÒ ÀSÀYÀN ÌWÉ ÌTÀN ÀRÒSỌ YORÙBÁ

Àkòónú

1.0 Ìfààrà

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

3.0 Ìbéèrè Ìṣaájú

4.0 Ìdánìlẹ̀kọ̀

4.1 Ìtàn Àròsọ Ọmọ Olókùn Ẹsin

4.2 Ìtàn àròsọ Ọ̀bàyéjé

4.3 Ìtàn àròsọ Àjà ló lẹ̀rù

4.4 Ìtàn àròsọ Èmi Ẹ̀gìlọ̀lá Ẹ̀lẹ̀yinjú Ẹ̀gẹ̀

5.0 Ìṣonísókí

6.0 Iṣẹ́ Ẹ̀ṣe

8.0 Ìwé Ìtókasi

1.0 Ìfààrà

Nínú ipín karùn -ún ní abẹ m ódù kẹ ta yí ni ó ti máa kẹkọ́ nípa àwọn iwé ìtàn àròsọ Yorùbá mé rin. Àwọn iwé ìtàn àròsọ mé ẹ̀rẹ̀rin tí a ó máa ṣàlàyé kíkún nípa wọn ni *Ọmọ OlókùnẸsin, Ọ̀bàyéjé, Àjà ló lẹ̀rù, àti Èmi Ẹ̀gìlọ̀lá Ẹ̀lẹ̀yinjú Ẹ̀gẹ̀*. Gbogbo àwọn ohun tí a ti jíròrò lé lóri ṣaájú lábé ìtàn àròsọ Yorùbá bí àhunpọ̀ ìtàn àti oḡbọ̀n isòtàn ni a o gbé yèwò bí a ẹ̀ n ẹ̀ àtúpàlẹ̀ tó lórin fún àwọn iwé àròsọ Yorùbá méré̀rẹ̀rin tí a yàn láàyò fún itúpàlẹ̀ .

2.0 Èròngbà àti Àfojúsùn

Léyìn idánìlẹ̀kọ̀ ipín k arùn-ún yí, ó lè:

Ṣe itúpàlẹ̀ fún onírúurú ìtàn àròsọ Yorùbá

Ṣe iṣẹ́ lámèètọ̀ tó múnádóko fún ìtàn àròsọ Yorùbá

3.0 Ìbéèrè Ìṣaájú

i. Dárúkọ̀ àwọn iwé ìtàn àròsọ Yorùbá méta àti ohun tí ọ̀kọ̀ọ̀kan wọn dá lé lóri

ii. Ṣe àtúpàlẹ̀ fún ìtàn àròsọ kan tí o ti kà rí

4.0 Ìdánìlẹ̀kọ̀

4.1 ÌTÀN ÀRÒSỌ ỌMỌ OLÓKÙN ẸSIN: ADÉBÁYỌ FÁLÉTÍ

Kókó

Kokó kan pàtàkì tí ìtàn àròsọ Ọmọ Olókùn Ẹsin dálé ni òmìnira .Àwọn ará Òkè Ògùn ti wà lábẹ̀ isinrú Òkò fún igbà pípé , ọdọdún ni àwọn ará Òkè Ògùn máa n rú àsingbà lọ sí Òkò . Wọn yóò pa beere ti ọba yóò fi kọ ilé , bẹ̀ẹ̀ ni wọn yóò ru ẹran ti Ọba yóò fi ẹ̀ ọdún lọ sí Òkò , Àjàyí Ọmọ Olókùn Ẹsin pàápàá kò gbéyìn nínú ríru àsingbà lọ sí Òkò lódoḍoḍún . Àwọn ara Òkè Ògùn kò sí rí ohun tí ó buru nínú àsingbà tí wọn n sìn yí , wọn n ẹ̀ é tayòtayò láisí ikùnsínú . Ní ojọ kan, Ọmọ Olókùn ẹsin ronú, ó sì kóríira ipò ti àwọn èniyàn rẹ̀ tí í ẹ̀ ara Òkè Ògùn wà yí , ó sì pinnu láti sọ àwọn èniyàn rẹ̀ di òmìnira .

Mo kóríira àìlómìnira , mo kóríira idènígbèkùn, n kò sì fẹ́ kí á máa sìn àwọn ará Òkò mó (o.i. 4)

N kò fẹ́ kí orílẹ̀-èdè wa sìn Òkò mó . Bí orílẹ̀-èdè wa kòbá sí gbà nígbà náà , n kò fẹ́ kí ilé tiwa lọwọ̀ nínú àsingbà mó. Èmi kò ní sìn ín mó ni tẹ̀mi (o.i. 4)

Àyọ̀lò òkè yí fi hàn gbangba pe Àjàyí Ọmọ Olókùn Ẹsin fúnrarẹ̀ ló pinnu pé òun àti àwọn èniyàn Òkè Ògùn kò ni sìn Òkò mó . Àjàyí nínú àyọ̀lò òkè yí ti pinnu láti ja ija òmìnira náà yálà ó ri atilẹ̀yìn àwọn èniyàn rẹ̀ tàbí kò rí .

Lẹ̀yìn ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ wàhálà àti igbiyànjú , Àjàyí rí àtilẹ̀ yìn Ìbíwùmí ọmọ Ọba Òtu àti Àyòwí ara Ìgbòho , àwọn mètẹ̀tẹ̀ta yí sì jà fitafita. Níkẹ̀yìn , àwọn mètẹ̀tẹ̀ta borí wọn sì gbà òmìnira fún àwọn ará Òkè Ògùn.

Àhunpọ̀ Ìtàn

Apá mẹ̀ta ni Fálétí pín ìtàn àròsọ Ọmọ Olókùn Ẹsin sí. Apá kinní ni Àjàyí Ọmọ Olókùn Ẹsin tí bá Rótí ẹ̀rú Ọba ja ni oko beere. Àjàyí Ọmọ Olókùn Ẹsin ẹ̀làyé ohun tí ó fi bá Rótí jà torí Ó fẹ́ kí ó yé àwọn ònkàwé rẹ̀ pe òun kóríira idènígbèkùn àti àìlómìnira . Wọn mú Ọmọ Olókùn Ẹsin tọ Baálẹ̀ lọ , wọn sì fi sí àtímólé , inú àtímólé ti Àjàyí wà tó ti fi òye òmìnira yé Ìbíwùmí, Ìbíwùmí ọmọ Baálẹ̀ Òtu yí ló tú Àjàyí sílẹ̀ ni àtímólé èyí ló fún un ni ànfààní láti lọ sọ ọ̀rọ̀ òmìnira fún à wọn ọ̀rẹ̀ rẹ̀ Àyòwí ara Ìgbòho, Ẹ̀sàngódeyí ni Ìràwọ̀ àti Ọ̀súnjùmọ̀bí ní Baba -Ọde. Ọwọ̀ pàpà tẹ Ọmọ Olókùn ẹsin, wọn sì fi rànşé sí ilé Olósi ni Òkò .

Apá kejì ni Ìbíwùmí ọmọ Baálè Òtu ti sọ ọkan ọjọkan wàhálà àti idààmú tí ó dé b́a lẹyìn tí ó tú Àjàyí Ọmọ Olókùn Ẹsin silẹ ní igbèkùn bàbá rẹ . Àwọn ààrẹ wá láti Òkò wọn sì fi Ìbíwùmí ránṣẹ sí ilé Ìyálóde . Ìbíwùmí bèèrè fún ogún iní rẹ lówó bàbá rẹ , ó sì fi ra àwọn kan lára àwọn erú bàbá rẹ pèlú àrọ wà fún àwọn erú náà láti ṣiṣẹ kí wọn sì ra àwọn erú miiran kúrò lóko erú . Níkeyìn, wọn fi Ìbíwùmí náà ránṣẹ sí Òkò.

Apá kẹta ni Àyò wí ti ṣàlàyé bí ó ṣe lọ sí Ìgbèti láti bá Kólá jọ sòrò òmìnira , Àyòwí bá Lágboókùn ọmọ Olúmokò jà nítorí ó fẹ gbésẹ lé Arinládé oníjọ . Ìjà yíi pò tó bèè gée sù gbón níkeyìn wọn fi Àyòwí àti Kólápò ránṣẹ sí Òkò .

Ìparí apá k inní ni ààfín Olúmokò tí jọ ti Kólápò sì ti dágbere fáyé . Ìjà nlá ṣelẹ ni idí Àràbà nígbà ti Ọmọ Olókùn Ẹsin lọ láti gba bàbá rẹ silẹ . Ìbíwùmí dákú nígbà tí wọn fẹ pa wọn . Ọbákáyéjá bẹ Ìbíwùmí wo, ó ṣàlàyé bí òun ṣera ọ pò erú kúrò ni igbèkùn, inú Àjàyí àti Ìbíwùmí sì dùn. Ọjọ ikú pé fún Ọmọ Olókùn Ẹsin àti àwọn yòókù rẹ ṣùgbón Ọbákáyéjá àti àwọn ará Òkò - Ògùn yòókù gba Ọmọ Olókùn Ẹsin àti àwọn ará rẹ silẹ lówó Olúmokò . Lẹyìn ọpọlọpọ wàhálà , ifaradà àti iyà àwọn ará Òkò-Ògùn gba òmìnira kúrò lábé isinrú Òkò .

Ìbùdó Ìtàn

Ilẹ Yorubá ni agbègbè Òkè -Ògùn ni ibùdó gbogbogbò ìtàn àròsọ Ọmọ Olókùn Ẹsin . Ilú Òtu àti Òkò ni àwọn isẹlẹ inú ìtàn náà ti ṣelẹ . Àwọn ilú miiran ti ònkòwé tún dárúkọ nínú Ọmọ Olókùn Ẹsin ni Ìgbòho, Baba-Ọḍe, Ìgbèti, Ìràwò, Tedé, Agúnrege àti Àgọ-Àrẹ.

Àwọn ibi ti onírúurú isẹlẹ ti wáyé ni pátó nínú iwé ìtàn àròsọ Ọmọ Olókùn Ẹsin ni Òkò Bẹrẹ, Ilẹ Baálè Òtu , Ilẹ Olókùn Ẹsin , Ilẹ Àyòwí , Ààrin Ọjà Ìgbòho , Òde Baálè , Ìgbèti, Òde Baálè Baba-ọḍe, Ilẹ Olósi, Ilẹ Ìyálóde àti Nári babalórìṣà .

Ọgbón Ìsòtàn

Ọgbón isòtàn ojú -mi-ló-ṣe ni Fálétí lò láti ṣe agbèkalẹ ìtàn àròsọ Ọmọ Olókùn Ẹsin . Ọnà àrà ni Fálétí gbà lo ọ gbón isòtàn yíi, asòtàn mètá ọtọtọtọ ni Fálétí fi ọrọ sí lẹnu.

Ìjà Àjàyí Ọmọ Olókùn Ẹsin ní ó bèrè ìtàn , èyí ló mú Àjàyí ṣàlàyé ohun tí ó fà á tí ó fi bá Róti erú Baálè jà , baálè fi Àjàyí sí àtímólé . Inú àtímólé yíi ni Àjàyí ti fi òye òmìnira yé Ìbíwùmí ọmọ Baálè Òtu. Ìrànlówó tí Ìbíwùmí ṣe fún Àjàyí nípa títú u silẹ kó ijàngbón bá Ìbí wùmí èyí sì jé kí ó ni ìtàn tirẹ láti sọ . Lẹyìn tí Ìbíwùmí ti tú Àjàyí silẹ , Àjàyí lọ sí Ìgbòho lódò ọrẹ rẹ Àyòwí láti

jé kí ó darapò mọ ijà òmìnira , wón pinnú láti lọ sí ẹlẹkùnjẹkùn láti kéde òmìnira èyí náà ló sì mú Àyòwí ni itàn ìrírí tirẹ náà láti sọ.

Oríṣíríṣíí isẹlẹ ló şelẹ ní àkókò kan náà ni ọ̀pòlọ̀pò ibi . Fún àwọn asòtàn mètẹ̀tẹ̀ta yí , Àjàyí, Ìbíwùmí àti Àyòwí láti lè fi ẹnu ara wọn sọ itàn ìrírí wọn , isẹlẹ fi ipá mú wọn láti pàdé ni ẹ̀wòn Olúmokò.

Fálétí şe àmúlò asòtàn ojú -mi-ló-şe mẹ̀ta nínú *Ọmọ Olókùn Ẹsin* şùgbón a ó rí i pé ilépa itàn àròsọ náà kò yípadà torí àwọn asòtàn mètẹ̀tẹ̀ta yí í ni èrò kan , igbàgbọ kan àti ipinnu kan . Àwọn aninílára ni àwọn asò tàn mètẹ̀tẹ̀ta dojú ijà kọ, Àjàyí, Ọmọ Olókùn Ẹsin bá Róti jà , Ìbíwùmí bá Ìyálóde jà nígbà tí Àyòwí bá Lágboókùn Ọmọ ọba jà .

Àwọn ọgbón isòtàn míràn ti Fálétí tún şe àmúlò wọn ni àpẹ̀júwe àti igbékalẹ̀ ajemó -iran. Àpẹ̀júwe (o.i 1, 8, 11, 119). Ìgbékalẹ̀ ajemó-iran wáyé (o.i 21, 163 àti 99).

Ìfiwàwèdá

Méfà lára àwọn ẹ̀dá it àn inú iwé itàn àròsọ *Ọmọ Olókùn Ẹsin* ni a ó máa sòrò nípa wọn . Àwọn ẹ̀dá itàn yí ni Àjàyí , Ìbíwùmí, Àyòwí, Olúmokò, Baálẹ̀ Ọtu àti Olóyè Olókùn Ẹsin .

Gbogbo àwọn ẹ̀dá itàn tí ó kópa nínú ità n Ọmọ Olókùn Ẹsin jẹ̀ èniyàn àwùjọ Yorùbá sì ni wọn ní gbé. Orúko àmútòrunwa, oyè àti àbísọ ni Fálétí fún àwọn ẹ̀dá itàn rẹ̀ .

Àjàyí

Àjàyí ní olú ẹ̀dá itàn *Ọmọ Olókùn Ẹsin* , orúko oyè tí wón fi bábá Àjàyí jẹ̀ ní Ọtu ni Olókùn Ẹsin . Ìdí niyí tí àwọn èniyàn fi máa n pe Àjàyí ni Ọmọ Olókùn n Ẹsin . Àwọn ará Ọkè - Ọ̀gùn ti wà lábẹ̀ isinrú Ọ̀kò fún igbà pípe tí wón kò sì ri ohun kan tí ó burú nípa èyí , Àjàyí ọmọ Olókùn Ẹsin gégé bi ẹnikan pinnu láti gba àwọn èniyàn rẹ̀ kúrò lábẹ̀ isinrú Ọ̀kò . Ọ̀rò òmìnira kò tètè yé àwọn ará ilú Ọtu àti Ọ̀kè-Ọ̀gùn lápapọ̀ wón sì rò pé orí Ọmọ Olókùn Ẹsin ti dàrú ni.

Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé àwọn Ọ̀kè-Ọ̀gùn kò faramó ọ̀rò òmìnira ti Àjàyí ní sọ ní ibèrẹ̀ şùgbón Àjàyí jẹ̀ ẹ̀dá itàn tí ó ní ipinnu . Nítorí náà , o lákàkà láti jèrè Ìbíwùmí ọmọ baálẹ̀ Ọtu àti Àyòwí ará Igbohó sí ọ̀dò ara rẹ̀ . Pẹ̀lú iranlọwọ̀ Ìbíwùmí àti Àyòwí , èròngbà Àjàyí ọmọ Olókùn Ẹsin wá sí imúşẹ̀, àwọn ará Ọ̀kè Ọ̀gùn di òmìnira pátápátá kúrò lábẹ̀ isinrú Ọ̀kò .

Àjàyí ọmọ Olókùn Ẹsin jẹ̀ ẹ̀dá itàn tó ní ifarádà àti akitiyan , èyí ló sì jẹ̀ kí òmìnira tí o n fẹ̀ fún àwọn èniyàn rẹ̀ láti Ọ̀kè Ọ̀gùn tẹ̀ wón lówó .

Ìbíwùmí

Ìbíwùmí jẹ ọmọbinrin baálẹ̀ Ọtu , lákòkókó ọrọ̀ òmìnira kò yé Ìbíwùmí , ó sì n fi Àjàyí ẹ̀ yẹyẹ. Sùgbón lẹyin ti Àjàyí farabalẹ̀ ẹ̀ àláyé ohun tí òmìnira ra jẹ̀ fún Ìbíwùmí , ó tilẹ̀ jẹ̀ pé bàbá ẹ̀ re ni ó fi Àjàyí sí àtìmólẹ̀ , kò rò ó lẹ̀meji tí ó fi tú Àjàyí sílẹ̀ láti sá àsálà fún èmi rẹ̀ .

Títúsílẹ̀ ti Ìbíwùmí tú Àjàyí sílẹ̀ tí ó sì tún fi ẹ̀ nu ara rẹ̀ sọ pé òun ni ó tu Àjàyí sílẹ̀ dá wáhálà nílá sílẹ̀ láàárín Ìbíwùmí àti bàbá rẹ̀ . Bàbá Ìbíwùmí tilẹ̀ lé iyá Ìbíwùmí jáde nílẹ̀ nítorí iwà Ìbíwùmí yíi . Wón ti Ìbíwùmí mólẹ̀ dípò Àjàyí , baálẹ̀ kọ̀ Ìbíwùmí lómọ̀ , ó sì pàṣẹ̀ kí wón mú un lọ sí ilé Ìyálóde .

Akíkanjú ẹ̀dá itàn ni Ìbíwùmí jẹ̀ . Ó bèèrè ogún iní rẹ̀ lówó bàbá rẹ̀ , bèè ni owó tí ó ri nínú àwọn ogún yíi ni ó firà òmìnira fún àwọn kan lára erù bàbá rẹ̀ . Ìbíwùmí padé ọmọ̀ Olókùn Ẹsin ni ẹ̀wọ̀n Olúmokò. Dídákú ti Ìbíwùmí dákú ni Nàri Babalóríṣà ló kó àwọn Àjàyí àti Ìbíwùmí yọ̀ .

Àwọn ẹ̀rú ti Ìbíwùmí ra òmìnira fún lódò bàbá rẹ̀ , ló padà gbà Ìbíwùmí àti àwọn yòókù rẹ̀ sílẹ̀ lówó ikú, tí wón sì gba òmìnira fún àwọn èniyàn Ọ̀kè Ọ̀gùn , Ìbíwùmí àti Àjàyí padà di tọkọtaya nígbèyìn .

Àyòwí

Ará Ìgbòho ni Àyòwí , ọ̀rẹ̀ ìgbà ẹ̀we Àjàyí Ọmọ̀ Olókùn ẹ̀sin sì ní pẹ̀lú , Àjàyí lọ bá Àyòwí, ó sì bèèrè fún iranlówó àti àtilẹ̀ yìn Àyòwí nínú ìjà òmìnira tí ó ti bèrẹ̀ , Àyòwí gbà láti darapọ̀ mọ̀ Àjàyí, ó sì gbéra láti lọ sí Ìgbèti lódò Kólájò láti lọ fi ọ̀rọ̀ òmìnira yíi tó o létí .

Iwà àìbikítà Lágboókùn àti ayé fàmílètè n tutó tí ó n jẹ̀ nípa gbígbésè lé Arinládé Alájòó tà bí Àyòwí nínú , èyí ló sì da ìjà nílá sílẹ̀ ni ọ̀de baálẹ̀ Ìgbèti , Àyòwí jẹ̀ ẹ̀dá itàn tí ó kóríira irẹ̀jẹ̀ . Ìpinnu rẹ̀ láti gba Arinládé sílẹ̀ lówó ọmọ̀ ọ̀ba Lágboókùn ló gbé e de ẹ̀wọ̀n Olúmokò .

Olúmokò

Ọ̀ba ilú Ọ̀kò ní a mọ̀ sí Olúmokò . Ọ̀dò Olúmokò ni àwọn ará Ọ̀kè Ọ̀gùn máa n ru beere àti ẹ̀ran ìgbé̀ lọ lódòdún . Olúmokò ni ó pàṣẹ̀ pé kí wón yọ̀ Olóyè Olókùn Ẹsin lóyè fún iwà àfojúdi ti ọmọ̀ rẹ̀ Àjàyí hù . Olúmokò jẹ̀ olórí tí ó jẹ̀ aniní lára àti ọ̀kánjúà. Ẹ̀wọ̀n Olúmokò ni àwọn asòtàn mètẹ̀tẹ̀ta ti padé. Níkeyìn agbára bó lówó Olúmokò , àwọn ará Ọ̀kè Ọ̀gùn sì ẹ̀ ilérí láti máa fún Olúmokò ni àádóta ọ̀ké lódòdún .

Baálẹ̀ Òtu

Bàbá Ìbíwùmí ni baálẹ̀ Òtu jẹ́ . Abẹ̀ àṣẹ̀ Olúmokò ni baálẹ̀ Òtu wà . Gbogbo àṣẹ̀ Olúmokò ni baálẹ̀ Òtu máa n múṣẹ̀ , ó sì tún máa n rí i pé àwọn Òkè Ògùn pàápàá kò fowó pa idà Olúmokò lójú. Baálẹ̀ gbà láti kú ju kí o má mú àṣẹ̀ Olúmokò ṣẹ̀ . Baálẹ̀ Òtu kọ̀ Ìbíwùmí lómọ̀ , ó sì tún fi Ìbíwùmí yí kan náà ránṣẹ̀ sí Olúmokò fún ijyà tí ó tọ̀ .

Baálẹ̀ Òtu bẹ̀rù Olúmokò , kò sì sí ohun tí kò lè ṣe láti m u àṣẹ̀ Olúmokò ṣẹ̀ . Nígba tí ijà òmìnira n lẹ̀ lówó , Olúmokò bèèrè lówó baálẹ̀ Òtu ihá eni tí ó wà , ó sì dáhùn pé ihà Olúmokò ni . Ṣùgbón nígba tí àwọn Òkè Ògùn gba òmìnira inú baálẹ̀ Òtu dùn pé òun náà ti di òmìnira . Baálẹ̀ Òtu jẹ́ ojo, ibẹ̀rù àti àṣẹ̀ ìgbà láéláé tí wọn ti pá ni kò fẹ̀ yà kúrò nínú rẹ̀

Olóyè Olókùn Ẹ̀sin

Bàbá Àjàyí tí ó bẹ̀rè ijà òmìnira ni Olóyè Olókùn Ẹ̀sin jẹ́ . Gégé bí Olóyè àti alágbà bàbá Àjàyí kò faramọ̀ ijà òmìnira tí omọ̀ rẹ̀ bẹ̀rè . Gbígba tí wọn gba Àjàyí lẹ̀ lówó bàbá rẹ̀ tí wọn sì tí í mólé si Òkò ló mú un pinnu láti má lẹ̀ sí ipàdẹ̀ àwọn Olóyè mọ̀.

Nígba tí wọn n gbé Ìbíwùmí lẹ̀ sí òkò láti rópò Àjàyí . Bàbá Àjàyí lẹ̀ ba sí buba láti gba Ìbíwùmí sílẹ̀ ṣùgbón owó tẹ̀ Olóyè Olókùn ẹ̀sin , wọn sì tii mólé .

A rí Olóyè Olókùn Ẹ̀sin gégé bí ẹ̀dá itàn tó ní ẹ̀rí -ọkàn. Kò ká òfin Olúmokò sí ohunkóhun. Ó lākākà láti gbà Ìbíwùmí sílẹ̀ nítorí ó gbàgbọ̀ pé ko yẹ̀ ki olóore kú sí ipò ikà . Onínurere èniyàn ni Olóyè Olókùn Ẹ̀sin .

Ìlò èdè

Ìlò èdè Fálétí nínú itàn àròṣo Omọ̀ Olókùn Ẹ̀sin fi hàn gégé bí ònkòwé tí ó dāngájíá , tí ó sì ní ẹ̀kúnrẹ̀rẹ̀ ìmọ̀ nípa àṣà àti یشه̀ Yorùbá .

Àwọn onà èdè tí Fálétí ṣàmúlò ni àfiwé , ọ̀rò àtijó, àkànlò èdè àti òwe.

Àfiwé

Ọ̀nà méjì ọ̀tọ̀tọ̀ ni Fálétí gbà lo àfiwé nínú itàn àròṣo Omọ̀ Olókùn Ẹ̀sin, bí ó ti ṣe àmúlò àfiwé alápeṣẹ̀ náà ló tún lo àfiwé alápejúwe .

Àfiwé alápeṣe

Ní igbà tí Fálétí ba ṣe àmúlò àfiwé alápeṣe , yóò fi àwọn ohun méjì wéra láìṣe àlàyé . Diẹ lára àfiwé alápeṣe bí Fálétí ṣe lò wọn nínú itàn àròṣo *Ọmọ Olókùn Eṣin* niyí:

Níbití mo ti n sún kiri bí Olundu (o.i 19)

Nígbàmí, a jó wọlẹ bí òrèbè, a fi ẹhìn jó bí Ẹiyẹbà (o.i 109)

Nwọn pò bí ewé rúmò (o.i 116)

Àfiwé alálàyé

Ní àkókò tí Fálétí bá lo àfiwé tí kò ṣe bẹẹ gbajúmò yóò ṣe àl àyé láti lè jẹ kí ohun tí ó n sọ yé àwọn ònkàwé rẹ. Bí àpeṣe:

Báyí ni a tóká ní ilé Baálẹ , tí a n ja ràn-in lọ bi
ìgbà tí èniytàn fi ẹsẹ tú ọwọ ikamùdù (o.i 12)

Péú ni èmi pàápàá kuku n wò ni tẹmi, bí ẹkúté tí a fi sí
ààrín ọpọ èniyàn ní ọsán gangan (o.i 8)

Ọrò àtijó

Itàn àròṣo *Ọmọ Olókùn Eṣin* dálé itàn iṣẹlẹ ayé àtijó . Ídí èyí ni Fálétí ṣe lo àwọn ọrò àtijó tí ó yẹ ní nù iwé itàn àròṣo *Ọmọ Olókùn Eṣin*. Fálétí mò-ón-mò lo àwọn ọrò àtijó yí ni láti tan imólẹ sí àwọn igbé ayé kán tí àwọn èniyàn ti gbé ní igbà àtijó . Àpeṣe àwọn ọrò àtijó tí ó jẹ jáde nínú *Olókùn Eṣin* ló wà ní isàlẹ yí .

Òkúnà (o.i 31), isáná lẹù (o.i 42)

Ponga (o.i 64), ojú àbátá (o.i 67)

Gbájù (o.i 121), màjàlà, (o.i 121) bàárú o. 122)

Àkànlò èdè

Fálétí ṣe àmúlò èdè púpọ nínú *Ọmọ Olókùn Eṣin*, èyí sì fi hàn gégé bí ọmọ ọdọ agba tí ó gbó ijinlẹ Yorùbá . Àkànlò èdè tí Fálétí ṣàmúlò yí jẹ kí itàn àròṣo *Ọmọ Olókùn Eṣin* mú ònkàwé lókàn bẹẹ ni kò jẹ kí itàn rí sákálá .

Fún àpẹẹẹ:

Mu ọ̀gèdè nínú ọ̀sọ́ (o.i 4)

Ẹnu ni a fi n hóra (o.i 4)

Dawọteḽe (o.i 5)

Òwe

Fálétí lo òwe lópòlópò nínú itàn àròsọ Ọmọ Olókùn Ẹṣin . Fálétí fi òwe gbé àwọn èrò ìjìnlẹ̀ kalẹ̀ láti jẹ́ kí àwọn ònkàwé ronú jìnlẹ̀ lórí ohun tí ó n sọ èyí sì jẹ́ kí àwọn èdè itàn àròsọ Ọmọ Olókùn Ẹṣin wuyi , tó sì dùn láti ka .Diẹ̀ lára àwọn òwe inú itàn àròsọ Ọmọ Olókùn Ẹṣin ni ìwònyí:

A kì í wí pé ọmọ ti yòò bá hun eyín ganganran kíó má hù ú,

nígba tí ó bá hù ú tí kò ri ètè fi bòó ni yòò tó mò wí pé kò dára (o.i 8)

Ẹni tó níki ará ilé òun máa lówó , ará òde ní yá Olúwa rẹ̀ní iwòfà (o.i 11)

Inú ni idà komsó n gbé (o.i 12)

Ọmọ osè ní ko kùmò ba iyá rẹ̀ (.o 13)

4.2 ÌTÀN ÀRÒSỌ ỌBÀYÉJÉ: BÙNMI OLÚJÌNMÍ

Kókó

Àwọn kókó tí ó jẹyọ nínú iwé ìtàn àròsọ Ọbàyejé ni ogun ilé ayé , ibáwí òbí àti pàtàkì èkọ iwé .

Ogun Ilé Ayé

Àjàdí tí ó ti fi ìgbà kan jẹ olówó ti gbogbo èniyàn n wá rí fún sùgbón n ipasẹ àikíyèsára ó padà di olòsì. Àdìkà tí ó jẹ iyàwó rẹ kò fi Àjàdí lókàn balẹ rará nítorí àilówó lówó rẹ . Àdánwò nílá ni àilówó lówó Àjàdí jẹ fún un . Iyàwó rẹ ló n bó ọ , tí ó sì tún n fún un lówó ọtí . Ìdí èyí ni Àdìkà kò fi jẹ ki ọkọ rẹ ni enu ọrọ mọ gégé bí ọkọ, ogun ayé tí ó n ba Àjàdí fínra yí kò jẹ kí inú rẹ dùn nítorí pé o ti di ẹlẹyà láàrin ọrẹ àti ojúlùmò .

Pèlú iránlówó Adégún ibátan Àjà dí, ó bèrè isẹ ašánko ní ilú Ọkọ ni ilé -isẹ atúnlùútò . Kínyò ọgá ilé -isẹ nàà fẹràn Àjàdí , ó sì mú un gégé bí bàbá , o sì la ọnà tí wón fi sọ Àjàdí di iránse ni ọfísi rẹ . Gbogbo àwọn òsìsẹ ibi ti Àjàdí tíń sísẹ kóriírà r ẹ tori kí í tú ašírí ilé isẹ fún wọn, àwọn olóyè ilú Ọk ọ jà fitafita pé kí Akínwálé ọmọ Àjàdí má le lọ sí òkè òkun nípa iránwó ilú sùgbón gbogbo ilàkàkà àwọn olóyè yíí , pàbó ló jásí . Ìbínú ti ọmọ Àjàdí , Akínwálé, tó lọ sí òkè òkun lo jẹ ki ọkan lára àwọn olóyè dárúko rẹ fún idádúró lenu isẹ

Ogún ayé tó dojúko Àjàdí ko fi lórùn silẹ àfi ìgbà tí ó tì í wọ kòtò. Akínwálé ọmọ Àjàdí tó lọ sí òkè òkun kò padà de bá a nítorí pé Àjàdí pàdánù ẹmí rẹ nínú ijàmbá ọkọ . Àjàdí sísẹ silẹ sùgbón kò dúró jẹ é, ogún ni ilé ayé , ilé ayé ,ogun ni.

Ìbáwí Ọbí

Ìgbàgbọ Yorùbá ni pé “Ọmọ tí a kò tọ ni yòò gbé ilé tí a kọ tà, bó dọla” àti pé “kékeré láti í pẹkan irókò, nítorí tó bá dàgbà tán, apá kò ní í ká a. Fún idí èyí, àwọn Yorùbá kì í fi ọwọ yepere mu ibáwí àwọn ọmọ wọn.

Àjàdí jẹ àgbẹ aládaá n lá ní ilú Ìlọfẹ , bèè ni ò rí tajé se .Ìgbà ayeyẹ òkú bàbá rẹ ló bèrèọtí àti tábà mímu sùgbón tí iyá rẹ kò láti dáa lẹkun tàbí tọ ọ sọnà pé ọtí àti tábà mímu kò dára . Kíkò ti iyá Àjàdí kò láti dá ọmọ rẹ lẹkun tábà àti ọtí mímu ló ba ayé Àjàdí jẹ , àjókù tábà tí Àjàdí jù sí inú pàpá ló lọ sí inú okoè yí tí ó sì jọ gbogbo oko pátápátá, èyí ló si padà sọ Àjàdí di olòsì .

Bákan nàà Àdìkà iyá Ayọ kò láti bá ọmọ rẹ wí , gbogbo ìgbà ti Àjàdí bàbá Ayọ bá fẹ tó ọmọ rẹ sọnà ni Àdìkà máa n takòó . Èyí ló mú Ayọ di ẹja gbígbe tí kò se é ká . Nítorí àiní ibáwí Ayọ, ó darapọ mọ àwọn Ọbàyejé láti máa jalè . Lenu isẹ olè jíjà yíí ni Ayọ àti àwọn ẹlẹgbé rẹ ti

gbìyànjú àtìdà èmí Akínwálé , àbúrò rè légbodò, Àdiká kò jèrè omọ rè , Ayònítorí pé ó kùnà gégé bí òbí láti bá omọ rè wí àti láti tọ ọ sí ònà rere.

Pàtàkì Èkọ̀ Ìwé

Èkọ̀ iwé ẹ̀şe pàtàkì, ó sì jẹ̀ ònà láti ró ara ẹ̀ni ni agbára . Ayò kùnà láti ka iwé rè dójú àmì èyí ló sì mú un di alábaárù ni ibùdókò . Lẹ̀nu isẹ̀ alábaárù yíi náà ni Ayò sì ti darapọ̀ mọ̀ àwọn olè tí ó n pa àwọn èniyàn lẹ̀kún jayé . Ọ̀wọ̀ pàlábá Ayò àti àwọn igára ọ̀ lọ̀sà egbé rè s'égì, adájọ̀ sì ju wọn sí ẹ̀wọn gbére .Akínwálé àbúrò Ayò fi ọ̀wọ̀ tó nípon mu èkọ̀ rè , èyí ló fún un ní àhàfàni lá ti lọ sí òkè òkun tí ó sì di olórí akòwé ètò owó àti ètò isúná ilú Ọ̀kọ̀, èkọ̀ iwé ẹ̀şe pàtàkì, ó ẹ̀şe kókó.

Àhunpọ̀ Itàn

Orí mọ̀kànlá ni Olújìnmí pín iwé itàn àròsọ Ọ̀bàyéjé sí . Orí kinní ni ó jẹ̀ ibèrè àhunpọ̀ itàn, orí keji sí ẹ̀kẹ̀sàn-án jẹ̀ àarin à hunpọ̀ itàn, nígbà tí orí kẹ̀wàá sí ikọ̀kànlá sì jẹ̀ iparí àhunpọ̀ itàn.

Orí kinní tí ó jẹ̀ ibèrè àhunpọ̀ itàn ni Olújìnmí ti ẹ̀şe àpẹ̀júwe ilú Ìlọ̀fẹ̀ , tí ó sì fi hàn àwọn ònkàwé irú ẹ̀ni ti Àjàdí àti Àdiká iyawó rè jẹ̀ .

Nínú orí keji ni Àjàdí ti bèrè isẹ̀ asánko pèlú irànlówọ̀ Adé gún ibátan rè, gbígbé tí Àjàdí ní gbé pèlú ẹ̀bí Adégún ní ilú Ọ̀kọ̀ mú àyípadà nílá bá igbésí ayé rè . Ó bèrè sí ní í lọ sí ẹ̀ ọ̀òsì. Akínwálé n gbé lódò bàbá rè ní Ọ̀kọ̀. Nínú orí kẹ̀ta ní o ti di mímọ̀ pé Ayò ti n bá mọtò kiri ni abúlẹ̀ wọn. Bèè ni Àjàdí di iránsẹ̀ ní ibi isẹ̀ rè .

Nínú orí kẹ̀rin ni Akínwálé ti ri irànlówọ̀ ilú gbà tí ó sì lọ sí òkè òkun pèlú Ládérìn omọ ọ̀ba. Orí karùn-ún ni isẹ̀ burúkú àwọn Ọ̀bàyéjé ti n gbilẹ̀ síi ni Ìlọ̀fẹ̀ , orí yí i kan náà ni Ayò omọ Àdiká ti darapọ̀ mọ̀ àwọn igára ọ̀lọ̀sà. Gbogbo ọ̀rọ̀ tí iyá rè n báa sọ kò tu irun kan lára rè.

Orí kẹ̀fà ni Kínyò àti Àjàdí ti gba iwé ifẹ̀yinti , tí Àjàdí sì kọ̀ láti padà sí ilú Ìlọ̀fẹ̀ . Ó bèrè sí ní í ẹ̀şe òwò isù sùgbón ó seni láaánú pé Àjàdí pàdánù èmí rè nínú ijambá mọtò .

Nínú orí keje Sù nmónù àti àwọn ọ̀bàyéjé egbé rè n gbilẹ̀ síi nínú isẹ̀ ibi wọn , gbogbo ilàkàkà àwọn ọ̀lọ̀páá kò sì so èsò rere. Jimò tá àwọn ọ̀lọ̀páá lólobó , èyí ló sì ràn wọn lówọ̀ láti mú òkéré níbi tí òkéré ti n kó ọ̀sàn. Títakú tí òkéré taku láti dárúkọ àwọn egbé rè yòókù ló jẹ̀ kò fọ̀jú ba ilé ejó , adájọ̀ sì sọ ọ̀ sì ẹ̀wọn ọ̀dún mẹ̀wàá gbáko . Orí kejo ni Akínwálé ti padà dé láti òkè òkun ti Ayò ẹ̀gbón rè sì ba gbé ẹ̀ru wálé láimọ̀ . Ìbànújé subú lu Ayò fún Àdiká.

Orí kẹsàn-án ni àwọn ijòyè ti k ọ jálẹ pé Akínwálé kò le máa báwọn jókòó papò ní ipàdẹ ilú sùgbón nígbèyìn , wón fààyè gbà á .Akínwálé ẹ igbèyàwó aláṣàlátù , inú Àdiká sì dùn púpò . Nínú orí yíi kan náà ni àwọn Ọbáyéj ẹ ti yin ibon mo Akínwálé , tí wón sì wa ọkò rẹ lọ sínú igbàlẹ wọn.

Orí kẹwàá ni itàn àròsọ náà ti n sáré lọ sópin . Ìsò Ejide ni àṣírí ikú to pa Akínwálé ti tú,síta láti ẹnu àwọn ọmọ ilé -iwé méji kan . Èyí ló sì ran ọlópàá ọ̀tẹ̀lẹ̀múyẹ̀ láti ilú kejì lówó láti dọdẹ Sùnmónù àti àwọn Ọ̀bà̀yẹ̀jẹ̀ ẹgbẹ̀ rẹ . Ní igbèyìn ,ọwó sinkún àwọn ọlópàá tẹ̀ Sùnmónù àti àwọn isomogbè rẹ̀ wón sì fi wón ẹ̀ ẹgbètàlà yèyẹ̀ .

Orí kọkànlá tí ó parí itàn àròsọ Ọ̀bà̀yẹ̀jẹ̀ ni àwọn èniyàn ti mò pé Akínwálé kò kú àti pé àwọn ọlópàá fi pamó ni láti lé ráàyè ẹ̀ iwádíi wón . Ojú àwọn Ọ̀bà̀yẹ̀jẹ̀ hà n fún aráyé rí, Ayòbámi àti àwọn ẹgbẹ̀ rẹ̀ ni adájó fi sí ẹ̀wọn gbére , nígbà tí olórí wón , Sùnmónù gba ì dájó ikú nípa fifi ẹ̀yìn ti àgbá fi àyà gba ọta ibon .

Ibùdó Itàn

Ibùdó itàn gbo gbogbòò fún itàn àròsọ Ọ̀bà̀yẹ̀jẹ̀ ní ilú Ìlofẹ̀ . Àwọn miiran tí ó tún jeyo ni Ọ̀kọ̀ àti Àbújá.

Àwọn ibùdó itàn pátó tí àwọn isẹ̀lẹ̀ inú iwé itàn náà ti wáyé ni ilú Ìlofẹ̀ ilú Ọ̀ kọ̀, Ilé Àjàdí, Ilé-isẹ̀ atúnlùútò, Ilé Adégún, Ibùdókò, Ìgbàlẹ̀, Ààfin Ọba Ọ̀kọ̀, Ilé Akínwálé àti Ilé-ẹ̀jọ̀.

Ọgbón Isọtàn

Ọgbón isọtàn arínúróde ni Olújìnmí lò láti ẹ̀ agbékálẹ̀ itàn àròsọ Ọ̀bà̀yẹ̀jẹ̀ . Àwọn ọgbón isọtàn miiran tí ó tún súyọ ni àpẹ̀júwe (o.i 1,2,35, 73,75), ọ̀rọ̀ àdásọ (o.i 3, 52, 74) ọgbón ipadàsẹ̀yìn (o.i 21), igbékálẹ̀ ajemó iran (o.i 38), létà (o.i 49, 50-51).

Ìfiwàwèdá

Àwọn èdá itàn márùn -ún ti a ó máa ɛ̀ ą̀gbéyèwò wọn lábé isòrí yíi ni Àjàdí , Àdiká, Ayòbámi, Akínwálé àti Adégún.

Àjàdí

Àjàdí ni olú èdá itàn *Òbàyéjé*. Àjàdí jé ẹ̀ni tí ó rí jájẹ ní ì gbà kan rí sùgbón nípa iwà àtẹnujẹ àti àfowófà , ó padà di olòsì bẹ̀ẹ̀ ni, àìlówó lówó Àjàdí ló sọ ọ̀ di igbá iwewó fún iyawó rẹ̀. Èyí náà ni kò sì jẹ́ kí ó ni ẹ̀nu ọ̀rò lórí ọ̀mọ̀ rẹ̀ Ayòbám i. Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé Àjàdí kí í ɛ̀ ọ̀lẹ̀ , sùgbón alágbára ma mètò èdá ni . mímúra ti Àjàdí múra sí isẹ̀ ní Ọ̀kọ̀ ló mú un kúrò ni aṣánko tí ó sì di iránṣẹ̀ ni ọ̀físi Kínỳò. Lẹ́yin ọ̀dún diẹ̀ tí Àj àdí ti bẹ̀rẹ̀ isẹ̀ iránṣẹ̀ , ó gba iwé ifẹ̀yintì , bẹ̀ẹ̀ ni owó ifẹ̀yintì yíi ni Àjàdí fi bẹ̀rẹ̀ ọ̀wò isù ní Ọ̀kọ̀ , Àjàdí kò láti padà sí Ìlofẹ̀ torí ì wà burúkú tí Àdiká iyawó rẹ̀ n hù sí í. Nínú ọ̀kan nínú àwọn irinàjò rẹ̀ lọ̀ sí ilú Àbújá ni Àjàdí ti dágbere fáyé . Orí isẹ̀ ni ago Àjàdí kú lé kò jẹ́ èrè isẹ̀ tó ɛ̀.

Àdiká

Ìyawó Àjàdí ni Àdiká jé , Aṛẹ̀wà àti alágbára obinrin ni . Nínú abúlẹ̀ Ìlofẹ̀ , Àdiká ni obinrin tí ó rẹ̀wà jùlọ̀ sùgbón kò fi iwà kún ẹ̀wà. Onípákáleke èdá ni Àdiká, isẹ̀ rẹ̀ nínú ilé kò sì tẹ̀ ọ̀kọ̀ rẹ̀ Àjàdí lórùn . Àjàdí kò ni isẹ̀ lówó sùgbón Ọ̀lórùn sìnà ire fún Àdiká iyawó rẹ̀ , ó n ri ɛ̀ ó sì n rí èrè gọ̀bọ̀ ní ibi iyò tó n tà , gbogbo èrè ti Àdiká n rí lórí isẹ̀ tó n ɛ̀ yíi kò fi mọ̀ ọ̀kọ̀ rẹ̀ . Kí ó tó lè fún ọ̀kọ̀ rẹ̀ lówó, ó gbodò bá a ru iyò lọ̀ sì ilú kejì . Àdiká jé àpẹ̀rẹ̀ àwọn iyawó burúkú tí ó máa n jẹ́ gà ba lórí ọ̀kọ̀ wọn .Bákan náà , Àdiká jé àpẹ̀rẹ̀ iyá burúkú . Kíkò ti Àdiká kò kí Àjàdí bá Ayòbámi wí láti kékeré ló sọ ọ̀ di aláìgboràn àti olẹ̀ . Àdiká jèrè gbogbo iwà tí ó hù sí ọ̀kọ̀ rẹ̀ torí lójó alẹ̀ rẹ̀ kò ni ifòkànbalẹ̀ . Ọ̀lórùn lò ko Akínwálé yọ̀ lówó àwọn ikà èniyan tó fẹ̀ dá ẹ̀mí rẹ̀ légbodò sùgbón Ayòbámi lọ̀ sí ẹ̀wọn gbere , Àdiká sì kábàámọ̀ iwà burúkú rẹ̀ gbogbo.

Ayòbámi

Àkóbí ni Ayòbámi jẹ́ fún Àjàdí àti Àyọ̀ ká. Aṛẹ̀wà ọ̀kùnrin ni Ayòbámi . Ẹ̀wà rẹ̀ ló si jẹ́ kí àwọn obinrin ilé máapẹ̀ é ni orí fààrí . Gbogbo àwọn olúkọ̀ Ayọ̀ ló fẹ̀ràn rẹ̀ nígbà tó wà ni ilé -iwé aláìkòòbèrẹ̀, nítorí kò sí ẹ̀ni tí í bá a du ipò kinní. Àìlówó lówó Àjàdí ni Àdiká kò fi gbà á láàyè láti máa bá Ayọ̀ wí . Àìlólùbáwí Ayọ̀ ni kò jẹ́ kí o lè tẹ̀ síwájú nínú ẹ̀kọ̀ rẹ̀ lẹ́yin tí ó ti parí ilé -iwé

alákòòbèrè. Àjàdí lọ sí ilú Òkò kò sì janpata mó lóri ọ̀rò Ayòbámi .Ayò di aláàárù ní idíkò, kò sì pé tí ó fi darapò mó àwọn Ọ̀bàyéjé àti olè lònà àti lówó kíákíá . Ayò wà lára àwọn tó dá àbúrò rẹ Akínwálé lònà, nígbà tí ọ̀wọ̀ àwọn ọ̀lópàá sì tẹ Ayò àti àwọn igára ọ̀lòsà egbé rẹ wọn fojú wọn ba ilé ejó, adájó sì fi Ayòbámi sí ẹ̀wọn gbére . Ojúkòkòrò àti egbékégbé ló kó wàhàlà ba Ayò . Yorùbá bọ̀ wón ni “egbé búburú ba iwà rere jé” .

Akínwálé

Ọ̀mọ̀ Àjàdí àti Àdìká ni Akínwálé jé , Akínwálé jé olóri pípe ọ̀mọ̀ tí kì í fi ẹ̀kọ̀ ẹ̀rẹ̀ . Lẹ̀yìn ọ̀dún kan tí Àjàdí ti bèrè iṣẹ̀ ni Òkò ni Akínwálé lọ bá bàbá rẹ̀ . Gbígbe ti Akínwálé gbé pò pèlú ẹbí Adégún ní ipa rere nínú igbésí ayé rẹ̀ , o mó oríṣíríṣii ẹ̀kọ̀ ilé bẹ̀è ni ibèrù Ọ̀lórùn gbilẹ̀ sí í lókàn rẹ̀ . Yiyeye tí Akínwálé yege nínú ì dánwò tí àwọn ilú ẹ̀ fún àwọn ọ̀mọ̀ wọn ló fún un ni ànfààní láti lọ kọ̀ Ẹ̀kọ̀ nípa isirò owó ní òkè òkun lẹ̀yìn tí Akínwálé padà dé láti òkè òkun , ó bèrè iṣẹ̀ gégé bí olóri akòwé owó àti ètò isúná ilú , àwọn Ọ̀bàyéjé gbiyànjú láti dá ẹ̀mí Akínwálé légbodò sùgbón orí kó o yọ̀ .Akínwálé jé ọ̀mọ̀ idùnnú fún àwọn òbí rẹ̀ , ibèrù Ọ̀lórùn àti iwà rere rẹ̀ ni kò jé kí irawò rẹ̀ wọ̀ òòkùn láipé ojó.

Adégún

Ìbátan Àjàdí ní idí iyá ni Adégún . Ilú Òkò ni Adégún n gbé, bẹ̀è ni ó sì ri tajé ẹ̀ . Ẹ̀kòòkan ni Adégún máa n wá sí ilú Ìlọ̀fẹ̀ . Ní irú àkókò yí , Adégún máa n ẹ̀ fàájì n i ilé ẹ̀mu sùgbón ọ̀tí fàájì ni Adégún máa n mu kì í ẹ̀ alámupara . Ọ̀kan nínú àwọn ọ̀rẹ̀ Àjàdí tó jẹ̀ ọ̀mùtí ló fi ọ̀rò Àjàdí dápàará nídíi ẹ̀mu , ọ̀rò tí ọ̀mùtí yí sọ̀ mú Adégún lókàn tó bẹ̀è tí ó fibá Àjàdí wá iṣẹ̀ aṣánko sí ilú Òkò . Onínúre ẹ̀dá ni Adégún , ó máa n fún Àjàdí lówó . Iṣẹ̀ tó bá Àjàdí wá ló gbà á kalẹ̀ lówó ọ̀rò kòbákùngbé tí Àdìká iyàwó rẹ̀ n fi ojoojúmọ̀ sọ̀ sí i . Adégún jé onígbàgbọ̀ tòótó oun ló ba Àjàdí sọ̀rò nípa ilé Ọ̀lórùn lílọ̀ , Àjàdí bèrè sọ̀sì lílọ̀ o sì darapò mó egbé oore-ọ̀fẹ̀ . Ilé aláyọ̀ ní ilé Adégún , irẹ̀pò nlá ló sì wà láàrin Adégún , iyàwó rẹ̀ , Moróyèdé àti àwọn ọ̀mọ̀ rẹ̀ Adéolú àti Ìbùkún.Ọ̀rẹ̀ tòótó àti ibátan pàtàkì ni Adégún jé bí ó tilẹ̀ jé pé Àjàdí ti di olóògbé síbẹ̀ Adégún kò pa ọ̀dọ̀ Àdìká tì, gbogbo ọ̀rò ibínú tí Àdìká sì máa n sọ̀ sí i ló máa n fi ẹ̀ osun pa ara . Èniyàn rere àti ọ̀lókàn titẹ̀ ni Adégún.

Ìlò Èdè

Ọ̀nà ti Olújìnmí gbà lo èdè nínú iwé itàn àròso *Ọ̀bàyéjé* jé kí ó di mímò pé ònkòwé tí ó pegedé nínú èdè Yorùbá tí ó sì mọ̀ àgbékalẹ̀ ọ̀rọ̀ ni.

Àwọn ilò -èdè tí a ó máa gbéyèwò bí Olújìnmí ẹ̀ ẹ̀múlò wọn ni Àf iwé, àwítúnwí, àsoṛégèé, òwe, ọ̀fò, oríkì àti orin.

Àfiwé tààrà

Olújìnmí máa n ẹ̀ ẹ̀múlò àfiwé tààrà nínú *Ọ̀bàyéjé* nígbà tí ó bá n ẹ̀ ẹ̀pèjú we bí nńkan ẹ̀ rí. Fún àpẹ̀rẹ̀:

Níbi tí ó jókòó sí lójú kan náà

Ni ó nwami lójú bíi egbére (o.i 3)

Omi tí ó n jade lójú Àjàdí lẹ̀yìn tí ó jé ọ̀bẹ̀ aláta tí iyàwó rẹ̀ ẹ̀ tán ni Olújìnmí fi wé omi tí ó máa n jade ni ojú egbére .

Àwọn àpẹ̀rẹ̀ àfiwé tààrà mìíràn wà ni ojú iwé 2,4,10,16,23,33,35,60.

Àwítúnwí

Àwítúnwí ẹ̀lẹ̀yọ̀ ọ̀rọ̀ ni Olújìnmí ẹ̀múlò nínú itàn àròso *Ọ̀bàyéjé*

Owó tí wón n gbà gontio

Ilé ọ̀fẹ̀, iná ọ̀fẹ̀, oúnjẹ ọ̀fẹ̀

Ìwòsàn ọ̀fẹ̀, ohun gbogbo ọ̀fẹ̀ ni (o.i 32)

Àdiká ni isẹ wo ni, isẹ iyà, isẹ yèyè àdánwò isẹ

Tó n ẹ̀ kálẹ̀ kiri (o.i 40)

Nínú àwọn àpẹ̀rẹ̀ méjèèjì tí ó wà lókè yíi ọ̀fẹ̀ àti isẹ̀ ní àwọn ẹ̀yọ̀ ọ̀rọ̀ tí Olújìnmí ẹ̀ àwítúnwí wón, ó sì ẹ̀ èyí fún àtẹ̀numọ̀ ni .

Àsoṛégèé

Nínú iwé itàn àròso *Ọ̀bàyéjé* ònkòwé ẹ̀ ẹ̀múlò àsoṛégèé nípa síso àsoṛé ọ̀rọ̀ tàbí síse àfikún sí bi ọ̀rọ̀ ti rígan-an ní pátó. Fún àpẹ̀rẹ̀:

Ní ojú náà., bí ó ẹ̀ wólé,

Orí ení ni ó dà lé. Ó bì, ó fẹ̀rẹ̀ bi ifun rẹ̀ jade . (o.i 6)

Àwòrán bí Àjàdí ẹ mu ọtí yó tí ó sì bèrè sí í ẹ se kábakàba ni ònḱòwé gbé kalẹ sùgbón ònḱòwé ẹ àfikún ọrọ nítorí pé kò sí bí ẹniyàn ẹ lè b i tó, kí ó bí ifun rẹ jáde .

Eni bá dáná nínú ilé rẹ , ajẹ wí pé kí í jẹ ẹran tàbí ó fẹ gbé e
Féwúre jẹ ni. Àwọn ẹran pàápàá kò, wọn ò jẹ ounjẹ olówó
wọn lójó nàà, ilé onínàwó ni wọn fi ikalẹ sí (o.i 34)

Ayeyẹ idágbére tí àwọn ilú Ọkọ ẹ fun àwọn ọmọ tí wọn n lọ sí òkè òkun ni ònḱòwé gbé kalẹ .
Ònḱòwé ẹ ọpọlọpọ àfikún n àti àso dùnnítorí pé kò sí bí ounjẹ ẹ le pò tó tí àwọn ẹniyàn kò ní í
dáná nínú ilé wọn . Bẹẹ ni àwọn ẹran kò lè torí pé onínàwó n ẹ inawó, kọ ounjẹ olówó wọn sílẹ.
Gbogbo ọrọ tí ònḱòwé sọ lókè yí, àsoḱùn ni.

Òwe

Òwe jẹyọ lópọlọpọ nínú iwé itàn àròso Ọbàyéjé, ọpọlọpọ àwọn ọwe yí ni ònḱòwé ló bí a ti máa
n ló wọn lójú ayé ní ibáamu pèlú ọgangan ipò tí wọn ti súyọ láti gb e ọrọ kan tàbí èkeji lésẹ
nípasẹ àkàwé ọrọ ibẹ.

Fún àpẹẹẹ:

Ohun tí aláimọkan fi n ẹ ara rẹ ló pò (o.i 2)

Fífò tí Àdiká fọ mọ ọkọ rẹ lórùn , tí kò jẹ kí ó bá Ayọ ọmọ wọn wí nígbà tí ó lo wé lódò
lásikò ọjò ni ònḱòwé n sọrọ nípa rẹ . Àdiká sì ni aláimọkan tí ó n ẹ ara rẹ nítorí pé ó padà
kábàámọ lóri ọrọ Ayọ.Fún àpẹẹẹ ọwe síi, wo ojú iwé 6,14,16,22,23,33,35,60.

Ọfọ

Olújìnmí tún sàmúlò ọfọ tí ó jẹ ọkan lára àwọn ewi alohùn Yorùbá nínú iwé itàn àròso
Ọbàyéjé. Fún àpẹẹẹ:

Ẹyẹ kí í fò, ko forí sọ igi,
Eku kí í rìn nígbò kò forí sọ igi
Ìkọkíkọọ kan kí í kọ ejò lésẹ
Eja kí í gbódò kígbé ọtútù
Toro gíní ladìyẹ toko èmọ bọ... (o.i. 9)

Olóyèdè, ọrẹ Àjàdí ló ẹ adùrà fun un ní igbà tí àwọn ẹlẹgbé rẹ n bá a dáwọọ idù nnú pé ó ri isẹ .
Gbólóhùn máyẹ sì ni ipèdè nàà fun Àjàdí pé àlọ àti àbọ rẹ kò ní léwu .
Wo ojú iwé 31 àti 41 fun àpẹẹẹ ọfọ miiṛàn .

Oríkì

Oríkì náà kò gbèyìn nínú ilò èdè Olújìnmí nínú ì wé ìtàn àròso *Òbàyéjé*, gbogbo àwọn oríkì tí ó jẹyọ jẹ oríkì orílẹ̀ ó sì wà fún àpónlẹ̀ àti àyèsí ní . Fún àpẹẹrẹ:

Akínwálé ọmọ ọlọfà mojò
Àkánó ẹrú
Ọlálọmí, ọmọ abíşujórúko
Ìjàkadì katákìti lorò ọfà... (o.i 35)

Àdiká ló n kí ọmọ rẹ Akínwálé ní mèsàn -án, mẹwáá nígbà tí ó n lọ kàwé ní òkè òkun, èyí sì n mu orí Akínwálé àti gbo gbo èrò wú.

Wó àpẹẹrẹ oríkì sí i ní ojú iwé 11,42,68.

Orin

Oríşìrìşìi orin ló súyọ nínú iwé ìtàn àròso *Òbàyéjé*, bí a şe ri orin ẹfẹ bẹẹ náà ni orin onígbàgbóbẹẹ ni orin ọpé náà kò gbèyìn.

Fún àpẹẹrẹ:

Fowó sin Jéèsù
Má se fowó mutí
Ògógóró kí í şatéjẹ şe
Fowó sin Jéèsù
Má şe fowó muti

(o.i 5)

Àwọn ọmọdé ló máa n kọ orin òkè yí láti fi Àjàdí şe yèyè ní gbà tí ó bá ti mu ọtí yó tí ó sí jókòó sí ojú kan náà.

Àpẹẹrẹ orin míràn wà ní ojú iwé 15,94,105.

3.3 ÀJÀ LÓ LẸRÙ: ỌLÁDÈJỌ ÒKÉDÌJÍ

Kókó

Ìfẹ̀ Ilú

Lápàdé ọlópàá tí ó fi iṣẹ̀ sílẹ̀ láti mójútó oko ti bàbá rẹ̀ fi sílẹ̀ fún un ló fi ifẹ̀ nlá hàn sí ilú rẹ̀ nípa ipinnu rẹ̀ láti ẹ̀ iṣẹ̀ tí àwọn ọlópàá ẹ̀ láseti . Ọkanòjọkan iṣẹ̀lẹ̀ ijínigbé , olèjìyá àti igbó gbíngbín ló gbá igboro ilú Ibàdàn àti agbègbè rẹ̀ kan . Gbogbo ilàkàkà àwọn ọlópàá láti wàgbò dèkun fún àwọn ọ̀daràn yìi , pàbó ló n jásí.

Lápàde pèlú alábaàṣiṣepò rẹ̀ (Tàfá Ìgìrípá) pa itú méje tí ọ̀de n pa láti réyìn àwọn ọ̀daràn tí ó n da àwọn ará ilú láàmú . Ìwà ipá ni Lápàdé àti Tàfá fi n rí òkodoro ọ̀rò gbà lenu àwọn ọ̀daràn. Tàfá Ìgìrípá jẹ̀ akin èdà itàn , lónà àtilẹ̀ rí òkodoro ọ̀rò nípa ibi ti Angelínà wà , wón yọ eyín Tiámíyù. Wón tún de Táíwò, Délé, Kólá àti iyá àgbà mọ̀lẹ̀ ní Ìkèrèkú .

Nítorí ifẹ̀ ilú àti lónà àti jẹ̀ kí alááfíá dé bá àwọn èniyàn ilú Lápàdé fi orí la ọ̀pòlọ̀p ọ̀ ewu.Kò tilẹ̀ bikítà nípa èm í ara rẹ̀ .Ọ̀pòlọ̀pò igbà ló n lo sí búbá àwọn ọ̀daràn yìi . Ibùba àwọn agbìngbó ti Lápàdé lo ló ti ri Tólání ọ̀mọ̀ ọ̀dò Angelínà tí wón jí gbé .

Bí o tilẹ̀ jẹ̀ pé orí ọ̀kà ni Lápàdé àti Tàfá fi n họ i mu nípa wíwọ̀ búbá àwọn ọ̀daràn lo sùgbọ̀n pèlú ipinnu ọ̀kàn , ifàyàrán, àti ifẹ̀ ilú tí wón ní lókàn Lápàdé àti Tàfá ẹ̀ àṣeyọ̀rí nípa fifi ojú àwọn ọ̀daràn ajómọ̀gbé àti agbìngbo hàn , iṣẹ̀ ti ọ̀gá ọ̀l ọ̀pàá Aúdù Kàrimù àti àwọn ọ̀lópàá egbé rẹ̀ ẹ̀ láseti.

Ìlara

Aúdù Kàrimù ọ̀gá ọ̀lópàá jẹ̀ onílara èniyàn . Inú rẹ̀ kò dùn sí bi Lápàdé àti àwọn jàndùkú rẹ̀ ẹ̀ n ẹ̀ àṣeyọ̀rí nípa fifi ojú àwọn olè, ajómọ̀gbé àti agbìngbó hàn . Ọ̀pò igbà ni Aúdù Kàrimù ti gbìyànjú láti rí i pé ọ̀un fi Lápàdé hàn gégé bí ọ̀daràn sùgbọ̀n Lápàdé mọ̀ èrò ọ̀kàn Aúdù yìi , ó sì n kiyèsára láti rí i pé èrò Lápàdé yìi kò jọ lé ọ̀un lórí .

Aúdù lérò pé ohùn ti kò kan Lápàdé lápá lẹ̀sẹ̀ ló n tojú bọ̀ . Ìdí tí ó fi rò bá yìi ni pé Lápàdé ti fi iṣẹ̀ ọ̀lópàá sílẹ̀ . Ní èrò Aúdù kò yẹ̀ kí Lápàdé máa gba iṣẹ̀ àwọn n ọ̀lópàá ẹ̀ . Pèlú gbogbo ilara Aúdù sí Lápàdé, o hàn gbangba pé Àjà ló lẹ̀rù , irọ̀ ni pẹ̀pẹ̀ Aúdù Kàrimù n pa.

Ìkùnà àwọn Ọlópàá

Ó hàn gbangba pé àwọn ọlópàá kùnà láti kápá àwọn olè , ajómogbé àti agbingbo ni ilú Ìbàdàn àti agbègbè rẹ . Ìwà àwọn ọdaràn wònyí kó ijayà bá àwọn ará ilú , èyí ló sì n mú àwọn iwé iròyìn ké gbàjarè lémọlémọ sí ijòba láti gbé ọga àwọn ọlópàá Aúdù Kàrimù kúrò nitorí àwọn ará ilú gbàgbò pé kò kún ojú ọ̀sùnwòn gégé bí ọ̀gá ọlópàá.

Ìkùnà àwọn ọlópàá yí láti kápá àwọn iwà ọdaràn ọkanòjọkan tó n şelẹ ní ilú ló mú Lápàdé pinnu láti wádi í àwọn ọdaràn náà. Lápàdé sì şe àşeyorí.

Àhunpò Itàn

Orí mēwàá ni Ọ̀kédijì pín iwé itàn *Àjà ló lẹ̀rù* sí. Orí kinní ni ibèrè àhunpò itàn . Ní orí yí ni onkòwé ti sọ ọ di mímò ọkan -òjọkan iwà ọ̀lẹ̀ , ijínigbé àti igbó gbíngbín tò n lọ ní ilú Ìbàdàn şugbón tí àwọn ọlópàá kùnà láti kápá ọdaràn wònyí . Orí kinní yí náà ni Aúdù Kàrimù ọ̀gá àwọn ọlópàá ti ka Lápàdé sí arú fin, èyí ló sì mú kí Lápàdé pinnu láti fi ojú àwọn arúfin náà hàn kí ó le wẹ ara rẹ mọ.

Orí keji sí ikeje ni àarin àhunpò itàn . Orí keta ni Tàfá ti gbé Táíwò lọ sí ọ̀dò Jà mpàkò. Ní ilé Jàmpàkò ni Táíwò ti sálo mọ Lápàdé àti Tàfá lówó . Salámi Kemberú àti Kàrimù Alákòóbá wá owó Táíwò ti Lápàdé hú lónà oko wá şugbón gbogbo akitiyan àwọn olè méjèjè yí pàbó ló jásí nínú orí kerin . Nínú orí karùn-ún ni Angelínà ti wá be Lápàdé láti báa wá Tólání ọmọ ọ̀dò rẹ tí ó sọ̀nù. Lápàdé sì şe ilé rí fun Angelínà pé ọ̀n yòò sapá ọ̀n láti jé kí ọmọ ọ̀dò rẹ náà di rírí.

Tàfá Ìgìrìpá gba Lápàdé é ni imòran pé kí wón wa Tólání tí ó sọ̀nù lọ sí ọ̀dò Tiámíyù Alápamáşişé bèè ni nínú orí kẹfà ijà n lá si bé sílẹ̀. Délé, ọkan lára àwọn ọdaràn yí ló sọ fun Lápàdé pé Ìkèrèkú ni wón gbé Tólání ọmọ ọ̀dò Angelínà tó sọ̀nù lọ . Orí keji ni Lápàdé àti Tàfá ti lọ sí Ìkèrèkú, wón sì rí i pé ọ̀tò ni ọ̀rò ti Délé sọ.

Orí keje sí ikewáá ní ọ̀pin àhunpò itàn . Láti orí kejo ni itàn náà ti n sáré tí tí ó fi dé ọ̀pin . Tiámíyù àti àwọn ọdaràn egbé rẹ yòókù fi iyà jẹ Délé fun jíjúwe tó júwe abà Gbékù bà fun Lápàdé àti Ìgìrìpá . Wón dààmú nígbà ti iyà àgbà sọ fun wón pé àlẹ jò wà lábà , àpèjúwe àwọn àlẹjò yí ti iyà àgbà şe ló jé kí wón mọ pé Lápàdé àti Tàfá ló wá sí abà . Délé ní tirẹ ráyè sálo nígbà tí àwọn egbé rẹ n wá Lápàdé . Orí keşàn -án ni àwọn agbingbó t i pinnu láti lọ tú gbogbo igbó tí wón gbín dànù kí àwọn ọlópàá tó dé , èyí ló fun Lápàdé àti Tàfá ní ànfàání láti padà sí abà Gbékúbà. Lápàdé de iyà àgbà mólẹ̀ , ó fun Tólání ní ọ̀n jẹ , ó sì ko owó kórẹnsi tí ó wà nínú agolo nínú apèrè igbó . Léyin èyí ni ó mú Sèlía , àti Tólání lọ pèlú rẹ.

Ogbón Ìsòtàn

Ogbón isòtàn arínúróde ni Òkédijí lò láti ẹ̀ ẹ̀gbékalẹ̀ itàn àròso *Àjà ló lẹ̀rù*. Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé itàn àròso *Àjà ló lẹ̀rù* jẹ̀ itàn àròso, ajẹmọ̀ ọ̀ràn dídá amárabùmáso ẹ̀yí tí ó dá lé ẹ̀sise iwádíí àwọn ọ̀daràn nípa lílo àwọn jàndùkú . Ọ̀nà tí Òkédijí gbà ẹ̀ ẹ̀gbékalẹ̀ itàn àròso yíi kẹ̀sejári . Ogbón isòtàn tí ó ẹ̀sámúlò wà ní ibámu pẹ̀lú irúfẹ̀ itàn tí ó sọ . Itàn àròso *Àjà Ló Lẹ̀rù* kún fún onírúurú isẹ̀lẹ̀ tó yára kankan, asọtán kò fi àkókò àwọn ònkàwé sòfò rára.

Ogbón isòtàn arínúróde yíi tún fi ààyè sílẹ̀ fún àwọn ogbón isòtàn miiran bíi àpẹ̀júwe (o.i. 1,5,7,61,79). Ọ̀rò àdásọ (o.i 12, 43), ẹ̀gbékalẹ̀ ajẹmọ̀ iran (o.i 22,23, 37,65) iwé iròyìn (o.i 13, 57, 142) rédiò (o.i 41, 55, 65, 93, 141), itàn nínú itàn (o.i 133).

Ìfiwàwèdá

Ní abẹ̀ isòrí yíi àwọn ẹ̀dá itàn méfà pàtàkì ni a ó máa ẹ̀ ẹ̀gbéyèwò wọn . Àwọn ẹ̀dá itàn yíi ni Lápàdé, Tàfà Ìgbiripá, Aúdù Kàrímù, Tíamíyù Alápámáṣiṣẹ̀, Gbékútà àti Ẹ̀lì.

Lápàdé

Olú ẹ̀dá itàn *Àjà Ló Lẹ̀rù* ni Lápàdé jẹ̀ , Ọ̀lópàá tí ó ti fi isẹ̀ sílẹ̀ ni Lápàdé. Kíkú ti baba Lápàpé kú ló jẹ̀ kí o fi isẹ̀ ọ̀lópàá sílẹ̀ láti lè mójútó oko ti bàbá rẹ̀ fi sílẹ̀ fún un . Oríṣìiríṣìi iwà ọ̀daràn tí ó gba ilú Ìbàdàn kan tí àwọn ọ̀lópàá kò lè kápá ló mú Lápàdé pinnu láti wádíí àwọn ọ̀ràn náà kò sì kó wọn lé ọ̀lópàá lówó.

Lápàdé jẹ̀ ẹ̀dá itàn tí ó ni ifẹ̀ ilú rẹ̀ lókàn . Àwọn àbùdá pàtàkì tí Lápàdé ní ni agbára , iforítì, ipamọ̀ra, bẹ̀ẹ̀ ni ò mọ̀ oríṣìiríṣìi ogbón àti ète tí àwọn ọ̀ daràn máa n lè . Àwọn ohun tí ó mú Lápàdé ẹ̀ ẹ̀seyorí níbi tí àwọn ọ̀lópàá ti kùnà ni igboya tí ó ní , agbára rẹ̀ àti ogbón orí rẹ̀. Lápàdé jẹ̀ aláaròjinlẹ̀ ẹ̀dá, ipá tí Tàfà Ìgìrípá kó nínú àṣeyọ̀ rí Lápàdé náà kò ẹ̀ ẹ̀fowó rọ̀ sẹ̀yìn.

Aúdù Kàrímù

Ọ̀gá àwọn ọ̀lópàá ní ilú Ìbàdàn ni Aúdù jẹ̀ . Alábàáṣiṣẹ̀pọ̀ ni Aúdù jẹ̀ pẹ̀lú Lápàdé nígbà tí Lápàdé sì wà lénú isẹ̀ ọ̀lópàá . Onílara èniyàn ni Aúdù jẹ̀, inú rẹ̀ kò dún sí Lápàdé lórí ọ̀rò àwọn ọ̀daràn tí ó n tojúbo. Gbogbo igbà ni Aúdù n wá ọ̀nà láti fojú Lápàdé hàn gégé bí arúfin . Sùgbón gbogbo ilàkàkà yíi, pàbó ló jásí.

Aúdù kùnà gégé bí ògá ọlópàá nítorí pé lásìkò tí ó jé ògá àwọn ọlópàá ní ilú Ìbàdàn iwà ipá àti ọdaràn n gbilẹ sí i ni . Èyi ló mú àwọn ará ilú ké gbàjare sí ijoba pé kí wọn ni kí Aúdù máa lo, èyi ló sì mú Aúdù kóriira Lápàdé tí ó sì rí i gégé bí ọtá rẹ .

Tàfá Ìgìrípá

Jàndùkú àti ẹlẹwọn tí ó ti gba òmìnira ni Tàfá Ìgìrípá jé , láti ìgbà tí Lápàdé ti wà nínú isẹ ọlópàá ló ti mọ Tàfá gégé bí ọdaràn àti jàndùkú , ní kété tí Lápàdé pinnu láti wádii àwọn ọdaràn tó n da Ìbàdàn láàmú, ó ránsẹ pé kí Tàfá wá sísẹ pọ pẹlú rẹ. Tàfá jé ẹdà itàn olóòótó, pẹlú gbogbo ọkán, ẹmí àti agbára tí ó ní ló fi sísẹ fún Lápàdé . Aláforítí èniyàn ni Tàfá , gégé bí ó ti jé ọkan lára àwọn ọdaràn nígbà kan , ó mọ oríṣiṣiṣi ọgbón tí àwọn ọdaràn yìi máa n ló, bèè ni ó mọ ibùba àwọn ọdaràn yìi pẹlú . Ọtító inú ti Tàfá fi sísẹ pẹlú Lápàdé ló jé ki isẹ nàà rọrùn fún Lápàdé bèè ni Tàfá kó ipa pàtàkì nínú àṣeyọrí Lápàdé .

Tiámíyù Alápámáṣiṣé

Tiámíyù jé ọkan lára àwọn ọdaràn tó n da ilú Ìbàdàn láàmú , ọdò Tiámíyù ni àwọn ọdaràn ẹgbé rẹ yòókù kókó máa n gbé ẹnikẹni tí wón bá jígbé wá fún ipamó . Tàfá ló gbá Lápàdé ni imòrán pé kí wón wá Tólání ọmọ ọdò Angelínà tó sonú lo sí ọdò Tiámíyù , ẹnu Délé ni Tàfá àti Lápàdé ti gbọ pe Ìkèrèkú ni wón gbé Tólání lo .

Gégé bí orúkọ rẹ, ọlẹ, olẹ àti alápámáṣiṣé ẹ ẹdà ni Tiámíyù , ó wà pẹlú àwọn ọdaràn ẹgbé rẹ yòókù tí wón n tu igbó tí wón gbin dànù nígbà tí Lápàdé yinbo n fún un, àwọn ọlópàá sì fi ojú rẹ wi iná òfin .

Gbékútà

Ọgá àwọn agbingbó ni Gbékútà . Ó ni oko igbó tí ó dá tí ó sì n tà fún àwọn ará ilú . Alábáṣiṣẹpọ ni Gbékútà , Tiámíyù, Táíwò, Kólá àti Délé jé . Gbékútà pinnu láti pa Délé nígbà tí wón gbọ pé òun lo júwe abà wón ni Ìkèrèkú fún Lápàdé .

Gbékútà jé ikà àti òsónú ẹdà , òun ló dábàá pé kí wón pa Sẹlí sùgbón Táíwó kọ jálẹ pé iyàwò òun ni Sẹlí. Gbékútà nàà bo sọwọ sinkún àwọn ọlópàá ni oko igbó, ojú rẹ sì rí mabo .

Sẹ̀lì

Àrẹwà omọ̀bìnrin ni Sẹ̀lì , owó ti bàbá rẹ̀ yá lówó Táíwò ti kò sì rí dá padà ló sọ ọ̀ di èrò Ìkèrèkú, Sẹ̀lì jẹ̀ aláàánú èdá àti ẹnì tí ọkàn rẹ̀ gbòòrò . Àánú Lápàdé àti Tàfá tí ó ẹ̀ Sẹ̀lì ló jẹ̀ kí ó tú àşírí gbogbo ohun tí o n lẹ̀ fún Lápàdé . Ọlọgbọn èniyàn ni Sẹ̀lì , bí bẹ̀ kó , kò ní lè rí ààyè bá Lápàdé sọ gbogbo ohun tí ó bá a sọ. Ìrànwò ti Sẹ̀lì ẹ̀ fún Lápàdé àti Tàfá ní oko igbó ló jẹ̀ kí Lápàdé ẹ̀ ẹ̀şeyorí. Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé Lápàdé ti sọ fún Sẹ̀lì pé kí ó máa mú Tólání ló sí Ìbàdàn , síbẹ̀ ó fara pamọ̀ láti mọ̀ ohun tí yóò ẹ̀ lẹ̀ sí Lápàdé àti Tàfá . Ìrànwò ti Sẹ̀lì ẹ̀ e yíi bọ̀ sí àkókò , èyí si fi Sẹ̀lì hàn gégé bí akin obìnrin .

Ìlò Èdè

Àwọn ọ̀nà ti Òkédìjì gbà lo èdè nínú itàn àròşo amárabùmáşo Àjà ló lẹ̀rù fi hàn gégé bi ònkòwé tí ó gbọ̀ èdè, tó tún mọ̀ bi a ẹ̀ n gbé èdè kalẹ̀. Àwọn ilò èdè tí a ó máa ẹ̀ àgbéyèwò wọn ni: àfiwé, ifòròdàrà, ibádógbà gbólóhùn, èdè àdùgbò, òwe, oríki àti orin.

Àfiwé

Òkédìjì lo ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ àfiwé nínú itàn àròşo Àjà ló lẹ̀rù . Àwọn àfiwé tí Lápàdé şàmúlò yíi jẹ̀ kí ohun tí ó n sọ yéni sí i. Fún àpẹ̀rẹ̀:

Ó dàbí adití tí n wòran, tó n rí

Ohun tó n şelẹ̀, tí kò gbọ̀ nnkankan,

Tàbí bí igbà tí èniyàn bá n wo sinimọ̀ tí kíi sọ̀rò (o.i 44)

Sàlámì Kemberú wá si ilé Lápàdé lóru láti wá gbé owó tó hú lósàn -án ojú náà lọ. Lápàdé kò sùn, ó n wo olè náà bí ó ẹ̀ wólé lá isòrò. Bí Lápàdé ẹ̀ dáké láisòrò yíi ni Òkédìjì ẹ̀ fi Lápàdé wé adití àti ẹnì tí n wo sinimá .

Túbòmu ẹ̀nu rẹ̀ niyí yàwúyàwú bíi tí ológbò yí,

tí àgbòn rẹ̀ sì n dán Sàń-án bí igbá báàrà (o.i 8)

Lápàdé ẹ̀ alábaápàdé Aúdù ọ̀gá ọ̀lọpáà lẹ̀yìn ojú pípé tí Lápàdé ti kúrò nínú işẹ̀ ọ̀lọpá á. Túbòmu Aúdù ni Lápàdé fi wé ti ológbò tí ó sì fi àgbòn rẹ̀ tí ó n dán wé igbá báàrà .

Ìfòròdàrà

Láti lè tàbùkù ògá àwọn ọlópàá àti láti fi àìjáfáfá àwọn ọlópàá hàn ni Lápàdé se fi orúko Aúdù Kàrímù dára.

Kí ló tilẹ̀ n dù tó n rí mú gan -an?

Kò lè dá adie mú, ká tóó sọ pé àwọn tagbótagbó (o.i 3)

Ìbádógba

Gégé bí akéwì , Òkédìjì máa n lo ìbádógba gbólóhùn láti fi idí àwọn ọ̀rò rẹ̀ múlẹ̀ . Lápàpé bèèrè lówó Tàfá bóyá ó ọ̀tán láti yọ eyín Tiámíyù mèjì , Tàfá dáhùn láti fi imúratán rẹ̀ hàn .

Kí ni àáké n ọ̀ se tí ò lè lagi

Kí làbíkú n ọ̀ se tí ò le pàyá è lẹ̀kún

Kí làgbàrá ọ̀jò n ọ̀ se tí ò le gbọ̀mọ̀diẹ ? (o.i 87)

Àwọn gbólóhùn mètà òkè yìi ló bá ara wọn dógba , tí ó si múni lókàn bí èdè ewi .

Èdè àdúgbò

Òkédìjì jẹ̀ ò̀nkòwé tki ó gbọ̀ onírúurú èdè àti èdè àdúgbò . Ó máa n jẹ̀ kí ọ̀kan lára àwọn èdá itàn rẹ̀ sọ èdè àdúgbò kan ní ilẹ̀ Yorùbá nígbà tí ó bá yẹ . Fún àpẹ̀rẹ̀:

Sàlámi Kemberú sọ èdè Ìjẹ̀sà nígbà tí ọ̀wọ̀ tẹ̀ ẹ̀ ni ilẹ̀ Lápàdé

Olè máa dáhùn, ó ní, E sọni rán mi àà

Emi tika ni gùnkè. Mé riiun jẹ, mé dẹ léó. Mé di risé.

Iún mú mi jade lúlẹ̀ lèni. Wé a méó diẹ̀ kò mí ọ̀gá?

Mé sàdédé jalè, ebi léé pa mi (o.i 45)

Òwe

Òwe jẹ̀ b́arakú fún Òkédìjì nínú iwé itàn àròsọ̀ Àjà ló lẹ̀rù . Òkédìjì fi igbàgbọ̀ rẹ̀ nínú òwé hàn pé òwe Yorùbá jẹ̀ iri nşẹ̀ pàtàkì fún ibánisòrò ọ̀nà ti Òkédìjì gbà lo òwe nínú Àjà ló lẹ̀rù . Nígbà tí ó to àwọn òwe kan bí a ọ̀ se n lò wọn lójú ayé , ó ọ̀ se àtúnşẹ̀ sí àwọn kan nígbà tí ó sì fi àwọn òwe kan ọ̀ se àlàyé.

Fún àpẹ̀rẹ̀ nígbà ti Lápàdé n bọ̀ láti ọ̀nà oko lóri kẹ̀kẹ̀ rẹ̀ , ó gun òkè nàà jà bí idan , kò ronú àtiko bíréèkì, kẹ̀kẹ̀ rẹ̀ sáá n gbé e lọ nítorí ó fẹ̀ tètè dé ilé.

Eşin ki í kọ aré àsàrelé (o.i 6)

Òkédìjì ẹ̀ ẹ̀túnşẹ̀ ọ̀wẹ̀ yìí torí ọ̀tò ní bí àwọn Yorùbá ẹ̀ máa n pa á . Wọn á ní “Bó tí wu ní làá sẹ̀mòlẹ̀ ẹ̀nì” .

Bákan náà nígbà tí Lápàdé wà lórí kẹ̀kẹ̀ rẹ̀ tí ó n bọ̀ láti ọ̀nà oko ó gbọ̀ iró kan nínú igbó , torí iwà àti ifura ọ̀lọpáá tí ó ní , ó mò pé iró náà mú ifura dání . Eléyí dá Lápàdé lójú ẹ̀yí lo mu Òkédìjì lo ọ̀wẹ̀ kan láti fi idí ẹ̀yí múlẹ̀ .

Ikún ní, nkan tí ẹ̀niyàn bá mò ọ̀n ẹ̀ ,

Bí idan ní i rí (o.i 3)

Òkédìjì mò pé ọ̀wẹ̀ yìí lè má yéé ọ̀pọ̀ àwọn ọ̀nkàwé dáadáa , nítorí idí ẹ̀yí ó ẹ̀ ẹ̀làyé ọ̀wẹ̀ náà. O ní bí ọ̀un bá n lọ nínú oko ẹ̀pa ní toun , ọ̀un kí í mò igbà tí ẹ̀pa fi máa n dé ẹ̀nu ọ̀un . Ọ̀un kàn máa n bá ẹ̀pa lẹ̀nu ọ̀un ní . Òkédìjì şàlàyé pé iwà ọ̀lọpáá kò fi Lápàdé sílẹ̀ , ó jẹ̀ ẹ̀nì tí ó ní ifura púpò.

Oríkì

Oríkì tún jẹ́yọ̀ púpò nínú itàn Àjà ló lẹ̀rù . Tàfá Ìgìrìpá tí ó jẹ̀ ọ̀kan lára àwọn ẹ̀dá itàn Àjà Ló lẹ̀rù tilẹ̀ fẹ̀ràn láti máa kí ara rẹ̀ láimọ̀yẹ̀ igbà , oríkì rẹ̀ yìí sì fi hàn gégé bí jà̀ndùkú àti ipánlẹ̀ ẹ̀dá.

Èmi Tàfá Ìgìrìpá ọ̀mọ̀ Láwálé ,

Èmi Àjàò àró fúnra mi , abojúúbomọ̀lẹ̀rù

Èmi abẹ̀kún-ún-pomọ̀-lẹ̀rìn-in pomọ̀ lẹ̀kún ,

Olójúu-bá-mi dẹ̀rù-bomọ̀-mi , ẹ̀mi àyà-jinmọ̀-gìrìgìrì (o.i 57)

Fún àwọn àpẹ̀rẹ̀ oríkì míràn wo ojú ì wé 22, 23, 40, 46, 82, 83, 56, 130 àti 134.

Orin

Nínú Àjà ló lẹ̀rù Òkédìjì lo orin àlọ̀ kan ẹ̀yí tí o ní itumọ̀ pàtàkì , Lápàdé kọ̀ orin yìí fún igbà àkókó láti fi àibalẹ̀ ọ̀kàn àwọn oluwáadí , ọ̀daràn àti àwọn ọ̀lọpáá hàn.

Àwòdì ọ̀kẹ̀, ó rò p'ẹ̀nikan ọ̀ rí un

Àwòdì ọ̀kẹ̀, fifò tó fò, giga t'ó ga

Àwòdì ọ̀kẹ̀, ó rò p'ẹ̀nikan ọ̀ rí un

Àwòdì ọ̀kẹ̀ (o.i. 17)

Ní géré ti Lápàdé kọ orin yí tán ó bèrè sí í ní itumò jìnlè lókàn rẹ . Ó fi ara rẹ wé àwòdi òkè tí ó rò pé ẹnìkan kò rí òun fún owó tí ó hú lónà oko àti Táíwò tí ó dè mọ igi. Ó rántí pé Aúdù ògá ọlópàá rí òun nígbà tí ó n lọ sí Àk ànràn, bèè abiyamọ kan náà rí òun. Ìgbàkúgbà tí Lápàdé bá ti fura sí isẹlẹ kan ló máa n kọ orin àwòdi òkè .

Fún àpẹẹrẹ orin mìírán wo ojú iwé 31, 16, 84.

SÈGILỌLÁ ÈLÉYINJÚ ÈGÉ: I.B THOMAS

Kókó

ÈrèÀgbèrè-Sègilọlá Èléyinjú Ègé Èlégbèrún ọkọ Láyé tí ó jẹ ọmọ oníbíí níran àti arewà obinrin fi ojúkòkòrò àti àgbèrè ba ayé ara rẹ jẹ nítorí ẹwà ti Èlédàá fi jínkí rẹ . Sègilọlá ló s ilé babaláwo láti ẹ aájó àtimáa ri owó gbà dáadáa lówó àwọn àlè rẹ şùgbón ó şeni láàánú pé babaláwo ló gba ògo wúndiá Sègi , èyí si fa wàhálà nílá láàrin Sègilọlá àti Bánkólé ọkọ alárédè rẹ . Sègilọlá ba ọkúnrin àlè rẹ kan sálo sí Sèkondí , ibè ló si wà tí iyá rẹ ẹ jẹ aláísí . Sègilọlá ẹ òkú iyá rẹ , ayé gbó, ọrun si mò. Léyin isínkú iyá rẹ ni Sègilọlá yan àgbèrè şise ni ibáádà . Bí ó ti n gbé dúdú, ló n gbé pupa. Kò pé, kò jinnà, àisàn nílá kọlu Sègilọlá èyí tí ó mú kí àwọn ọkúnrin máa sá fún un . Sègilọlá kò ní ọmọ kankan láyé mó bẹẹ ni àtijẹ di isòro fún un . Ìgbà yí padà fún Sègilọlá , kò ni ọmọ kankan láyé mó bẹẹ ni àtijẹ di isòro fún un. Ìgbà yí padà fún Sègilọlá , èyí ló mú un kọ itàn igbésí ayé rẹ fún àwọn èniyàn láti kékọọ pe àşegbé kan kò sí , àti pé àşepamó ló wà . Pèlú imi èdùn, àbámò àti ipohúnrére ẹkún ni Sègilọlá n sọ itàn igbésí ayé àgbèrè tí ó gbé .

Àhunpò Itàn

Apá ogbon ni Thomas pin iwé itàn àròso Ş ègilọlá Èléyinjú Ègé sí àhunpò itàn àròso sègilọlá jẹ èyí tí ó bani lókàn jẹ láti ibèrè . Apá kinní ni ibèrè àhunpò itàn , ibè si ni Sègilọlá ti bèrè imi èdùn rẹ tí ó si n kábámò gbogbo àwọn igbésí ayé tí ó ti gbé séyì n. Ọnà tí iwé itàn àròso Sègilọlá gbà bèrè jẹ èyí tí ó múni lókàn tí ònk àwé si n fẹ láti mọ ohun tó selẹ nípa kíkà iwé náà parí. Apá keji sí ikọkàndínlọgbon ni Sègilọlá ti şipayá gbogbo igbésí ayé àgbèrè tí ó gbé séyìn . Apá ogbon tí ó jẹ òpin àhunpò itàn ni Ş ègilọlá tí sọ ilé iyá rẹ tó kú di ilé aşew ó léyin tí ó sin òkú iyá rẹ tán . Láiròtélé, àisàn nílá kan kọlu Ş ègilọlá èyí ló si sọ ó di àwòmójú fún àwọn ọkúnrin . Pèlú oríşirişii ọrò àanú àti iké dùn ti Thomas n sọ ló òrèkòòrè nínú iwé ità n àròso Sègilọlá, ó mú imòsilára àti ifẹ àwọn òn kọwé dúró tí tí dé òpin..

Ibùdó Itàn

Ibùdó itàn gbogbogbò fún itàn Èmi Sègilọlá Èléyinjú Ègé, Èlégbèrún Ọkọ Láyé ni ilé Yorubá ní ilú Èkó . Àwọn ibùdó itàn pátó sí ni , Ilé iyá Sègilọlá , ilé Àyòkà, Ilé Abiólá , Sòòsí Alágogo Èyingbèti, Ilé Bánkólé àti Sèkondí.

Ogbón Ìsòtàn

Ogbón ìsòtàn ojú -mi-ló-ṣe ni Thomas lò fún kíkọ iwé itàn àròsọ Sègilolá Eléyinjú Egé torí Sègilolá ti itàn náà ṣelẹ sí ni ó fi ẹnụ ara rẹ sọ itàn igbésí ayé rẹ fún aráyé gbọ . Ogbón ìsòtàn míràn tí ó tún jeyọ ní ogbón ìsòtàn onílétà , lásìkò tí Sègilolá n kọ létà sí ònkòwé yíi , ogbón ìsòtàn onílétà jẹ tuntun sí àwọn ònkàwé èdè Yorùbá. Eléyí jé kí ì wé náà ṣe itẹwógbà nítorí ó jé itàn àsírí igbésí ayé èdá kan . Ogbón pé kí èdá kan máa sọ àsírí itàn ayé rẹ nípa létà kíkọ jé kí àwọn ònkàwé fẹ láti ka iwé náà àti láti mọ ohun tí ó ṣelẹ. Ogbón létà yíi jé kí itàn Sègilolá jẹ mọ itàn ijẹwọ èsè tòótó , èyí si mú ibàjé dání . Àwọn ogbón ìsòtàn míràn tí ó tún jeyọ ni ogbón pípadàsẹyìn àti igbénìlòkàn sókè .

Ìfiwàwèdá

Àwọn èdá itàn méfà ni a o máa ṣe àgbéyèwò wọn nínú iwé itàn àròsọ Sègilolá Eléyinjú Egé Elégbèrún Oko Láyé . Àwọn èdá itàn náà ni Sègilolá , Àyòkà, Sanya, Lábodé, Bánkólé àti Àsàbí.

Sègilolá

Arẹwà obìnrin ni Sègilolá jẹ, omọ oníbíníran ni pè lú. Sègi ni àbíkéyìn nínú omọ méfà tí iyá rẹ bí sùgbón gbogbo àwọn tí ó ṣaájú Sègilolá máraàrún ti jẹ ipè Olódumarè láti kékeré wọn. Bàbá Sègilolá jáde láyé nígbà tí Sègi di omọ odún kan àti ọsẹ kan àbò . Iyá Sègilolá gbiyànjú púpọ láti tọ omọ rẹ sònàrere bèè ni kò fi ohun kan jẹ é níyà , gbogbo ilàkàkà à ti akitiyan màmá Sègilolá lórí rẹ pàbó ló já sí . Èwà tí Olórún fi jín kí Sègilolá kó sí i lórí ó sì yan àgbèrè sise ni ibáádà. Oríṣíríṣíi ọkúnrin ni Sègilolá bálòpò tí ó si gba owó lówọ wọn .Olójò tí ó jé babaláwo ló gba ọgo wúndiá Sègilolá, èyí sì dá yánpon -yánrin silẹ nígbà tí ọkọ alá rédè rẹ Bánkólé mọ èyí . Sègilolá bímọ fún Bánkólé sùgbón nítorí is ekúse, omọ náà kú léyìn oṣù méje à bọ tí ó bíi . Sègilolá ba àlè rẹ kan sálọ sí Sèkòndi , ojò tó kú ojò méjì kí ópé ọ dún kan ti Sègilolá sá kúrò ní ilú Èkó ni wọn ransẹ sí i pé iyá rẹ jé aláísí , léyìn ì sinkú iyá Sègilolá , ó sọ àgbèrè síse di isẹ.Sègilolá jẹ èdá itàn olójúkòkòrò àti aláíní itẹlórùn , kò rántí pe tí idí bá bàjé tán , tí onídí ló máa n dà.Àisàn nílá kọlu ú , ójèrè iwà àgbèrè rẹ, ó sì kábámọ iwà àgbèrè rẹ.Ṣe Yorùbá bọ, wọn ni, àbámọ kì í síwájú , èyìn ọrọ ní í wà.

Àyòkà

Òrẹ̀ kòrìkòsùn Sègilolá ni Àyòkà jẹ́ , gbogbo àwọn owó àti èbùn tí àwọn ọ̀kúnrin fi n ta Sègilolá lórẹ̀ , ilé Àyòkà ni ó máa n kó wọn pamọ̀ sí . Àyòkà yìi kan náà ló mú Sègilolá lọ sí ilé babaláwo tó gba ògo wúndiá Sègilolá , gbogbo akitiyan iyá Bánkólé láti ya Sègilolá àti Àyòkà kò so èso rere, léyìn ikú Àṣàbí iyá Sègilolá , Àyòkà ló ránsẹ̀ sí Sègi pé iyá rẹ̀ ti kú. Àyòkà gégé bí èdá itàn jẹ́ ọ̀rẹ̀ burúkú , imòrán ti Àyòkà fún Sègilolá wà lára ohun tí ó jẹ́ ki Sègilolá sọ àgbèrè síse di òwò. Ìkà àti arírebánijẹ ọ̀rẹ̀ ni Àyòkà jẹ́ .

Sànyà

Sànyà ni ọ̀kúnrin àkókó tí ó bá Sègilolá sọ̀rò ifẹ́ . Sègilolá fẹ́ ki Sànyà ẹ̀ se igbéyàwó alárédè pèlú òun sùgbón Sànyà sọ̀ fún Sègilolá pe èèwò ni arédè gbígbé jẹ́ ní idílẹ̀ àwọn . Sègi bèrè sí ní gba owó lówó Sànyà , ó sì kò láti jẹ́ kí ẹ̀ bi Sànyà wá rí iyá rẹ̀ , Sànyà fi Sègilolá sílẹ̀ ó fẹ́ iyàwó méjì miiran ó sì ní se ọ̀mọ̀lúàbí .

Lábòdé

Lábòdé jẹ́ ọ̀kan lára ọ̀rẹ̀kúnrin Sègi, Ó ẹ̀ se ilé rí pé òun yóò ti òrùka arédè bọ̀ ọ̀ lówó , bí ó bá gba ifẹ́ fún òun . Sègi mò pé Lábòdé kò le fẹ́ òun sílẹ̀ gégé bí aya torí bàbá Lábòdé fẹ́ rán an lọ sí ilú òyìnbó láti lọ kó isẹ́ Lóyà . àti pé àwọn ọ̀bí Lábòdé ti n ẹ̀ se ọ̀nà ọ̀dọ̀mọ̀binrin, ọ̀mọ̀ olówó kan fún Lábòdé láti bá a gbéyàwó .Sègilolá fi Lábòdé sílẹ̀ léyìn tí ó ti gba ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ owó àti dúkiá lówó rẹ̀ , gbogbo akitiyan Lábòdé láti gbẹsan iwà ètàn Sègi pèlú rẹ̀ pàbó ló jásí.

Bánkólé

Bánkólé ará Ìta -Ìkòsẹ̀ ni Sègilolá ẹ̀ se igbéyàwó alárédè pèlú , sùgbón akutupu hu lálẹ̀ ọ̀jọ̀ igbéyàwó Sègilolá nígbà ti Bánkólé mò pé ọ̀kúnrin miiran ti gba ibálẹ̀ rẹ̀ . Inú iyá Bánkólé kò dùn fún isẹ̀lẹ̀ yìi , bèè ni iyá Sègilolá dùbúlẹ̀ ibànújẹ́ fún ọ̀rò àiyegbe ọ̀mọ̀ rẹ̀ , ó sì sọ̀ pabanbari ọ̀rò síi . Sègilolá bímọ̀ fún Bánkólé sùgbón ọ̀mọ̀ náà ku lé yìn osù méje àti ààbò . Pabanbari rẹ̀ ni pé Sègilolá sá ba àlẹ̀ lọ sí Sẹ̀kòndi .Bánkólé fẹ́ iyàwó miiran , ó sì bímọ̀ . Pónùn márùn ún ni Bánkólé fún Sègilolá ní gbà tí iyá rẹ̀ kú .

Àsàbí

Ìyá Sègilolá ni Àsàbí jẹ, ọmọ méfà ni Àsàbí bí sùgbón Sègilolá tí ó jẹ àbígbèyìn nikan ni ó dúró sin in. Gbogbo ilàkàkà Àsàbí láti jẹ ki ọmọ rẹ Sègilolá yàn an re ló jásí pàbó . Sègilolá fi iyà rẹ silẹ bá àlè sálo sí Sekondi , bẹ̀ẹ̀ ni nìgbà tí ó kú ọjó méjì kí ó pé ọdún kan ti Sègilolá ti bá àlè rẹ sálo ni wọn ránṣẹ sí pé iyá rẹ kú . Sègilolá sin iyá rẹ , ayé gbọ, ọrun sì mò.Ìyá rere, abiyamo tòótó ni Àsàbí sùgbón irònú ọmọ rẹ kan soṣo ni ó ṣekú pa á.

Ìlò Èdè

Àwon ilò èdè pàtàkì ti a ó jíròrò lé lóri nínú itàn àròṣo Sègilolá Èlẹ́yinjú Ègẹ̀ Èlẹ́gbèrún Oko Láyé ni àfiwé, àkànlò èdè, òwe, oríkì,Èṣẹ̀ bíbẹ̀lì àti orin .

Àfiwé

Thomas ṣe àmúlò àfiwé lópòlópò nínú itàn àròṣo Sègilolá , àpẹ̀ẹ̀rẹ̀ àfiwé nínú itàn àròṣoSègilolá niyí :

Ojú èmi Sègilolá ló wú bí èso igi

Ọlóbòùn boùn yí (o.i30)

Èyí ló mú kí ọkúnrin náà máa nàwó fún mí ní ìbòlẹ̀ bí lárìrà.

Sègilolá fi ojú rẹ tó wú nìgbà tí ó bèrẹ̀ sí ní ṣe àisàn we èso igi ọlóbòùnboùn . Bẹ̀ẹ̀ ni ó fi bí ọkúnrin náà ṣe n nàwó fún un wé árirà.

Àkànlò èdè

Àkànlò èdè náà tún jeyo nínú itàn àròṣo Sègilolá Èlẹ́yinjú Ègẹ̀. Fún àpẹ̀ẹ̀rẹ̀:

Lábòdé sì rí i pé òun kò tii ríǹnkan mú je lóri mi (o.i 20)

Èyí tùmò sí pé Lábòdé kò tí i ráyé bá Sègilolá ní àsepò tàbí ìbálòpò , láti ìgbà náà ni ọkúnrin náà ti n gbìyànjú láti fẹ̀ fi òbe èyin jé èmi Sègilolá nísu (o.i 26)

Ọkúnrin náà n gbìyànjú láti bá Sègilolá ni ìbálòpò . Wo àpẹ̀ẹ̀rẹ̀ sí i ni o.i. 30, 35, 43, 50, 54,56.

Òwe

Ìlò òwe wópò nínú itàn àròso Sègilolá Èlèyinjú Ègè, Ó fèrè jé pé ojú iwé kòòkan nínú itàn àròso náà ni òwe sodo sí. Bí a ẹe máa n pa òwe lówùjo Yorùbá ni Thomas ẹe fi sí ẹnu àwọn èdá itàn rẹ.

Fún àpẹẹrẹ òkan-ò-jòkan òwe wo ojú iwé 11,13,17,23,26,29,35,37,43,51.

Oríkì

Oríkì náà tún jeyo nínú itàn àròso Sègilolá Èlèyinjú Ègè Èlégbèrún Oko Láyé . Bí àpẹẹrẹ

Gbéerè ire o, iyá mi Àṣàbí ògún (o.i. 7)

Sègilolá ni ó n ki iyá rẹ bẹẹ lónà ọrun ni igbà tí ó rántí rẹ

Àbẹkẹ ọmọ mi, ọmọ àgbè-gbà lósi
Ọmọ Olúgbón, ọmọ-àkin tó bí nana.

Iyá Sègilolá ló n ki í ni mèsàn -án mewaá ní igbà tí ó n lọ ilé oko

Èṣe Bíbélì

Thomas ṣàmúlò àwọn èṣe Bíbélì lónà tó tó , bí o tilẹ jé pé ó lo èṣe Bíbélì tí ó pò, Ó lò wọn lónà tí ó yẹ, àwọn èṣe Bíbélì wònyí n ẹe à fihàn iyípadà ọkàn ibèrù sí ọkàn ikábámò ohun buburú, tí ó sì ẹtán láti yípadà .

Fún àpẹẹrẹ àwọn èṣe Bíbélì , wo ojú iwé 102, 103, 111.

Orin

Thomas lo orin lópòlópò nínú itàn àròso Sègilolá Èlèyinjú Ègè, bí ó ẹe ṣàmúlò orin idarayábèè ló tún lo orin òwe, àlùjò àti orin onígbagbó . Fún àpẹẹrẹ, orin nínú itàn àròso Sègilolá Èlèyinjú Ègè , wo ojú iwé 5,10,11,13,18,20,21,24,33,34,39,41.

4.0 Àgbálogbábò

Nínú ipín karùn -ún lábẹ módùlù kẹta yí a ti ẹe itupalẹ àwọn iwé itàn àròso Yorùbá mèrin ọtọtọ , àwọn iwé itàn àròso méréèrin náà ni *Ọmọ Olókùn Èsin* tí Adébáyò Fálétí kọ, *Ọbàyéjé* tí Bùnmi Olújinní kọ , *Àjà ló lerù* tí Oládẹjọ Òkédijí kọ àti itàn *Èmi Sègilolá Èlèyinjú Ègè Èlégbèrún Oko Láyé* tí I.B Thomas kọ . A sọrọ nípa kókó tí iwé méréèrin dále , àhunpò itàn kòòkan àti ọgbón isòtàn tí a fig bé wọn kalẹ, bẹẹ ni a jíròrò nípa ilò èdè àwọn ònkòtàn iwé itàn àròso méréèrin .

5.0 Ìṣọ̀nísókí

Ní ipín karùn-ún yíi a ti kékòṣ pé:

- Adébáyò Fálétí ni ó kọ itàn àròṣo Ọmọ Olókùn Ẹsin
- Kókó kan pàtàkì tí itàn àròṣo Ọmọ Olókùn Ẹsin dálé ni ominira
- Apá méta ni a pín itàn àròṣo Ọmọ Olókùn Ẹsin sí
- Ilẹ̀ Yorùbá ní agbègbè Òkè-Ògùn ni ibùdó gbogbogbò fún itàn àròṣo Ọmọ Olókùn Ẹsin
- Ọgbón isòtàn ojú-mi-ló-se ni Fálétí fi ẹ̀ ẹ̀ agbèkalẹ̀ itàn àròṣo Ọmọ Olókùn Ẹsin
- Àjàyí Ọmọ Olókùn Ẹsin ni olú ẹ̀dà itàn nínú itàn àròṣo Ọmọ Olókùn Ẹsin
- Ilò èdè Fálétí nínú itàn àròṣo Ọmọ Olókùn Ẹsin fi hàn gégé bí ònkòwé tí ó dáńgájá
- Àwọn ọ̀nà èdè tí Fálétí ẹ̀múlò ni Àfiwé , èdè àtijó, àkànlò èdè àti òwe
- Ọládẹ̀jọ̀ Òkédijí ló kọ iwé itàn itàn àròṣo Àjà ló lẹ̀rù
- Orí mẹ̀wáá ni Òkédijí pín iwé itàn àròṣo Àjà ló lẹ̀rù sí
- Ọgbón isòtàn arínúróde ni a fi gbé Àjà ló lẹ̀rù kalẹ̀
- Lápádé ni olú ẹ̀dà itàn Àjà ló lẹ̀rù
- Àwọn ọ̀nà èdè tí Ọládẹ̀jọ̀ Òkédijí ẹ̀múlò ni àfiwé , ifòròdàrà, ibádọ̀gba gbólóhùn, èdè àdúgbò, òwe, oríkì àti orin
- Bùnmi Olújìnmí ni ó kọ itàn àròṣo Ọ̀bàyéjé
- Ogun ilé aye, ibáwí òbí àti pàtàkì ẹ̀kọ̀ iwé ni itàn àròṣo Ọ̀bàyéjé n pàrokò rẹ̀
- Orí mọ̀kànlá ni iwé itàn àròṣo Ọ̀bàyéjé pín sí
- Ọgbón isòtàn arínúróde ni Olújìnmí fi gbé itàn àròṣo Ọ̀bàyéjé kalẹ̀
- Àjàdí ni olú ẹ̀dà itàn Ọ̀bàyéjé
- Àfiwé, àwítúnwí, àṣorégèé, òwe, ọ̀fọ̀, oríkì àti orin ni wọn jé ilò èdè Olújìnmí nínú Ọ̀bàyéjé
- I.B Thomas ló kọ itàn àròṣo Ẹ̀gìlọ̀lá Ẹ̀lẹ̀yinjúẹ̀gẹ̀ Ẹ̀lẹ̀gbẹ̀rún Ọ̀kọ̀ Láyé
- Apá ọ̀gbón ni Thomas pín itàn àròṣo Ẹ̀gìlọ̀lá sí
- Ọgbón isòtàn ojú-mi-ló-se ni a fi gbé itàn àròṣo Ẹ̀gìlọ̀lá kalẹ̀
- Ẹ̀gìlọ̀lá ni olú ẹ̀dà itàn nínú itàn àròṣo Ẹ̀gìlọ̀lá Ẹ̀lẹ̀yinjúẹ̀gẹ̀ Ẹ̀lẹ̀gbẹ̀rún Ọ̀kọ̀ Láyé
- Àwọn ilò èdè inú iwé itàn àròṣo Ẹ̀gìlọ̀lá Ẹ̀lẹ̀yinjúẹ̀gẹ̀ Ẹ̀lẹ̀gbẹ̀rún Ọ̀kọ̀ Láyé ni àfiwé , àkànlò èdè, òwe, oríkì, ẹ̀ṣẹ̀ Bíbẹ̀lì àti orin .

6.0 Iṣẹ́ Sísẹ

- i. Ẹ se isonísókí àwọn iwé itàn àròsọ méréṣẹrin tí a ti túpalẹ
- ii. Pààlà láàrin ilò èdè àwọn ònkòwé iwé itàn àròsọ méréṣẹrin tí a túpalẹ
- iii. Ẹ ọrínkinniwín àlàyé nípa àròkò tí àwọn ònkòwé iwé itàn àròsọ méréṣẹrin tí a gbé yèwò ní fí itàn àròsọ wọn pa fún àwùjọ

7.0 Ìwé Ìtókasi

Adébòwálé, O. (1999). *Ọgbón Ònkòwé Alátínúdá*. Lagos: The Capstone

Ìṣọlá, A. (1998). *The Modern Yorùbá Novel: An Analysis of the Writer's Art*. Ìbàdán: Heinemnn Educational Books.

Ogundeji, P.A. (1991). Introduction to Yorùbá Written Literature, ExternalStudies Programme, Department of Adult Education, University of Ibadan, Ibadan.

Ogúnsínà, B. (1992). *The Development of the Yorùbá Novel 1930 – 1975*. Ìlòrin: Gospel Faith Mission Press.

Ogúnsínà, B. (2001) 'Ìdílẹ̀ àti Ìdàgbàsókè Lítírésọ Àpilẹ̀kọ Yorùbá' nínú Èkọ́ *Ìjìnlẹ̀ Yorùbá, Èdà Èdè, Lítírésọ àti Àṣà*. Bádé Àjàyí (olóòtú). Ìlòrin: University Press Ltd.

Ogunsina, B. (2002). *Ṣaájú Fágúnwà*. Ilorin: Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin.